

vigilia

Belon Gellért

AZ ISTEN ÖRÖME

Az öröm teológiája

(Farkasfalvy Dénes és
Kerekes Károly írása)

KÖRKÉRDÉS AZ ÖRÖMRŐL

Ágh Attila, Ancsel Éva, Beney Zsuzsa, Borsos Miklós, Buda Béla, Dénes Zsófia, Fekete Gyula, Gyökössy Endre, Király István, Korompay Tibor, Mensáros Zoltán, Nádas Péter, Poszler György, Simándi Ágnes, Sinkó Ferenc, Sőtér István, Szili Leontin, Tarnay Brunó, Tomka Ferenc, Vasadi Péter, Vészi Endre válaszai

1984/12

BELON GELLÉRT: Az Isten öröme	881
KEREKES KÁROLY: Az öröm teológiája – bibliás szemmel.....	887
TÖRÖK ENDRE: A szeretet öröme egyetemes	893
FARKASFALVY DÉNES: Az öröm teológiája Szent János evangé- liumában.....	896
CSORBA GYÖZŐ versei: Jób sorsát is, Anagógé.....	903

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE AZ ÖRÖMRŐL

Nádas Péter, Borsos Miklós, Buda Béla, Király István, Vészi Endre, Szili Leontin, Dénes Zsófia, Ancsel Éva, Mensáros Zoltán, Tarnay Brunó, Poszler György, Sötér István, Sinkó Ferenc, Korompay Tibor, Gyökössy Endre, Simándi Ágnes, Beney Zsuzsa, Ágh Attila, Vasadi Péter, Tomka Ferenc és Fekete Gyula válasza	904
R. M. RILKE: Angyali üdvözlét, Krisztus születése (Farkasfalvy Dénes fordítása).....	932
Szirénfalvi betlehemes játék (Barna Gábor közlése).....	933
MENSÁROS ZOLTÁN: Páternosztter (elbeszélés).....	938
HAMVAS BÉLA: Silentium II. rész – Egy csepp a kárhoztból.....	944

Korunk imái

GALAMBOSI LÁSZLÓ: Fényeskedjék (vers).....	951
--	-----

Hit és élet

Jelenits István: „Találkozás”: szócikk egy képzeletbeli enciklopédiából .	952
---	-----

Napló

In memoriam Vankóné Dudás Julianna	953
Irodalom Vidéki Orfeusz – Tolnai Ottó válogatott verseiről (Csürös Miklós).....	956
Képzőművészet Lukácsy Sándor: A XVIII. század festője (Watteau)	959

A rajzok Simon András munkái

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Bp. V., József nádor tér 1. Postacím: 1900 Bp. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 23,- USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 20,- Ft. Előfizetés: negyedévre 60,- Ft, félévre 120,- Ft, egy évre 240,- Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042-6024. Szedte a Szent István Társulat. Készíti: Pannon Nyomda, Veszprém. 84/3197. Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Az Isten öröme

Az evangélium örömhír. Az Isten Országának megtalálása minden vagyionunk feláldozására képesítő örömet vált ki bennünk Jézus szava szerint (Mt 13, 44). Az Isten Országának alaptörvényeit „boldogságoknak” nevezzük Jézus kezdő szavai után. „Örüljete és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok” (Mt 5, 12). Bár Lukács még hozzáteszi: „azon a napon” (Lk 6, 23), ami a szentírási szóhasználat szerint eszkatológikus értelmű, vagyis a végső állapot beálltakor árad ki az öröm. De Szent Pál figyelmeztet, hogy „az Isten Országja nem eszem-iszom, hanem igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14, 17).

Mi tehát, Isten országának gyermekei, kapunk ígéretet is, felszólítást is az örömrre, de fel kell tennünk a kérdést: az Isten maga örül-e? Kissé bizarrnak tűnik e kérdés. Fülünkbe cseng a zsoltáros szava: „Aki a fület alkotta, az ne hallana, aki a szemet csinálta, az ne látna?” (Zsolt 94, 9) Így fölöslegesnek tűnik kérdezni annak az Istennek az öröme felől, aki az örömet adja. Majdnem olyan fölöslegesnek látszik, mint kérdezni a patak vizénél, hogy a forrásban van-e víz? Ám ha utánanézzünk a Szentírásban, meglepődünk, milyen keveset találunk az Isten örömről nyílt és egyenes kijelentésekben. És elcsodálkozunk, hogy elrejtve tudunk csak eljutni Isten örvendező arcához.

Ugyanis azt, hogy Isten fölséges, szent és uralkodó; hogy igazságos, irgalmas és mindenható; hogy jóságos és szeret minket; hogy számonkér, hogy ítélkezik felettünk és haragszik, ha rosszak vagyunk, ezekkel az Isten-képekkel sűrűn találkozunk. Nem tűnik fel azonban Istennek örömröt sugárzó arca és valója sehol. Mintha csak az az emberszabású elképzelés jutott volna uralomra a Szentírásban is, amely a nagyságot elképzelhetetlennek tartja az öröm formájában. Mintha egy kicsit szégyen volna a nagyság számára valaminek örülni. A primitív népek, de az ősi kultúrák istenei is olyan ábrázatot kapnak, mintha versenyre kelnének az embert riasztó torzulatok létrehozásával. De nem kell messze mennünk a múltba, hogy rátaláljunk a „komor arcú” király ábrázatára, ami a clunyi reform szellemiségéből született király-tükrök szerint hozzátartozott a legfőbb földi méltóság hordozójához. Facies austera-val, komor arccal kell járnia egész életében. Bár lehet, hogy a királytükrök e „komor arca” a király számára szentírási ihletésű. Lévén az akkori felfogás szerint a király az Isten képviselője és helyettese, oly fönséggel, komolysággal és alkuatlan-sággal kellett járnia, mint maga az Isten-ábrázolás első látszatra mutatta.

Még a XX. század keresztényeiben is benne van ez az atavisztikus szemléletmód, hogy az Isten jelenlétében (templomban, imában) kötelezőnek tartjuk a szinte megmerevült mozdulatlanságot, a szoboryszerű áhitatot – ami ellen már XXIII. János pápa fölemelte a szavát: „ne viselkedjétek úgy, mintha temetőben vagy temetőben volnátok!”

Ugyanilyen atavisztikus szemléletmód miatt idegenszerűen hat sok keresztény lelkében Istennek a játékosságáról és fiatalságáról beszélni. Pedig a játékosságot korunk nagy filozófusa, Huizinga a kultúrát alkotó ember szellemiségének gyökerébe teszi. Ha észrevennénk a fiatalságot Istenben, ez segítene áttörni a görög filozófia nyomán isteni mozdulatlanságban (*primum movens immobile*) elterjedt istenképet. Ez ugyan nagyszerű és fölséges formát ölt a Dániel próféta látomásában megjelenő „Ösöreg”-ben (Dán 7, 9), de nem oldja föl a Legfőbb Lénynek azt a másik jellemzőjét, hogy „*actus purus*” vagyis merő ténylegesség. Ezt a fiatal életnek lendületével, frissességével, örök mozdulatlanságával, mindig újat és újat megelő bensőségével lehetne emberszabásúan elképzelni. Hát még ha a Szentháromság titkának hagyományosan sztatikus elképzelése helyett (képek, szobrok) a Schaffhausennél három ágra oszló és a sziklákon lezúdulva egy katlanban örvénylően találkozó Rajna kristályzuhatagjaiban szemlélnénk, csak óceáni mértékben!? Hogy ti. az Atya képviselte erő, a Fiú képviselte igazság és a Szentlélek képviselte szeretet óceánjai, hullámai milliárdnyi fodrozódásával, ezernyi színben és formában ragyogó briliáns cseppjeivel, egyben a mélyvizeket is felkavarva viharával, hullámhegyeket és szédületes örvényeket támasztó mozgalmasságával talán pillanatra megsejtetik velünk a folyton változó és mindig ugyanaz végtelen Istent.

Bármennyire atavizmus elképzelni Isten fölségét, nagyságát és mozdulatlanságát, mégsem fordulunk az emberekhez azzal a fölhívással, hogy forduljanak el e régi szemlélettől. Mert a végtelenségnek és nagyságnak igazságaiból semmit sem szabad levonnunk. Nem tudjuk olyan hatalmasnak, mérhetetlennek elképzelni Istent, mint amilyen valójában. Ragaszkodnunk kell hatalma elismeréséhez. De közben megpróbáljuk tettenérni az örvendező Istent. Isten olyan végtelen, hogy csak ellentmondásosan tudjuk megközelíteni. De így is kell tennünk Nicolaus Cusanus figyelmeztetése szerint, aki a reneszánsz hajnalán így intette az emberszerű elképzelésből ébredező gondolkodókat: *Deus conjunctio oppositorum*, Isten az ellentétek összekapcsolása.

Hogy rátaláljunk Istenünk örvendező arcára, két utat követünk. Az egyik: a képletesen beszélő Jézus szavaiban keressük. Utána pedig Jézus önmagáról való kijelentéseit visszük át az Atyára.

Jézus példabeszédei

Mint említettük, Isten örömről nem találunk kijelentést az evangéliumokban. De aligha találhatnánk, hiszen Jézus az utolsó vacsorán, főpapi beszéde végén egész igehirdetésére érvényesen kijelenti: „Mindezeket képletesen (en paroisiais) mondtam nektek. Eljön az óra, amikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan (parresia) beszélek nektek az Atyáról.” (Jn 16, 25). Meg kell tehát kísérelnünk azt, hogy Isten örömet fölfelezzük Jézus rejtett értelmű megnyilatkozásaiban az Atyáról.

Jézus legmegindítóbb példabeszédei közül való az elveszett bárányról és az elgurult drachmáról szóló. A példabeszédbeli pásztor és asszony egyképpen örömrre hívja fel barátait és szomszédait: „Örüljetek velem!”

De az alkalmazásban Jézus már finoman eirejti az Isten személyes örömet. Ehelyett inkább általánosan fogalmaz: Az elveszett juh példabeszédeben így: „Éppen így jobban örülnek a mennyben.” Az elveszett drachmáról szólóban pedig így: „Éppen így örülnek majd az Isten angyalai.” (Lk 15, 5–10) Szent Máté megfogalmazásában egyáltalán nincs felhívás az örömrre, és az alkalmazásban is csak ez áll: „Éppen így mennyei atyátok sem akarja, hogy csak egy is elveszzen e kicsinyek közül.” (Mt 18, 14) Érdekes tehát, hogy amikor alkalma volna nyíltan beszélni az örvendő Atyáról, akkor sem teszi. Szinte szemérmesen elrejt Isten örömet.

Egy lépéssel tovább vezetnek a talentumokról szóló példabeszéd kitételei. Amikor az öt és a két talentumát megkésztető szolgát a példabeszédbeli úr megjutalmazza, Jézus így fogalmaz: „Menj be urad örömebe.” (Mt 25, 22, 25) A nyilván eszkatológikus értelmezésű példabeszédbeli úr örömeinek nevezett jutalomhelyből az Isten örömet érezzük ki.

Még tovább menve az Úr Jézus lakomának (Lk 14, 15), és pedig menyegzős lakomának (Lk 12, 37) nevezi az örök életet. A halotti tor kivételével a lakomát rendező házigazda örömet akarja megosztani a meghívottakkal. Következésképpen Isten is örömet kívánja megosztani velünk, mikor az örök életre hív. Kitűnik ez különösképpen a tékozló fiúról szóló példabeszédből, amikor is a tévelygő fiú hazatértek az atya kiadja a parancsot: „Vegyétek elő hamar a legdrágább köntöst, húzzatok ujjára gyűrűt, és sarut a lábára. Vezéssétek elő a hizlalt borjút és öljétek le. Együnk és vigadjunk, mert hiszen a fiam meghalt, de feltámadt, elveszett, de megkerült.” (Lk 15, 21). És ugyanezt mondja a mezőről hazaérkező, de lakomára bemenni vonakodó idősebb testvérnek is: „Illett, hogy vigadjunk és örvendezzünk, mert a te öcséd meghalt, de feltámadt, elveszett és megkerült” (uo. 32).

Tehát Jézus maga jelenti ki: „Hasonlít a mennyek országa egy királyhoz, aki menyegzőt rendezett fiának.” (Mt 22, 1) A menyegző s az azt követő lakoma az emberi öröme csúcsa. Azzal, hogy Jézus az Isten országát és annak befejezését az örök életben menyegzőhöz hasonlítja, a földi öröme között a legteljesebb örömet idézi. Sejteti velünk, hogy az örök élet nem csupán a szentség, a fölség és a jóság világa lesz, de az öröme és vigasságé is. Ezért nevezi az újszövetségi kinyilatkoztatást lezáró könyv, a Jelenések könyve majdnem utolsó soraiban az örök életet „a Bárány menyegzős lakomájá”-nak (Jel 19, 9).

Mindezeket átugárzik az örvendő Isten arca és megteremti az öröm légtérét, amit nem szabad észrevétlenül hagynunk.

Jézus önkinyilatkoztatása

Sokan panaszkodnak, hogy Jézus arcát úgy festi meg a művészet, hogy vonásain és tekintetén a közelgő szenvedés és a bűnös világ látomásainak árnyai boronganak. A Szentírás-olvasónak sem tűnik fel az az egy-két megjegyzés, ami mégis az örvendő Jézusra utal. Mert van az evangéliumokban utalás Jézus öröme, csak észre kell venni.

Egyedül Lukács evangélista jegyzi meg, hogy Jézus „felujjongott a Szentlélekben”, mikor hálát adott a kicsinyeknek történő kinyilatkoztatá-

sért (Lk 10, 21). Pedig itt a Szentháromság titkának föllebbentése mellett a kinyilatkoztatás fáradságos útjára utal, amit Szent Pál később „a keresztrótrányának” és „oktalannak látszó igehírdetésnek” fog nevezni (1 Kor 1, 21). Jézus örömet nem oltották ki a szenvedés látomásai. Ez kitűnik a színváltózáskor is. „Arca ragyogott, mint a nap, ruhája pedig tündöklött, mint a fény” (Mt 17, 2). Mindez a megváltás titkával áll kapcsolatban, mert Szent Lukács megjegyzi: „Mózes és Illés megdicsőülten jelentek meg, és haláláról beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kellett bekövetkeznie.” (Lk 9, 31). Itt ismét észrevehetjük Jézus isteni művészetét, mellyel a megváltás szenvedései láttán is győzedelmesen örzi meg isteni örömet. És ezt kell Jézustól eltanulnunk, amit csak ő tudott megcsinálni és csak vele lehet elérni: az ellentéteken uralkodni, anélkül, hogy az egyiket vagy a másikat kisebbitenék. Jézus ad számot erről a fölségesen isteni művészetéről, amikor Lázár betegségét és halálát bejelenti: „Lázár meghalt, de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek!” (Jn 11, 15). Ezt az a Jézus mondja, aki később „lelke mélyéig megrendül”, sőt „könnyekre fakad” Lázár halálán (uo. 33, 35).

Ez egyben átvezet Jézus önkijelentéseinek elemzésére. Jézus csak az utolsó vacsorán, ott is a főpapi imában és beszédben tesz vallomást nyílt állítással örömről, minden kép és képletesség nélkül. Érdemes megfigyelnünk, hogy a rövidesen bekövetkező Getszemáni kerti vérrel verítkezés és golgotai halál közelében. És a főpapi beszédben és imában is éppen akkor, amikor a világ teremtése előtti dicsőségéről beszél az Atyánál. „Most dicsőíts meg te, Atyám, magadnál, azzal a dicsőséggel, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett.” (Jn 17, 3). Majd az ima záró részében ismét: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te szerettél engem a világ teremtése előtt.” (Jn 17, 24). E két, világ teremtése előtti dicsőségről szóló kijelentés között nyilatkoztatja ki: „Most hozzád megyek, és ezeket elmondom a világon, hogy örömöm teljesen az övék legyen” (Jn 17, 13). Ezzel mintegy utal a búcsúbeszédben tett kijelentésére: „Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen ti bennetek és örömetök teljes legyen.” (Jn 15, 11)

Jézus tehát vallomást tesz a lelkét betöltő örömről. De – és ez áhíthatos vizsgálódásunknak az útja – ami Jézusé, az az Atyáé is. Jézus tesz vallomást a főpapi imában: „Hiszen mindaz, ami az enyém, a tiéd, ami a tiéd, az enyém” (Jn 17, 10). E közösség valóságát kéri tanítványaitól is: „Higgyétek, hogy én az Atyában és az Atya én bennem” (Jn 14, 11). Az örömmel áradó Krisztusban az örömmel teli Atya van. Krisztus tehát nem más, mint az Atya öröme. Ahogy Szent Pál szavában a kinyilatkoztató Isten Jézust „bölcességünk, megigazulásunk, megszentelődésünk és megváltásunk lett”, ugyanígy mondhatjuk, hogy örömünk lett Istenben.

Örök megtestesülés

Amikor az Atya öröme rátalálunk Krisztusban, lehetetlen arra nem gondolnunk, hogy az Atyának ez a gyönyörűsége és öröme Fiában, mint

a Szentháromság második személyében, és Krisztusban, akit már a világ teremtése előtt kiválasztott, át ne áradjon arra, amit Krisztusért és Krisztusban tett: a világ teremtésébe és megváltásába. Mint a szentjánosi prólóús olyan fölségesen mondja: „Ő volt kezdetben Istennél. Minden ő általa lett, ami lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett.” (Jn 1, 2) Szent Pál látomásában pedig: „Ő (Krisztus) a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülötte. Benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és láthatatlanokat, trónokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van minden-nél, és minden benne áll fönn.” (Kol 1, 5) Ezért beszél Duns Scotus, a középkor harmadik nagy teológusa örök inkarnációról. Hogy a Fiában gyönyörűségét találó Isten örökre elhatározta (a megváltandó büntől függetlenül) Fia megtestesülését, és megtestesült Fiához teremtett egy világot, a mi világunkat. A Fiát gyönyörűséggel szemlélő Atya a teremtést is ezzel a gyönyörűséggel hajtja végre. És ez az öröm végigömlik az egész teremtett világon. A görög teológia ezt röviden így foglalja össze: Deus exstasim passus est creando – Isten ekstázisba esett a teremtésben; Deus exstasim passus est incarnando – Isten elragadtatásba esett a megtestesülésben.

Ezt az isteni elragadtatást nem tudta elrontani az eredeti bűn sem, sőt – mint Aquinói Szent Tamás mondja – a megváltás tervéhez módosította az örök megtestesülést. Így imádatlall kell szemlélnünk Szent Pállal az Atyát: „Áldott legyen Isten, Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki Krisztusban minden mennyei és lelki áldással megáldott. Benne választott ki a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretettel arra rendelt, hogy – akarátának tetszése szerint – Jézus Krisztus által fogadott fiaivá legyünk, s magasztaljuk fölséges kegyelmét, amellyel szeretett Fiában fölkarolt minket. . . Tudtukra adta ugyanis jóságos tetszése szerint akarátának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami a mennyben és a földön van.” (Ef 1, 3–10) És mert Krisztus foglalata az egész teremtésnek és megváltásnak, azért igaza van Filippo Lippinek, amikor a szalmán fekvő Gyermekeit imádó Szent Szűz fölé a gyönyörűséggel eltelt és az elragadtatástól kitért karú Atyát festi.

Ez a Krisztusra áradó atyai gyönyörűség rajta ragyog az egész terem-tésben, „hiszen általa teremtette a világot. Dicsőségének kisugárzása s lényegének képmása ő, aki hathatós szavával föntartja a mindenséget.” (Zsid 1, 3) Nincs tehát e világnak a bünt kivéve egyetlen mozzanata sem, amin rajta ne ragyogjon a teremtésben örömét és gyönyörűségét kiárasztó Isten öröme és gyönyörűsége, hiszen Jézusban való öröme és gyönyörűsége árad ki, „akiért és aki által a mindenség lett”. (Zsid 2, 10)

A mindenség érzelmével

Ezt a természetbe beleoltott isteni gyönyörűséget és örömet kell megtanulnunk fölismerni. Elsősorban Jézustól, aki jól ismerte a teremtmények bensejét, amellyel a dolgok e belső, elrejtett valóságához kapcsolódhatunk. Jézusnak csodálatos szeme volt például arra, hogy észrevegye a

közönséges mezei fűben Salamon minden dicsőségét (Mt 6, 29). Azután az eget „Isten trónjának”, a földet „lábai zsámolyának”, sőt az istengyilkos Jeruzsálemet is „a nagy király városának” nevezi (Mt 5, 34). Hasonlataiban és példabeszédekben megtalálja azt a belső analógiát, ami az ő gondolatait közel hozza az emberekhez. Nemcsak az élettelen dolgok, de az emberi élet mozzanatai is Isten világának hordozóivá válnak Jézus kezében. A szántó-vető ember csakúgy az Isten országát ábrázolja, mint a vincellérjével alkudozó gazda; az elveszett garasát kereső asszony csakúgy hordozza gondolatait, mint a szülés kínját szenvedő társa. A lakomát rendező királyi embertől a bort kóstolgotó parasztokig semmi emberi mozzanat nem idegen tőle: mindaz, ami humánus, szent és tiszta előtte, tetszésének élvezője és kegyelmének mutatója.

Igaz, az Újszövetségben nem tudunk olyan költői képeket fölvonultatni a teremtő és megváltó Isten mindenén átreszkető öröme, mint az Ószövetségben. Például a fogság megszűnésére és Istennek népe közötti lakására utalva mondja: „Látta a tenger s elvonult. A Jordán vissza-eltolult / Hegyek kosmódra táncra keltek / Halmok mint zsenge bárányok szökelltek. / Tenger, mi lelt, hogy elvonulsz? / Mi lelt Jordán, hogy megtolulsz? / És ti hegyek, hogy táncra keltek? / Halmok báránként mért szökelltek?” (Sík S. ford. 113. zs.). De a középkori misztika, kezdve Szent Mechtildiszen egészen a mi Prohászka-kig fölséges élményekben és káprázatos látomásokban adnak számot a mindenségen átremegő isteni érzésekről. Hogy csak néhányra utaljunk a Sík Sándor által költeményé formált prózai szövegből: „Mennyi szeretet ömlik el a tavaszon, mikor a tél merevsége lazul, ébrednek a természet titokzatos erői s mindenütt új élet fakad... Mennyi lendület a futó patakokban s az Alpok zuhatagaiban... Hogy vonul a madársereg feltartóztathatatlanul... Mennyi megindulás, mennyi félelmes szenvedély a világtörténelem eseményforgatagában, népek élet- és szellem áramlásaiban... A teremtésnek mindezt a lendülését, reszketését magunkba kell ölelnünk...” (Élő vizek forrása.) De segítségünkre lehet költők és alkotók élményittas világa, az élet minden területén fellépő kreativitás öröme és az eszköztelenségben alkotni tudó ember gyönyöre keze munkáján. Hisz mindez a teremtő Isten gyönyöréből egyegy szikra, mellyel teremtői munkáját végzi.

Lehetne még utalni a világtörténelemben vívódó harcra, a jó és rossz küzdelmére, a bűn és a kegyelem háborújára, amely fölött az Isten humorá virraszt. (Például a 2., 39. és 57. zsoltárban).

A karácsonyi éjféli mise első mondata ez: Így szólt hozzám az Úr: Fiam vagy te, ma adtam neked életet. A liturgia alkotó művészete az Isten-váró adventi sötétségbe kiáltja az ősi zsoltár szavát. Az Isten örömeinek hangja ez. Mintha azt akarná elérni, hogy a bűn sötétségén az Isten öröme gyújtson fényt és ez uralkodjék alaphangként a megváltottak életében. Karácsonyi örömhírünk ez: a lét és az élet nem a véletlen és a sors bizonytalan sötétségéből, de az Isten szeretetének örömeiből forraszik.

Az öröm teológiája – bibliás szemmel

1. Az öröm bibliás megközelítése

Ha örömről beszélünk, egyszerre minden érzékszervünk kellemes érintettsége társul a szóképhez: ragyogó színek, kellemes hangok-dallamok, üdítő virágillat, édes ízek, élénk gesztusok, selymes-finom anyagok, cizellált műtárgyak – egy szóval a látás, hallás, szaglás, ízlés, tapintás egész skálája, teljes horizontja. És mind e konkrét, érzékelhető hatások kísérőiként társulnak a megfelelő elvont fogalmak is lelkünkben: a szépség, jóság, rend, harmónia, megelégedettség, béke, egy szóval minden, ami embert boldoggá tehet. S ettől az érintettségtől az ember csodálatosan átváltozik. Megszépül, bölcsebb, erősebb és egészségesebb lesz, ha szívből örül.

Mi hívő keresztények tudjuk, hogy az Atya azért teremtette a világot és minket, hogy örüljünk. A Fiú azért váltott meg minket bűneinktől, hogy még jobban örülhessünk, mint bűnbeesésünk előtt. És azt is tudjuk, hogy a Szentlélek sem áradt ránk másért pünkösdkor, hanem csak azért, hogy el nem alvó csipkebokor lángnyelveként magasztaljuk Istent, és örökre örvendjünk.

Mindez világos – a hit szemével. Ez a tiszta öröm. De mit tegyünk, ha a világ a tiszta források helyett szennyezett víztartályok vályúihoz csődül és terelget minket is örömet szürcsölgetni! „Az ember – mondja Sík Sándor – e sárkányvérből sarjadt fattya véres rögnek, elfeledte, hogy arca régen Isten arca volt.” Elfeledte a tiszta örömet, az igazit, és leragad az öröm karikatúráinál, torzképeinél.

Az öröm torzképeiről egy emlék jut eszembe. Egyik kápláni helyemen tiszteleltre méltó családjával és két kisgyermekével találkozom: egy hároméves kislánnyal és egy kétéves fiúcskával. Mindkettőnek adok egy-egy szem cukrot. Köszönjétek meg, mondja a mama. A kislány rám mosolyogva megköszöni, a fiúcska dacosan leszegi a fejét. Erre a kislány szigorúan ráförmed: „Te buta, ha ülülni nem tudsz, legalább löhögj!” – Ez a mi világunk, ezek az öröm torzképei: röhögés, vihogás, favicc, kéjvicc, akasztófavicc termékek. A kislány szavaival élve: ez a világ már csak „löhögni” tud, igazi örömrre szinte képtelen. – Honnan tanulhat meg örülni?

A Biblia szerint a szeretetből teremtő Isten az embert a tiszta öröm forrásvidékére, az Édenbe helyezte. Maga az Éden szó, mint a görög hédüsz vagy a magyar édes szó is, ennek az örömmnek ősi ízét idézi. Azért mondjuk – sokan talán már csak mondtuk – az Istenről: édes Istenem, édes Jézusom; vagy emberi vonatkozásban: édesanyám, édesapám, édestestvérem, édes barátom... Amíg ezeknek a szavaknak valóságértéke volt. Ma igen sokan képtelenek ezeknek örülni. Csak – „löhögni”.

Ezért próbáljuk most kinyitogatni ezeket az eldugult, bétaposott édenkerti bibliás forrásokat, hogy érzekeink tisztuljanak az igazi, a tiszta és maradandó örömmök meglátására, hallására, szaglására, ízlelésére és tapintására. Mert örendezésre teremtett minket az Isten! – Emberi ész itt nem igazit el, azért a Szentlélek vezetésére bízunk magunkat, és az öröm teológiájának felvázolásához úti kalauzunk a Biblia lesz.

2. Az örökkön élő Isten öröme

Amikor az örökkön élő boldog Isten önmagáról vall a Szentírásban, általában vidáman lobogó tűzként mutatkozik be választottjai előtt. Külön-külön egyes személyeknek is, meg az egész népe közössége előtt is. Gondoljunk Ábrahámra, akivel tűz-alakban lép szövetségre (Ter 15, 17); Mózesre, akinek az el nem alvó csipkebokor tüzeiben nyilatkoztatja ki magát (Kiv 3, 2); vagy Illésre, akit tűzlovaktól vont kocsin ragad magával a földről (2 Kir 2, 11). Másrészt gondoljunk arra, hogy a pusztai vándorlások közepette a sekhinában, vagyis a nép előtt eget-földet összekötő lángoszlopként járó „Isten-lakásban” volt érzékelhető (Kiv 13, 21); vagy az Isten félelmetes szentségére is utaló törvény-kihirdetéskor a Sinai hegyen, illetve annak lábánál (Kiv 19, 18).

A tűz a Bibliában gyakran jelenti magát az Istent, az ő boldog örök életét és szentségét. Az ember imádságának és áldozatának elfogadását is gyakran a tőle eredő tűzzel hitelesíti az Isten. Gondoljunk Illés nagy lelki párviadalára a Baál-papokkal a Kármel hegyén (1 Kir 18, 38), vagy a Babilonból visszatért nép által megélt tűzcsodára (2 Makk 1, 22). – Mindezek természetesen csak jelek! Annak jelei, hogy az Istenből tűzként kiáradó életöröm az egész világot át akarja járni – az emberen keresztül és az ember közvetítésével – és azt akarja, hogy ez a tűzes öröm hálából gyűjtött választűzként visszajelzést adjon neki: az Istennek, az örökkön élő örömnnek. Isten tehát az öröm tüzeinek ki- és visszaáradását akarja!

Ez a ki- és beáradó „lélegző” tevékenység keresztény hitünk szerint a Szentlélek műve. A háromszemélyű egy Isten harmadik személye, a Szentlélek az, akit a személyes Örömnnek nevezhetünk. Amikor Szent Pál az Isten Országáról, a bennünk megvalósuló uralmáról beszél, azt mondja: „Isten Országja igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14, 17). Az Atya személyében ugyanis az Igazságosság (bibliás tartalma szerint az Életszentség), a Fiú személyében a Béke (a mindennel való kibékülés és helyreállítás), a Szentlélek személyében az Öröm teljessége áll fenn örök „izzásban”.

Az Isten legsajátosabb lelki vagy „lelkes” tevékenysége a tűzzel érzékeltetett öröm. És amikor az embernek – akár egyénileg, akár közösségre – istenélménye van, akkor kimondhatatlan örömeiben győzhetetlenül erősnek érzi magát. Ahogy már az Ószövetségben is megfogalmazódik: „Az Úr öröme a mi erőnk” (Neh 8, 10). Tudjuk, konkrétan akkor éli meg ezt a nép, amikor a babiloni fogságból hazatérve az életútulás örömét éli át Isten igéjének hallásából. – A legelső nagy közösségi örömmélménye is ugyanebből fakadt az Egyiptomból való szabaduláskor. A Peszach, az ószövetségi húsvét örömtüze volt ez Isten népe lelkében. Ennek a szabadító Istenből népébe áradó tűzes örömnnek zsolozsmás fellobbanása a Kiv 15-ben megőrzött Mirjám-ének, illetve mózesi győzelmi ének.

Istenből öröm tüze árad, azért hangzik így a próféták mindenkori nyitó szava: „Forduljatok Isten felé, és örömtűzben ragyog az arcotok!” (Vö. Zsolt 34, 6). (Isten „dicsősége” is bibliai érzékletes tartalma szerint izzó tűzragyogást, fényességet jelent.)

Isten el nem alvó tűz, izzó öröm. – Ezért nem kell félnünk a haláltól sem, amely lényegében Istennel való találkozás. Ezt az igazságot természetesen már csak az Újszövetség tudja egyértelműen elénk tárni, Jézus Krisztus személyén és tanításán keresztül. A hívő ember számára a halál pillanata a vigasztaló isteni igének a meghallása: „Menj be Urad örömébe!” (Mt 25, 21, 23). Amikor meghalunk, akkor nem a semmibe, nem a bizonytalanságba és reménytelenségbe, nem a süket és vak ürességbe megyünk, hanem „Isten örömébe”. Mert az ő lényege: el nem alvó tűz, izzó öröm.

Ne feledjük, minden életműködés – égés. Az emberi élet is: lassú égés. Így a Biblia képnyelvén az Isten élete is: izzó tűz-öröm. Másként maga a megtestesült

isteni Bölcsesség, Jézus Krisztus sem tudta megfogalmazni azt az isteni életet, amelyet nekünk hozott: „Tűzet jöttem hozni a földre, és mi mást akarnék, mint-hogy lángoljon” (Lk 12, 49). Ezért jelezte születését égi tűz, a betlehemi csillag, s ezért daloltak örömeiket az angyalok (Lk 2, 14). – És ezért örömhír az evangélium minden szava! (Közismert, hogy az euangelion görög szó jóhírt, örömhírt jelent.)

Az Isten tűzzel ábrázolt és megjelenített, örömet felragyogtató élete nemcsak ószövetségi kép, hanem újszövetségi valóság is. Erről az életet és az egész világot megújító pünkösdi tűz, az apostolokra kiáradó Szentlélek tesz tanúságot (Ap Csel 2, 1 skk). Istennek ugyanabban az Örömtűz Személyében, a Szentlélekben lesz érthető és érzékelhető (már amennyire ez lehetséges) a teremtés titka, mint akiben az újjáteremtés titka. Ehhez azonban Isten hívó emberének is tüzet kell fognia: „Legyetek tüzes lelkületűek”, mondja az Apostol a Róm 12, 11-ben.

3. A teremtő Istennel „szövetséges” ember öröme

Miért teremtette Isten a világot, és benne az embert? – A Szentírásban azt olvassuk, hogy a napot, holdat és csillagokat azért teremtette Isten, hogy jelek legyenek számunkra. Az ünnepek és az örömkalmak jelei! A földet és a tengert azért, hogy lakhelyet és táplálékot adjon az élőlényeknek. Magukat az élőlényeket azért, hogy sokasodjanak, vagyis az életben rejlő lehetőségeket minél teljesebben kibontsák. Az embert pedig azért, hogy mint Isten képmása értelmes és szabad akarattal rendelkező felelős gazdája legyen a teremtményeknek.

Ez a felsorolás így csak igen száraz tanítás lenne a csodálatos pedagógiával rendelkező és szeretetből teremtő Istenről. Különösen, ha nem fejtjük ki, mit jelent a Teremtéstörténet első fejezetében hatszor ismétlődő refrén: „És látta Isten, hogy jó” (Ter 1, 10, 13, 19, 22, 25, 31). A bibliai héber nyelv alapos ismerői szerint ugyanis ennek a kis refrénnek itt az az értelme: És Isten mindezt nagyon örvendetesnek találta. Isten mindezt a maga szeretettől izzó örömeiből, és a mi szeretettől izzó örömeinkre teremtette így, ahogy tette!

A biblikusok hangsúlyozzák, hogy a Teremtéstörténet költemény: himnusz a teremtés szépségéről és a Teremtő örömről. Megjegyzendő, hogy az ún. Hetvenes görög fordítás az ebben a kis refrénben használt jelzőt, ill. állítmányi kiegészítőt nem jó-val fordítja, hanem szép-pel, gyönyörűvel. A hatodik, tehát az utolsó refrénben pedig feltűnik, hogy még külön az *íme* és a *nagyon* szó is szerepel. Vannak fordítások, amelyek elhagyják az „íme” szót. Pedig ez prófétai bibliai kulcsszó! Pontosan úgy, mint a különleges szolgálatra meghívottak szavaiban, pl. Márianál az angyali üdvözléskor: „Íme, az Úr szolgálóleánya.” Az íme a magyarban is az álomból ébredés, az „imettségek” élményével jár együtt: Ilyen szép még álomban sem hittem volna, ami most valóság! (Máriában az istenanyai öröm, a teremtéskor az Isten nagyságán és a világ szépségén megélt csodálkozás.)

Szűz Mária örömet részletesen is kibontja az evangélium: hogyan ment sietve Mária a hegyeken, hogy elbeszélje és kiénekelje felfoghatatlan örömet, amint Szent Lukács evangéliumában olvassuk (1, 39, 55). – Ugyanez a bibliai „íme” szó áll a Teremtéstörténet hatos refrénjének csattanójában is. Értelme: „Isten örvendezik műveiben” (Zsolt 104, 31), Isten végtelenül örül a teremtésnek, és azt akarja, hogy mi is örüljünk: „Örüljön az ég, ujjongjon a föld, vele együtt zengjen a tenger s ami benne van! Vigadjon a rét és minden virága, örüljenek az erdő fái az Úr színe előtt! Mert nézd, közeledik, jön” (Zsolt 96, 11–13). Minden örüljön! Addig is, míg Isten lesz minden mindenben, – mondhatnánk szentpáli szóval (Vö. 1 Kor 15, 29).

A teremtés isteni örömeinek továbbregzését halljuk ki a Példabeszédek 8, 30–31-ben is: „Ott voltam mellette, mint kedvence, napról napra csak bennem gyönyörködött, mindig játszottam színe előtt. Játszottam az egész földkerekségen, s örömmel voltam az emberek fiai között.” E sorok a teremtő örök Bölcsességet írják le. Jellemző, hogy Egyházunk liturgiája ezt a részt Mária-ünnepeken olvastatja fel, hiszen Mária volt képes a legtökéletesebben befogadni a teremtő Isten örömét. Mintha azt mondaná az Egyház: Így tud örülni az Isten! És hogy emberszív is képes befogadni ezt az örömet, – nézz Máriára!

Ez az izzó tűzként, lobogó lángként örvendező és az egész világot örvendeztető Isten szövetségre lép az emberrel. Ez a szövetség „házassági” szövetség. Olyan egyévváló szeretetegység, amely termékeny, életet sokszorozó. Mint az egymást szerető házaspár élete: Az Ószövetség nyelvében nincs is külön szó a szövetségre és a házasságra. Isten nagy családot, közösséget, népet akar magának – szeretetből! (Vö. MTörv 7, 7). A „goj” szó helyett az „am” lesz a sajátos szó a Jahvéval tűz, és vér és só-szövetségre kiválasztott „szent nép” jelölésére. Az am szó eredeti jelentése: -val, -vel, együtt, egységben. A „szövetség” az egy és szent életre való egybekelés. Ennek örömét fejezi ki legszebben az Enekek éneke. Az Újszövetségben pedig a királyi menyegzős lakoma népe.

Ez a házassági szövetségi egység hitelesíti a zsoltár szavának igazságát: „Az én örömöm az Úrban van” (Zsolt 104, 34). Ez az öröm viszont, miként Máriában, már az ószövetségi emberben sem tud megmaradni. Kiárad: „Jöjjetek, ujjongjunk az örömtől az Úr, a mi üdvünk sziklája előtt” (Zsolt 95, 1). – Isten akarja, hogy az ember örüljön a teremtménynek, lelje örömét az étkezésben, a munkájában és annak gyümölcseiben... (Préd 2, 24; 3, 22; 9, 9; ill. Péld 5, 15; Sir 26, 2). Örvendjen a szüretnek és az aratásnak (Iz 16, 10; Zsolt 126, 5), de különösképpen gyermekeinek (1 Sám 1, 5; Péld 10, 1; Zsolt 113, 9; Jn 16, 21). Örülni kell azonban az egészségnek, egy jó szónak, sőt egy kedves tekintetnek is (Péld 17, 22; 12, 25; 15, 30); a közösségekben a testvéri együttlétnek (Zsolt 133), de mindenkifölött a templomi gyülekezetnek: „Öröm töltött el, amikor jelezték: Induljunk az Úr házába” (122, 1). Határtalan az ünnepeken megnyilatkozó öröm áradása is: Zsolt 42, 5; 68, 4; 102, 2 stb. – Izaiás próféta szerint minden nemzetnek ebből az Isten népe öröméből kell majd egyszer üdvöt merítenie. (Vö. Iz 11, 3; 55, 1; 56, 6).

A hűséges szövetségi élet sajátos belső lelki örömei azok, amelyeket az igaz ember az Isten igéjével való töltekezésből nyer (Jer 15, 16), de főképpen kívánatosak az alázatos, szelíd, egyszerű szív örömei (Zsolt 149, 4), amelyek még a szorongatások közepette is megmaradnak az igaz emberben (Zsolt 119, 43).

4. A Megváltó Istenember, Jézus Krisztus öröme

A Teremtő Istennel legtökéletesebben egyévvált „szövetséges” ember az ember Jézus Krisztus, aki „örömében” megváltott minket és az egész teremtett világot. – Az evangéliumi kinyilatkoztatás szerint Jézus két helyen beszél az ő „saját” öröméről. Mind a kétszer búcsúbeszédében. Először a szőlőtőről és a szőlővesszőkről mondott emlékezetes allegóriájában (Jn 15, 11): „Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek, és örömtök ezzel teljes legyen.” Azután az apostolokért végzett főpapi imájában (Jn 17, 13): „Most hozzád megyek, ezeket pedig elmondtam a világon, hogy az én örömöm teljesen az övék legyen.”

Mind a két szentírási hely a mennyei Atya akaratának tökéletes teljesítésére vonatkozik. Az Atya akarat, tetszése (öröme) pedig az újjáteremtés nagy terve, az egész világ megváltása és üdvözítése, hogy majd „Isten legyen minden mindenben” (1 Kor 15, 28). És ez az örök atyai akarat, ez a Fiúnak emberi ésszel fel-

foghatatlan „önkiüresítése”, a legteljesebb szolgasors vállalása, megalázkodása és engedelmsége a halálig, mégpedig a kereszthalálig (Fil 2, 7–8). Az evangélium szavai szerint Jézus embersége is beleremegett-belevónaglott ennek az örömforrásnak a megnyitására: „Atyám, ha lehetséges, vedd el tőlem ezt a kelyhet; de ne az én akaratom teljesedjék, hanem a tiéd” (Lk 22, 42). Ehhez a kínhoz szinte csak gyenge hasonlatnak tűnik az édesanya fájdmából született új élet. (Vö. Jn 16, 21). – Akármilyen nehéz is az ilyen próbatételt nekünk is mint egyetlen igazi örömforrást elfogadni, nincs más tökéletes modellünk: „Tekintsünk fel a hit szerzőjére és bevezetőjére, Jézusra, aki a felkínált (földi) öröm helyett a kereszthalált szenvedte el anélkül, hogy a gyalázattal törődött volna, s most az Isten trónjának jobbján ül” (Zsid 12, 2).

Jézusnak ezt az egyetlen „saját” örömét ember soha ki nem gondolhatta volna. Ennek az elfogadása hitünk próbája. Az ilyen kipróbált hit viszont kimeríthetetlen öröm forrása, sőt már a mennyei dicsőség előíze! (Vö. 1 Pét 1, 3–9). „Ne ütközzetek meg azon a tüzes kohón, amelyen próbaképp kell átjutnotok, mintha hallatlan dolog történnék veletek, hanem örvendeztetek, ha részt vehettek Krisztus szenvedéseiben, hogy dicsősége kinyilvánulásának is szívből örvendeztesetek” (1 Pét 4, 12–13).

Hogy az egyetlen és igazi, maradandó öröm teológiájának a gyökere a kereszt teológiája, erre Prohászka szavával azt is mondhatnánk: aki nem érzi, nem érti. De inkább szentmiséink úrfelmutatási akklamációját idézzük: „Íme, hitünk szent titka!” – Ennek a ragyogó hittitoknak mintegy árnyéka sötétül a kereszt alatt „löhögő” szerencsétlen gúnyolódók nyomorultul emberi magatartásában: „Ha Isten Fia vagy, szállj le . . .” (Vö. Lk 23, 35–37). Az Egyház méltán imádkozza Megváltója nevében az igaz ember énekét a 92. zsoltárban: „Tetteid, Uram, örömmel töltenek el, kezéd művein ujjongok; mily fölségesek tetteid, Uram, s gondolataidat nem lehet kifürkészni. Az értelmetlen ember nem foghatja fel, a balga nem ismeri meg őket soha . . .” – Az igazi éltető örömnak ezeket a halálosan (önmagára végzetesen, mert gyilkosan és öngyilkosan) groteszk árnyékát jól ismeri a Biblia. Azokat az örömpótlékokat, amelyeket minden kor „balgája” kerget: a bűnös cselekedetek által hajszolt örömöket, az igazak rossz sorsán érzett kárörömet stb. (Vö. Zsolt 13, 5; 35, 26). – A Megváltó Istenember, Jézus Krisztus ezekért is szenvedett, s a Szentlélekben örült megtérésükön.

5. A Jézus Krisztusban újjáteremtett ember öröme

Milyen is hát isteni Megváltónknak és Üdvözítőnknek az a sajátos öröme az ő földön továbbélő Testében: az Egyházban, a hívekben? – Ez az öröm a Szentlélek gyümölcse „öröm a Szentlélekben” (Gal 5, 22; Róm 14, 17). Csak a Szentlélek képes adni azt az erőt, hogy a kereszt teológiájában az igazi és maradandó öröm teológiáját ismerjük fel. A Szentlélek evangéliumának nevezett Apostolok Cselekedetei ezt így váltja életre: A főtanács tagjai „behívták az apostolokat, megbotoztatták őket, azután meghagyták nekik, hogy ne beszéljenek Jézusról, s végül szabadon engedték őket. Ők pedig örvendezve távoztak a főtanács elől, mivel méltónak bizonyultak, hogy Jézusért gyalázatot szenvedjenek” (5, 40–41). – A Jézushoz külső megjelenésében is hasonló „Úr testvére”, Jakab apostol pedig egyenesen így kezdi a mennyei Bölcsesség magasztalását: „Nagy örömnél tartásatok, testvéreim, ha különféle megpróbáltatás ér. Hiszen tudjátok, hogy hitetek erőpróbája állhatatosságot eredményez . . .” (Jak 1, 2). Azt csak isteni bölcseséggel, hittel lehet megérteni, hogy a szegénység és az üldöztetés a tökéletes örömet adja meg.

A nemzetek Apostola szerint a krisztushívők „ha szomorkodnak is, mindig örvendezők” (2 Kor 6, 10); és öröm tölti el őt is, azokat is a szenvedésben: „Nagy

a bizalmam bennetek; és szívesen dicsekszem veletek. Vigasztalás tölt el, és minden bajom közepette túlárad bennem az öröm” (Uó. 7, 4). – Igen lényeges a Krisztusba öltözött ember szemléletében, hogy természetesnek tartsa: a hit öröme csak keresztből születik. A tesszalónikaiaknak dicsérőleg írja az Apostol: „A sok nehézség ellenére is a Szentlélek örömével fogadtátok az ígét...” (1 Tessz 1, 6).

Az Egyház szempontjából fontos kinyilatkoztatás, hogy a maradandó örömhöz fakasztó szenvedés nem csupán az egyéni üdvösséget, hanem az egész Egyház megdicsőülését is építi. A kozmikus Krisztustest tagjairól szóló tanításában Teilhard de Chardin a Kolosszei levél szemléletéből indul ki. Ebben a levélben olvassuk ezeket az emlékeztető szavakat: „Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, Testének, az Egyháznak javára.” (Kol 1, 24). A keresztyén ember így lesz az épülő Krisztustestnek partikulája, részecsskéje. Az Apostol egyenesen a vértanúságra való vágyakozásig fokozza ezt a Krisztusba öltöző „részecskegyorsítást”, az egész Egyházat átjárni képes öröm-energia felfokozást: „Még ha a hitetekért hozott áldozaton és szolgálaton felül véremet is ontják, örülök és együtt örvendek mindnyájatokkal. Örüljétek ti is, és örvendjétek velem” (Fil 2, 17–18).

Mіндеzt összefoglalva: akik Jézus Krisztusba öltöznek (= hisznek), azok Jézus „saját” örömét, az öröm teljességét birtokolják (Jn 17, 13). Jézusnak ez a szava sorozatos igazolást nyer az Apostolok Cselekedeteiben: „A tanítványokat pedig a Szentlélek öröme töltötte el.” (13, 52). S amit Keresztelő János önmagának mint „a völgegy barátjának öröméről” mind Jn 3, 29-ben, az az ApCsel 2, 42–47 tanúsága szerint a hívők életében teljesedik. Ennek eredménye az, hogy „az Úr napról napra növelte az üdvösségre rendelték számát”. – Jézus szerint a hívőknek akkor sem szabad az üdvözlést abbahagyniok, ha ő „egy kis időre” eltávozik szemük elől. Hiszen az Atyához megy, s az Atyával együtt ő is küldi a Szentlelket. „Ti most szomorkodtok, de majd viszontlátlak titeket. Akkor örülni fog szívetek, és örömtöket senki el nem veszi többé tőletek.” (Jn 16, 22).

6. A megvalósult Isten Országa és az üdvözültek öröme

A megvalósult Isten Országa a Biblia nyelvén mindenekelőtt Istennek a nyolc boldogságban megfogalmazott és kivirágzott öröm-ajándéka. Hogy mi ennek az Országának (úrságnak, Isten uralmának) földi sorsa, az a nyolc boldogság zárószavai fogalmazzák meg csattanósan: „Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok. Örüljétek és ujjongjatok: nagy lesz a jutalmatok a mennyben. Hiszen így üldözték előttem a prófétákat is” (Mt 5, 11–12). A prófétákra utalás mutatja, hogy ez a megállapítás az egész üdvtörténetre érvényes. Annak ellenére, hogy az Ószövetségben főként Izaiás által megjövendölt messiási örömök a mérhetetlen szenvedések mélységes kútjából fakadnak itt a földön, ezért az Országért érdemes minden kincset örömmel odaadni! (Vö. Mt 13, 44: „Hasonlít a mennyek országa a szántóföldön elásott kincshez. Egy ember megtalálja a kincset, de titokban tartja. Aztán örömben fogja magát, eladja mindenét, amiye csak van, és megszerzi azt a szántóföldet.”)

Mihelyt megfogam Mária méhében ez a még csak egyszemélyi Isten Országa, már örömet fakaszt. Nemcsak Máriában, hanem a Szentlélektől eltöltött, bár még meg sem született Keresztelő Jánosban is (Lk 1, 44). De örömet hoz angyaloknak-embereknek, egyszerű pásztoroknak és bölcs mágusoknak... Sőt azt is megtudjuk, hogy az ő megjelenésének napját örömmel várták a próféták (Mt 13, 17); de még Ábrahám is „ujjongott, hogy láthatta ezt a napot” (Jn 8, 56). Az Isten Országa megvalósulásának örömét csak a legpompásabb királyi menyegzős

lakoma képével lehet leírni, amelyen a vendégek (Jézus követői) nem búsulhatnak-bőjtölhetnek, míg velük van a vőlegény (Lk 19, 37). Lépten-nyomon csodák történnek itt, de nem maguknak a csodáknak kell örvendezni, hanem a megtéréseknek, s annak, hogy „nevetek fel van jegyezve a mennyben” (Lk 10, 20). Úgy kell örvendezni, ahogy a pásztor örül a megtalált báránynak, ahogy az asszony a megtalált drachmának, az apa a megtalált tékozló fiúnak... „Éppúgy örülnek majd Isten angyalai egy megtérő bűnösnek” (Lk 15, 10).

Az üldözöttek „szentlelkes” örömről költői képekben jövendöl Izaiás próféta, ahogy azt különösen az Emmánuel-könyvben (6–12. fej.), a Vigasztalások könyvében (40–45. fej.), majd a „fájdalmak férfiaról” (53), és végül Jeruzsálem dicsőségének helyreállításáról (60–62. fej.) leírja.

Az Újszövetség legutolsó és egyetlen prófétai könyve, az Apokalipszis, elbűvölő képekben állítja elének a nagy „krizisz” (ítélet) után az Isten Országa ellenségeinek végső bukását és a próbatételt hűségesen megálló elveszítethetetlen örök boldogságát, örömét. Az igazaknak az Antikrisztus uralmát megszemélyesítő Babilon bukása is örömforrás: „Örvendj miatta, te menny, s ti is szentek, apostolok és próféták! Isten megtorolta rajtuk igazságokat” (Jel 18, 20). De még nagyobb öröm a Bárány menyegzős lakomáján való részvétel: „Örvendjünk, újjongjunk és dicsóítsuk őt! Elérkezett a Bárány menyegzőjének napja...” (Jel 19, 7).

Mindezt azonban csak azok fogják fel, akik „kicsinyek” tudnak lenni. „Jézus abban az órában felujjongott a Szentlélekben és így szólt: Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett neked” (Lk 10, 21–22). – Úgy látszik, a felnőttek húsvétjának és pünkösdjének evangéliumát (örömhíret!) sem tudnánk szívünkbe fogadni a gyermekek karácsonyi lelkülete nélkül...

TÖRÖK ENDRE

A szeretet öröme egyetemes

A vérző, szabdalt világban, a tények ellenére is, él a „helyrehozás” reménye. Úgy látszik, legalábbis egyelőre, hogy nincs engedélyezve az összeomlás, valószínűleg azért, mert még nem veszett ki teljesen az emberi lényből a szeretet, habár ez a *szellemi jegy* soha annyira nem volt kitéve a kétségbevonásnak, mint manapság. Minden és mindenki a maga jogát hangoztatja, faj, vallás, nemzet, osztály, egyén, nem is kellő alap nélkül, mivel üldözés és üldözöttség ennek vagy amannak a jogfosztásából fakad. Csakhogy a követelés legtöbbször egy másik, esetleg hasonlóképpen jogos követelés elutasításával együtt hangzik, holott semmilyen rész szerint való igazság nem érvényesülhet, ha nem érvényesül a közös emberi érdek, vagy legalább is nem ennek az érdeknek a nevében kísérletezik az ember, hogy a földön, ezen a számára kijelölt materiális talajon, mint Goethe írja, Isten terve szerint csemeteket létesítsen. Az egységesnek tervezett, de ebben az egységben megtört világ hullása ellen, kétségkívül lehet, sőt kell is az intézményesség erejével fellépni, az intézményes jóakarattal növelheti a szeretetet az emberek között, de mit sem ér az intézményesség, ha a személy, aki e szeretet

letéteményese, nem arra törekszik, hogy elsősorban maga váljon a *szeretet intézményévé*.

A földi életet a szeretet titkos működése tartja fenn, különben már régen fel-falta volna az erőszak, amely folyvást résen áll, hogy a szeretet örömét felváltsa a bűn örömével. A fegyverek kora kiváltképp azon dolgozik, hogy az emberek szeretetben való egyesítése mint legfőbb öröm, merő képzelgésnek hasson, vagyis kiessék a világból a törvény, amely bele van írva, mégpedig ingyenes ajándékként, hogy az ember felhasználja, rendelkezék vele. Útmutatásul kapta, miñek a nevében éljen és cselekedjék. Ehelyett, e törvény kijátszásával és felforgatásával, tekintve hogy a magas technikai szervezettség fejleményeként az emberi nem közös sorsa mindenki számára tény, az egyesítés elve az erőszak elvével társul. Eszerint az ember maga szabhat magának törvényt, s ha már halandósága ellen semmit sem tud tenni, önakaratából megszerezheti a hatalmat az élete felett. Az erőszak elve a szabadság örömét gondolja megszerezni a szeretet öröme ellenében, nem értve, hogy erőszak és szabadság kizárja egymást és csak a szeretet öröme tesz szabaddá, mivel nem szétválaszt, hanem egyesít. Az öröm ugyanis a léleknek a lélekkel való találkozásában szabad, míg az erőszakos egység által az emberben megtámadja magát az emberiség.

A bűnös egyesítés működéséhez egy bűnös tulajdonosság érzete csatlakozik, az a feltevés, hogy a föld az emberé és jogában áll akként bánni vele, ahogy éppen megkívánja vélt hasznából kifolyólag. Pedig a föld csak bérbe van adva az univerzumból kiválasztott területként próbatételnek arra, hogy mire képes az ember, tud-e rajta magának hazát teremteni a szolgálat örömével, vagy mint prédát a hatalmasság öröme alá vonja. E választásban, majdhogynem kívül kerülve a szeretet törvényén, az ember „mint egész valójában büntől fenyegetett lény” (Rahner), önléte tragikus mélységeibe néz. A veszélyes történelem ugyanis ellene mond elképzeléseinek. Nem így, nem ezt akarta és akarja, miközben maga hozta fejére a bajt. A *tulajdonosság öröme* mint a bűnös szabadság öröme saját ellentétébe fordul. A technikai civilizáltság teremtőjéből, téves vezérlés folytán, a civilizáltság áldozataként teremtett rabszolga válik, aki nem tudja, mikor mi fog történni vele. Magabiztosságát az öncélúságban aláassa elítéltségének érzése, amely a személyben képződve, csak fokozza az erőszak bűnét, most már nem a bűnös egyesítés, hanem az élet szétvetése, a halandósággal szembeni megtorlás, a történelemmel szemben a bosszú jórészt homályos tudatával.

Mivel a tudományosan megszervezhető boldogság kudarcoktól beárnyékolt cél, a civilizált bűn a tulajdonosság részleges örömeivel próbálja kivédeni az elbukást, mindenekelőtt a *bíráskodás örömével* mind a történelemben, mind a személy életében. Ebben is, abban is a bűn feljogosítja magát az ítélkezésre, mintha az igazság birtokában lenne. Az egyikben legtöbbször a fanatizmus ítélkezik, az „új” filozófia szótárát használva, a történelem rangjára emelt bűn, a sokaságból kiváltott lelki részegség közvetítésével. E törvényesített vakbuzgóságtól az ellenzéki fanatizmus csak annyiban különbözik, hogy nincs kezében a politikai akarat, s nincsen mögötte tömeges támaszték, de éppúgy az erőszak bűnével él, mint az „alkotmányos” rögeszme. Mindenesetre a kevesek fanatizmusa legfőképp azáltal ugyanaz a fanatizmus, mint a megszervezett sokaságé, hogy a személy kiiktatja életéből saját felelősségét, feladja önmagában a személyt. A képzelt igazság nevében elkövetett közös bűn a felmentés erejével hat számára, sőt nemcsak felmentésként, hanem mint jogos elkövetés egy történelmi igazságszolgáltatás káprázatában. Az államilag elismert nemzeti, vallási vagy

politikai fanatizmus éppúgy, mint a megszállottság titkos közösségei valósággal sakkban tartják a világot, amelyben a személy szabadon vállalt, jótékony örömét a gonosz öröm személytelensége folyvást provokálja. Ebben az örömben jobbra nincs jelen a szeretet, vagy ha jelen van is, legfeljebb a szeretet áruhasaként, azaz a céllal, hogy a kiválasztottak szeretetével kizárjon mindenki mást a szeretetből.

Az igazság kisajátításának öröme a történelemben felfüggeszti a személy önmagához való jogát. Viszont e bűnös történelem bűnös elutasításaként magából az egyénből ugyanez, a felhatalmazás érzése a bíraskodásra, kiváltja a szabadsággal való visszaélés örömét, a kísértést a másik ember bekebelezésére, amely az ördög köre. A bekebelezés ugyanis a mindennapi életben bíraskodással jár együtt, kifejezve valamiféle hatalmat a megítélt felett, mintha az kevesebb lenne a megítélőnél. Csakhogy a függések csapdájában nincs csupán megítélő és megítélt. A megítélő is megítéltté válik valaki mástól, aki szintén a tulajdonosság önhittségével ítélkezik, mivelhogy minden bíraskodás mögött az a rejtett, bűnös cél rejtőzik, hogy tulajdonába vonja a másik embert. Márpedig esendősége folytán az ember nem lehet az ember bírója, főként nem végső bíró, még ha a bíraskodás által, saját belátása, kedve szerint eljárva, a létét mintegy igazolni látja a személy, mivelhogy „az önző akarat sohasem nyer kielégülést, hiába lenne képes mindenre, amit akar” (Pascal). A bíraskodás örömeiben végül is az erőszak paradox öröme tobzódik, akármiként jelentkezik is ez az öröm, a történelmenek alávetve vagy a személy illetéktelen kiemelésével. Természetéből következőleg ugyanis „soha nem nyer kielégülést”, már csak azért sem, mert az embernek nincs saját magától való végleges igazsága. Mivel jobbra azt gondolja mégis, hogy van, céljai kikezdi, sőt tagadják egymást, éppen az erőszak által megosztva az erőszakot, amely a mindenséget szeretné.

Úgy látszik, mintha nem lenne védelem a gonosz öröm falánksága ellen. Csak hogy e csillapíthatatlan éhség nemcsak az erőszakot, hanem az erőszak hiába-valóságának tudatát is fokozza a világban. Mennél átütőbb e tudat, annál inkább törekszik az ember a jótékony öröm, a szeretet egyetemes öröme felé a lelki „helyrehozás” kívánságával. E helyrehozás az örömben majdhogynem kényszerűségnek hat, a *mentség tényezőjének* azzal a sugallattal, hogy nincs más mentesség, még ha ez az öröm, az erőszakba ütközve, a szeretet mély, drámai szenvedését is tartalmazza, sokszor felzaklató tehetetlensége láttán. De a szeretet éppen a szenvedés befogadása által igaz öröm. Az emberiség szenvedése, amely a személy szenvedésében valóságos, vagyis az emberiség általa szenved, hogy az ember szenved, nem volna másként megérthető. A szeretet egyetemessége a szenvedésnek mint közös emberi állapotnak tevékenységre hívó belátása révén egyetemes, öröme az ember bűnéért érzett fájdalom szabadon vállalt keresztjétől *szellemi öröm*. Eszerint „valamennyi ember egy és ugyanaz az ember, sértő és sértett lényegében egy és ugyanaz, aki megbántja az emberséget, megbánt minket is és az egész emberiséget” (Tolsztoj). Ha viszont „sértő és sértett lényegében egy és ugyanaz”, a sértőnek a sértetten nincs és nem is lehet végső hatalma, a sértett pedig nem ítélkezhet a sértőn sértése bírájaként. A megsértett egységben csak a szeretet törvénye egyedül a törvényes, amennyiben sérthetetlen, nem érdem szerint, mérlegelve és visszavárólag cselekszik, hanem az emberiség drámai léte és egységes sorsa jegyében, tudva, hogy a sértő talán jobban rá van szorulva a szeretetre, mint a megsértett. A szeretet öröme azáltal öröm, hogy megkülönböztetés nélkül adja magát, és ebben az értelemben semmire sincs tekintettel.

Az öröm teológiája

Szent János evangéliumában

A János-evangélium ünnepélyes előszava olyan tárgyilagos – mondhatni hideg – vezérszavakkal adja elő fő teológiai témáit (élet, fény, sötétség, hit, látás, testté vált Ige, stb.) hogy az olvasó joggal kételkedhet, vajon olyan személyes és alanyi, sőt igazában érzelmi témák, mint például az öröm és a szomorúság egyáltalán komoly szerephez juthatnak egy ilyen távlatú műben. Valójában az öröm gondolata a János-evangélium első felében, amelyet C. H. Dodd óta a „Jelek könyvé”-nek szokás mondani¹ csak szórványosan fordul elő.² Annál meglepőbb az öröm élményének növekvő fontossága, sőt bizonyos központisága a búcsúbeszédekben (13–17 fej.), amely a könyv hátralévő részeiben (legalábbis a 19. és 20. fejezetben) tovább visszhangzik. Ha meggondoljuk, hogy a jánosi teológia minden témáját Krisztus „felmagasztaltatására” (keresztre feszítésére és megdicsőülésére, amely a felmagasztaltatás kettős értelme) vonatkoztatja, akkor a fenti megállapítás szerint az öröm teológiáját Szent Jánosnál a megváltás/megváltottság központi gondolatainak szomszédságában kell keresnünk.

A fő szöveg: Jn 16, 19–22

Bár a megváltás gyümölcseként születő öröm a búcsúbeszék minden fejezetében említésre kerül, fő szövegünknek mindenképpen Jn 16, 19–22-t kell tekintenünk:

„Arról tanakodtok, hogy azt mondtam:

Rövid idő és nem láttok engem és ismét rövid idő és viszontláttok engem.

Bizony, bizony mondom nektek: Ti majd sírtok és jajgattok, a világ azonban örülni fog.

Ti szomorkodtok, de szomorúságtok örömmre fordul.

Az asszony is, amikor szül, szomorkodik, mert eljött az órája,

de amikor megszülte gyermekét, már nem emlékszik gyötrelmeire, mert örül, hogy ember született a világra.

Ti is, most ugyan szomorkodtok, de majd viszontlátlak titeket, akkor örülni fog szívetek és örömtöket senki sem veszi el többé tőletek.”³

A tanítványok szomorúsága és öröme két „kis időhöz”, időszakhoz fűződik. Az első az utolsó vacsora és a felfeszítés, a második a felfeszítés és a feltámadás között telik el. Bármennyire is igazat adhatunk – „áttételesen”, mint lejjebb látni fogjuk – az ágostoni magyarázatnak, amely a második „kis időt” egészen a parúziáig kinyújtja (*Tractatus in Joannem* 101, 5–6), a szöveg szó szerinti értelme arra a „viszontlátásra” vonatkozik, amelyről a 20. fejezetben olvashatunk. Az evangélista erről nem is feledkezik meg, mert Jézus megjelenéséről beszámolva külön megjegyzi: „Az Úr láttára öröm fogja el a tanítványokat” (Jn 20, 21).

A messiási szülés fájdalmai és öröme

A tanítványok örömét „sírás és jajgatás” előzi meg, mialatt a világ örömét találja abban, hogy Jézus jelenlététől megszabadult. Ezt a sírást és jajgatást Jézus hasonlattal világítja meg. A hasonlat túllép a szinoptikus evangéliumokból jól ismert példabeszéd műfaji keretein. A példabeszéd rendszerint egyközpontú:

egyetlen csattanós szempontra irányul, amely a szerkezetét meghatározza. János hasonlata evvel szemben többretű allegorikus mélységet, sőt valódi szimbolizmust hordoz. Első és legszembetűnőbb értelme (az értelmezés legfelső rétegén) a szülőanya és a tanítványok „kedélyváltozásának” összehasonlítása. Mindkét esetben a szomorúság örömmre változik: ez a „derűre-ború” a hasonlat magva, az ún. *tertium comparationis*.⁴ Mélyebb rétegek után is kell azonban kutatnunk, hiszen a bánat és öröm hullámozása önmagában banális köznapi élmény, és az evangéliumi szöveg mondanivalóját korántsem meríti ki. Ami a szülőanya szomorúságának végérvényes eltűnését okozza, az maga a szülés ténye. Az, hogy ember született a világra, olyan hatalmas öröm-élmény forrása az édesanya számára, hogy a szomorúságnak még az emlékét is eltörli. A hasonlatnak tehát ez az új életből fakadó öröm is része: a „vizontlátás” élménye a tanítványokban is valami hatalmas értékű újdonság kezdetét jelenti, amely az előző szomorúság gyökeres és végleges eltűnését okozza: „senki el nem veszi töletek”.

Jézus „felmagasztaltatása” (= megdicsőülése a halálban és feltámadásban), mint az új élet kezdete nem ismeretlen a János-evangéliumban. A Nikodémussal folytatott jézusi párbeszédben kifejezetten megtaláljuk azt a gondolatot, hogy Isten országát csak „az újjászülető ember” láthatja meg (3, 3). Újjászületése nem szó szerinti, hanem átvitt értelemben veendő: nem kell visszamennie anyja méhébe, hanem újjászületését lelki módon (bár szentségi jelek által) „vízből és Szentlélekből” nyeri el (3, 5). Hogy a vízhez és Szentlélekhez vér is társul, azt majd csak a könyv második fele árulja el, pontosabban a kereszthalál jelenete, amely során Jézus oldalából víz és vér folyik, miután ő „átadja a Lelket”. Így értette ezt a jelenetet a János-evangéliumhoz szorosan hozzátartozó első jánosi levél: „a Lélek, a víz és a vér, és ez a három egy” (1 Jn 5, 8). Nem alaptalan tehát, ha a szülés hasonlatában mint egy második *tertium comparationis*-t, az új élet adását is felfedezzük. De itt, jellegzetes jánosi módon, az allegorikus értelem két különböző síkon mozog.⁵ Míg a fiát szülő édesanya normális emberi életet ad tovább, Krisztus megdicsőülésében az új élet – s így a szövegben említett „új ember” is – *lényegileg új*: a föltámadt Jézus megdicsőülésében részesedő hívőben a szó *teljesebb* értelmében „új ember” születik, az a megújulás megy végbe, amely valóban kizár minden szomorúságot és elfeledtet minden bánatot. Az Ószövetségben elmélyedő egzegéta már itt szükségképpen a Teremtés könyvének harmadik fejezetére gondol, amely szerint a természetes szülés szomorúság és gyötrellem, nem öröm forrása „az asszony” számára (vö. Ter 3, 16).⁶ A szomorúságot végképp elfeledtető szülés csak olyan élet létrejöttét jelentheti, amely nem áll az Édenkertből való kiűzetés átka alatt. Ez a gondolatsor kap megerősítést abban, hogy az idézett szöveg „az asszonyt” és „az ő óráját” említve különleges összefüggésekre hívja fel a figyelmünket János evangéliumán belül is.

„Az óra”, amelynek eljövételét Jézus már a kánai menyegzőn előre vetíti („még nem jött el az én óram”: 2, 4) a megdicsőülést, Jézus művének végső csúcspontját jelenti (lásd főként 13, 1 és 17, 1 ünnepélyes kijelentéseit). Jézus mind a kétszer, amikor anyját „asszonynak” nevezi, (2, 4 és 19, 34) ennek „az órának” összefüggésében beszél. De még meggyőzőbb az, amit „az asszonynak” mond a keresztről: „Íme, a te fiad.” Ez új viszonyt jelent nemcsak Mária és a szeretett tanítvány, de a szeretett tanítvány és Jézus között is. A szeretett tanítvány, bár konkrét, történeti személy,⁷ nem a maga egyediségében áll a keresztnél, hanem általánosán jelképezi a hittel válaszoló és istengyermekségre jutó Krisztus-tanítványt. Az, hogy Krisztus helyébe lép, ismét nemcsak a történeti és emberi fiúságra vonatkozik, hanem jelenti (jelképezi) azt a magasabbrendű fiúságot, amelyet a 16. fejezet fent idézett verseiben is felfedeztünk. Az „íme a te fiad” fő mondanivalója eszerint nem az, hogy anyjának sorsát Jézus mintegy vég-

rendelkezve elrendezi, hanem inkább az, hogy a kereszttel új élet, új ifjúság születik. A megváltott élet megszületése bennünk „sírás és jajgatás” – a kereszttel kínjai – között megy végbe, de végső soron meg-nem-szűnő örömmel ad okot. Az új élet, amely Krisztus megdicsőülésében létrejön, nem egyszerűen Jézus egyéni feltámadt élete, nem is egyszerűen a hívő ember új egzisztenciája, hanem *Jézus megdicsőült élete a hívő tanítványban*, amelyen most már a halál nem vehet erőt: ez a „messiási megváltó szülés” tulajdonképpeni eredménye. A kérdésnek további mariológikus vonatkozásai is vannak (elsősorban Mária és az Egyház viszonyát illetően), amelyekre itt már nem térhetünk ki. De azért két összefüggést érdemes jelezni. Az első egy további *antiparallelizmust* (ellentétet és párhuzamot) jelent a szülőanyák őstípusával, Évával, akinek, mint láttuk, szülése a Ter 3, 16 szerint „bánatot és gyötrelmet”, nem örömet okoz. Ter 4, 1 szerint Káin (a bűnös, pontosabban a gyilkos őstípusának és a szeretett tanítvány ellentípusának)⁸ születésekor Éva felkiált: „Íme, emberre tettem szert az Úr jóvoltából!” Ez az ószövetségi rezonancia és a hozzá csatlakozó tanítás az első János-levélemben (1 Jn 3, 12) még inkább megerősíti feltevésünket, hogy a 16. fejezet hasonlatában ne csak (és elsősorban ne) természetes szülést lássunk, hanem a természetfeletti életfakasztás allegóriáját, azt a szülést, amely új embert, új emberi *életnyótt* (kegyelmi életet) és új életstílust – a szeretet életmódját – hozza létre. A „messiási gyötrelmes születés” másik leírása a Jelenések könyvében található. A legújabb János-egzegézis sokszor oly nagy aggálllyal tartja számon a kritika ítéletét, amely a János-evangéliumot és a Jelenések könyvét mindenképpen különböző szerzőknek tulajdonítja, hogy nem szívesen veszi a két könyv egymásra utaló egzegézisét.⁹ Pedig a Jelenések könyve a kritika álláspontja szerint is mind időben mind térben a János evangéliumhoz közelálló forrásból eredt¹⁰, s ezért ugyancsak fontos felfedeznünk azt a párhuzamot, amely a tizenkét csillaggal koronázott és vajúdasban gyöttrődő asszony és a János-evangélium 16. fejezetének szülőasszonya között fennáll. A Jelenések könyvében is (12, 2–6) a fájdalmas szülés nemcsak Jézus királyi dicsőségét, de magát az Egyházat hozza létre (lásd főképp a 6. verset), ugyanakkor „az asszony” maga is az Egyház szimbólumaként szerepel, amint ezt elsősorban a tizenkét csillag (vö. Jel 21, 14) és a sárkánytól való menekülése jelzi. Ha mást nem, azt ez a szöveg elégségesen feltárja, milyen szimbolizmus köntösében élt az első század végének bizonyos keresztény köreiből a „messiási szülés” gondolata, és így a fent kifejtett értelmezésnek további támaszt ad. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy mind „az asszony”, mind „a tanítvány”, akik Jézus óráját Vele együtt átéltek, jelképes jelentéssel is szerepelnek a János-evangéliumban. A szülőanya bánata örömmel fordul, a tanítványok el-nem-múló örömmel gyulladnak, mert az „új ember” és az „új élet” születése a tanítványok istengyermekségének kezdetét jelenti.

A jánosi öröm jellemzése

A megváltásból fakadó örömlélmény nem pusztán hangulat vagy kedélyállapot. Az ilyen élmény mulékony: „az öröm illan”, írja Tóth Árpád, mintha csak „a világ örömeől” beszélne szentjánosi értelemben. A világ, amely örömet Jézus el-tüntetésével akarja elérni, nem hiszi és nem látja őt akkor sem, amikor új életre kelve tanítványaihoz visszatér. Természetesen a hívő és látó tanítványokban is öröme ellenségeit látja. Ám a tanítványok öröme a gyűlölet és üldöztetés ellenére is maradandó. Ezt már „főszövegünk” folytatásában megtaláljuk (16, 33), de még világosabban jelzi a 17. fejezet főpapi imája, amely az üldözést és a tanítványok krisztusi örömet egyidejűleg hangoztatja:

„Most hozzád megyek, ezeket pedig elmondom a világban, hogy örööm teljesen az övék legyen. Átadtam nekik tanításodat. A világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, amint én sem vagyok ebből a világból. Nem azt kérem, hogy vedd el őket e világból...” (17, 13–14).

Ez a jól ismert szöveg további magyarázatot igényel, mert igazi mélységét első pillanatra nem tárja fel. A fordítás nehézsége is elhomályosítja az értelmet. A 13. vers első mondatának végét szó szerint így kellene visszaadnunk: „hogyan teljessé vált örööm az övék legyen”. A megdicsőülő Jézus a saját kiteljesülő örömét önti majd a tanítványokba, amikor őt hitben mint Urukat és Istenüket viszontlátják. Így értjük meg Jn 15, 11-et is, amely a fordításokban ugyancsak nem egyszer homályban marad: „Ezeket mondtam, hogy az én örööm legyen tibenetek és örööm így teljessé váljék.” Itt sem arról van szó, hogy Jézus a tanítványokban örömét találja: a tanítványok nem Jézus örömének tárgyát és okát, hanem új alanyát képezik. Vagyis: az Atyához visszatérő Fiú most már nem egyedül vonul be az öröm teljességébe, amelyből közénk jött, hanem a hit és szeretet kapcsával saját örömébe ragadja mindazokat, akiket a búcsúbeszédekben „barátaimnak” (15, 14–15), „szeretteinek” (14, 21–23; 15, 9), választottaknak és sors társainak (15, 16. 19–20) sőt „gyermekeinek” (13, 33) nevez. Jézus elmenetele ezért „jobb a tanítványok számára is” (vö. 16, 7), hiszen a viszontlátás után a húsvéti hit „látásba” és „ismeretbe” szélesül. Az Atya, akit azelőtt „senki soha nem látott” (1, 18), most a tanítványok számára kinyilvánítja magát: „mostantól fogva ismeritek és látjátok őt” (14, 7). Jánosnál a keresztény öröm elsősorban a Fiú örök örömében való részvétel, a Lélek jelenlétének jele pedig mindenekelőtt az igazságban való kitartás és az igazság megvallása (vö. 15, 26–27; 16, 8–11).

Öröm és eszkatológia

Bultmann a jánosi öröm elemzésénél három ismérvet emel ki és mind a háromnak eszkatológikus magyarázatot ad. Az első kettőt főszövegünk (Jn 16, 19–22) és az azt követő versek alapján állapítja meg: 1. „Semmi kérdeznivalótok nem lesz” (16, 23), azaz az öröm a kinyilatkoztatás teljességének élményéből táplálkozik, 2. „Bármit kértek nevemben az Atyától, megadja nektek” (16, 24), vagyis az öröm mélyén a lélek teljes bizalma és biztonsága rejlik. Végül a harmadik ismérvet abban találja, hogy a jánosi örömről szóló szövegek akár főszövegünkben („örülni fog szívetek”: 16, 22), akár másutt (15, 11; 16, 24; 1 Jn 1, 4; 2 Jn 12) az örömmel szemben konkrét tárgyát nem jelzik: az, hogy miben vagy minek örülünk (*ein Woran der Freude*), nem jut kifejezésre. E harmadik ismérvből aztán Bultmann arra következtet, hogy, mivel Jánosnál eszkatológikus örömről van szó, az öröm tárgya nem is adható meg. Magát e kérdést is csak „a világ szemlélete alapján” lehet fölvetni, mert az mindig valami részlegesnek és mulandónak örül, a tanítványok öröme viszont nem tárgyilag megállapítható lelki állapot, hanem *egzisztenciális meghatározottság* (existentielle Bestimmtheit).¹¹

A jánosi öröm Bultmann-féle magyarázata módszertanilag is sokatmondó. Mutatja, hogy minden mélyre ásó egzegézis szükségszerűen bölcséleti és dogmatikai kérdésfeltevéshez jut el, azaz, hogy a szövegelemzést aligha tekinthetjük befejezettnek hittani elmélyítés és emberi egzisztenciánkra való vonatkoztatás nélkül. De a válaszok megadásában nem tudjuk Bultmant követni. Úgy tűnik, hogy a jánosi öröm, akárcsak a jánosi hit mibenléte, csak az evangélium egészének szemléletében tisztázható. A „kis időt” követő szomorúság egyszerre objektív (Krisztus halála: testi távozása) és egzisztenciálisan szubjektív (a tanítványok magukra maradottsága egy ellenséges világban) alapokon jön létre. Ugyanígy a második „kis idő” öröme sem pusztán *léttapasztalási mód*, hanem tárgyi meghatározottsággal is megfogalmazható. Ezt a János-evangélium maga is megteszi a már

idézett 20, 20 versben: „az Úr láttára öröm fogta el a tanítványokat”. Hogy ez a vers az „öröm előrejelzésének” beteljesülését jelzi, aligha vitatható,¹² mint ahogy a sírkertben búsongva kereső Mária Magdolna is az első „kis időt” követő „sírást és jajgatást” szemlélteti (20, 11), vagy ahogy a Feltámadott kétszeres „salóm” köszöntése (20, 21), nem valami banális „jónapot”, hanem a búcsúbeszéd békeígérését teljesíti be. (vö. 14, 27). De a Lélek átadása a kereszten (19, 30), utolsó lehelve, majd feltámadása után rájuk lehelve (20, 22), ugyancsak azt mutatja, hogy Jézus a búcsúbeszéd ígéreteit a Vigasztaló Lélekről megdicsőülésében véghezviszi. Röviden: a 20 fejezet mindenképpen együtt olvasandó a búcsúbeszédekkel, mert azok megvalósulását szemlélteti, azok *hogyan*-ját konkrét történésekkel mutatja be, azok végső megértését teszi lehetővé. A jánosi öröm valóban eszkatológikus, mert a feltámadt Jézus látásából fakad, és Ő már nem e világnak része. Mégis ez az öröm meghatározott tárgyú, a *tanítványok oldaláról* a feltámadás élménye, nemcsak „ebben a világban”, tehát egy mulandó világ ölen zajlik le, hanem fizikai cselekmények során, kapcsán, sőt közvetítésével, mint „látás, hallás és tapintás” (vö. 1 Jn 1, 1–4) megy végbe. A jánosi öröm tárgya: istenlátás Krisztusban. Itt már a János-evangélium teológiai mondanivalójának szívéhez érkezőnk. Ez a „látás” ugyanis egyszerre vonatkozatható testi funkcióra – hiszen „a Logosz testté vált” (1, 14) – ugyanakkor azon messze túllép, mert csak a hit erejében „láttuk dicsőségét, mint az Atya Egyszülöttét” (uo.). A feltámadt Krisztus „látása, hallása és tapintása” e világ struktúráján belül lényeges része a János-evangéliumnak. De ugyanolyan fontosságú az a tény, hogy a tanítványok kis csoportjának látása és hite a későbbi nemzedékek olyan „boldog” (13) élményét vezet, amelyben a hitet egyéni evilági látás nem előzi meg: „boldog, aki nem lát és mégis hisz” (20, 29).

A „látás nélküli hit” azonban nem veendő abszolút értelemben. Egyrészt a földi élet határai közt a hit mindvégig az apostoli látás és tanúvallomás alapjaihoz kötődik, másrészt a hit a maga élményszerűségében egy újfajta látás csíráit hordozza magában. A János-evangéliumban szemléltetett öröm valóban eszkatológikus öröm, mert istenlátáson alapul, amely csak a végső időkben lesz teljes. De ez a látás különböző módon és fokon elővételezhető s ezért az eszkatológikus örömből az evilágban maradt, (bár nem e világból való) tanítványok is részt kapnak. Hogy e pontban az evangelista mennyire következetes, mutatja az öröm témájának egyik elszigetelt megjelenése az evangélium első felében, ahol a „látás” és az „öröm” ok és okozat viszonyában állnak. Mikor a zsidók Jézust avval vádolják, hogy magát Ábrahámnál nagyobbnak tartja, így válaszol: „Ábrahám, a ti atyátok, ujjongott, hogy láthatja napomat. Láta és örült.” A szöveg valószínűleg Ábrahám prófétái „öröme” utal, amellyel fia Izsák születésének ígéretét fogadta (Izsák neve Ter 17, 17 és 21, 6 szerint „nevetést” jelent), arra az öröme, amely nemcsak apai érzelem, hanem a végső idők ígéretének beteljesülése. Jézus az idézett szövegben igazában magát mint „Ábrahám magzatát” írja le, akinek „napja” (= jövetele, sőt, új korszaka) Ábrahám örömét okozta. A prófétai látás lesz tehát a prófétái öröm oka: itt is egy valóság messiási és eszkatológikus megismerése „indukálja” az öröm élményét. Valóban a János-evangélium szerint a messiási örömnak csak egy forrása van, ahogy az istenlátás is csak egy módon valódi: „Istent senki soha nem látta, az Egyszülött, aki az Atya keblére borul, ő nyilatkoztatta ki” (Jn 1, 18). János még az Ószövetségben is a Krisztust elővételező, Krisztust előre látó örömet veszi észre.

Amint az istenlátásnak fokai és módozatai vannak, úgy az eszkatológikus öröm elővételezése is különböző fokú és tartalmú, hiszen „e világban” mindig részleges marad. A hitetlen világba taszítottság élménye, mint a jánosi öröm ellenpontja, mindig akadályozza az öröm kiteljesedését. Ezért van az, hogy „az örö-

mötök teljes legyen” kifejezés a jánosi iratokban mintegy klisévé válik és különböző összefüggésekben vissza-visszatér.¹⁴ Hasonlóképpen megtaláljuk a szomorúság, azaz a messiási szülés gyötrelmeinek térben és időben való kiterjedését is.¹⁵ Itt látjuk, milyen értelemben jogosult Szent Ágoston fent idézett egzegézise a „kis idők”-ről, amennyiben az Egyház mostani időszaka nemcsak az eszkatológikus beteljesedés hanem egyben a várakozás (egy további teljesség várásának) jezeit is hordozza.

A jánosi öröm Bultmann által megállapított másik két ismérvét ugyanezen az alapon kell megítélnünk. Valóban, a szó abszolút értelmében, az istenlátás minden további kérdést feleslegessé tesz. De Jn 16, 24 nem erről beszél, mert a jánosi perspektíva szerint is a tanítványok húsvét után még további tanításra szorulnak. Csakhogy most már nem a földi Jézustól kapnak külső szavakba foglalt tanítást, hanem a Vigasztaló oktatja őket mintegy belülről minden igazságra, eszükbe juttatja Jézus szavait (14, 26), tanúságot tesz nekik Róla és az ő tanúságtételüket is irányítja (15, 26), végül pedig elvezeti őket a teljes igazságra (16, 23). Ez mind nemcsak folyamatot, de fejlődést, sőt keresést és figyelmet is feltételez, olyan életformát, amely nem azonosítható a Bultmann-féle *megoldott egzisztencia kérdésnélküliségével* (Fraglosigkeit). Hasonló módon a kérdések meghallgatásának biztos tudata, ami kétségkívül összefügg az öröm és a megváltottság élményével, nem azonosítható egyszerűen az *egzisztenciális szorongás* feloldásával (Freiheit von Angst und Sorge). A jánosi mondás, egyértelmű: Krisztus vizontlátása a hitben a tanítványoknak olyan istenközelség tudatát ajándékozza, amelyben kéréseik meghallgatását többé nem vonják kétségbe. Ezt a hagyományos teológia úgy magyarázta, hogy Isten mindig megadja azt, amit kérünk, még ha ezt mi nem is látjuk, mert ez esetben valami többet és jobbat ad, mint amit a mi konkrét kérésünk számunkra jelentene. Anélkül, hogy a gondviselő Isten ilyen leírását kétségbe vonnánk, Jn 16, 24 értelmezésében ezen túl kell lépnünk. Jánosnál inkább arról van szó, hogy az istenlátás Krisztusban imaéletünk alapjává is válik és kéréseink a Lélek vezetése alatt az isteni Akarattal való egyesülésbe torkollnak. Alighanem helyes itt a páli párhuzamot idéznünk: az istenfiúságot a Lélekben spontán öntudattal valljuk meg, amikor „Abba, Atyánk!” kiáltással fordulunk Istenhez (Róm 8, 15) és a Lélek maga könyörög bennünk Istennek tetsző kérésekkel (uo. 8, 26–27). Ez nem redukálható arra a természetes élményre, amelyet egzisztencialista nyelven az *Angst* megszűnésének nevezhetünk. Ilyen célt nem egy keleti vallásban (főképp a buddhizmusban) is felfedezhetünk, de kétséges, hogy a keresztény megváltottság élménye valóban ilyen *gond és aggodalom nélküli* egzisztenciát ígérne vagy teremtené.¹⁵ De persze nyitva áll az út a lét és a létveszélyeztetettség élményének keresztény megközelítésére is (egy *keresztény egzisztencializmus* keretein belül), amelyhez a fenti idézetek szentírási alapot nyújtanak.

Összefoglalás

Az öröm Jánosnál, mint teológiai téma nem középponti, mégis lényeges és sokatmondó. Jelzi a hitnek, mint megkezdett látásnak szükségképpen élményszerűségét, amely egy ellenséges világon belül is, annak ellenére is, sértetlenül fejlődhet, virágozhat és a tettek gyümölcset teremheti. Jelenti a hit győzelmét az elszigeteltség, az elhagyatottság, a fenyegető és veszélyt jelentő helyzetek kísértései között annak a látásnak erejében, amely intuitív módon felismeri a Feltámadott életét a hívő szívének belsejében, az Igazság Lelke révén eligazodik az élet útvesztőiben és rendíthetetlenül kitart – mintegy belsőleg megélt bizonyosságok alapján – a szeretet mindenekfölötti értéke mellett.

Jegyzetek

1. C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, London 1953, 289. „A jelek könyvét” (1–12) a „Szenvedés és Dicsőség könyve” (13–20) követi. (A 21. fejezet függelék, későbbi szerző írása.)

2. Mindössze két helyen van szó örömről: 3, 29 és 8, 56.

3. A búcsúbeszédeken belül a mai egzegéták rendszerint különválasztják a 15. és 16. fejezetet, amelyet „második búcsúbeszédnek” neveznek és sokak szerint későbbi betoldás. Az általunk idézett versek e második beszéden belüli „vigaszbeszéd” (Trostrede) középpontját alkotják. Vö. R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, Freiburg (Herder) III (1975) 141.

4. Vö. R. Schnackenburg, *op. cit.*, 177.

5. Az angolszász és amerikai irodalom C. H. Dodd nyomán a szavak ilyen kettős értelmét „Johannine irony”-nak nevezi, német művek „Missverständnis”-ről beszélnek. Jobb lenne – legalábbis magyarul – „félreérthetőség”-ről beszélni.

6. A Teremtés könyvének görög (Hetvenes) fordítása, akárcsak Jn 16, 20, a szomorúságra a „lүpé” szót használja. A Vulgáta azonban Ter 3, 16-ban a „lүpé”-t „dolor”-nak, Jn 16, 20-ban viszont „tristitia”-nak fordítja. Evvel a két szöveg közti kapcsolatot mégsem tűnik el. Még olyan késői latin szerzőnél, mint Szent Bernát, megtaláljuk a Ter 3, 16 ilyen változatát: „In tristitia paries filium” (*De laudibus Virginis Matris* III, 7, cf. *ibid.* II, 2) és általában a latin hagyomány is őrzi az Éva/tristitia–Mária/laetitia ellentétpárt. Az ismert középkori himnusz is erre utal: „Quod Eva tristis abstulit, Tu reddis almo germine” (*O gloriosa Domina* himnusz második versszaka, ismeretlen VII. vagy VIII. századi szerző műve: *Hymni instaurandi Breviarii Romani*, Roma 1968, 149).

7. Ezt a századeleji protestáns egzegézis nem egyszer tagadta, de ma megint általánosan elfogadott vélemény. Szent Jánossal való azonosításában viszont az irodalom erősen megoszlik.

8. Vö. 1 Jn 3, 11–12: „Az üzenet, amit kezdettől fogva hallottunk, ez: Szeressük egymást. Nem úgy, mint Káin, aki a Gonosztól volt és megölte testvérét”. Majd a 15. versben: „Mindaz, aki gyűlöli testvérét, gyilkos”.

9. A két könyv stílusbeli eltérései kizárják közös *irodalmi szerzőtől* való eredetüket. De a közös hagyománykörből való eredet mellett sok érvet fel lehet sorakoztatni. Magyarozatunk sokban függ André Feuillet cikkétől: „L’heure de la femme et l’heure de la Mère de Jésus”: *Biblica* 47 (1966) 169–184, 361–380, 557–573.

10. Mindkét könyv 90–100 táján és valószínűleg Efezusban íródott.

11. R. Bultmann, *Das Evangelium des Johannes*, Göttingen (Vandenhoeck u. Ruprecht) 1941 (10. kiadás) 449–451.

12. Erre Bultmann is utal: *op. cit.*, 448.

13. Jn 20, 29 mellett még egy „makarizmosz”-t („boldog”-gal kezdődő kijelentést) találunk Jánosnál, amely a szenvedés és alázat elfogadására hív: Jn 13, 17.

14. Összesen hatszor fordul elő: mint Keresztelő János próféta öröme (3, 22), a tanítványok húsvéti öröme (15, 11; 16, 24), mint a megdicsőült Jézus öröme (17, 13) és kétszer a levelekben, mint a címzettek öröme a levél kapcsán (1 Jn 1, 4) vagy az íróval való találkozás gyümölcseként (2 Jn 12).

15. Ezt elsősorban az üldözött Jézus sorsában való osztozás jelzi (Jn 15, 20–21), amely a tanítványok számára botránkozást, tehát az elesés veszélyét jelenti (16, 1–2) és veszélyeztetettséget a világban a „világ fejedelmétől”, a Gonosztól (vö. 17, 15). A kritikus helyzet folytatódása a föltámadás után a levelekben konkrétan megjelenik (vö. 1 Jn 2, 18–19; 3, 6; 4, 3; 5, 16–17; 2 Jn 7–9).

CSORBA GYŐZŐ versei

Jób sorsát is

Inkább, hogy a sebeid kutya-módra,
azt mérlegeld, mit ér sebed,
s ne indulattal vagy csalódva
folyvást ellenséget keress,

hisz lelheted talán épp jótevődöt:
némely seb a szívig leér,
s kifolyhat rajta mind a méreg,
mely jobban átjár, mint a vér.

Jób sorsát is meg tudja szokni ember,
s a tele-fekély napokat,
hogy hallgat rezzenetlen türelemmel,
míg kezében cserépdarab;

mert fõnn, a felhõbodros égi tájon
egyszer bizton fölhangzik a
kérlelhetetlen égi szájon
a megbocsátás jószáva.

Anagógé

Még elégne el nem viselné
sodorja ámbár édes örvény
forróba forró légi vonzás
nemcsak ájul sebeket is kap
tág kerületű májlilákat
nyilókat a szervek tövéig
még elégne de így sem áll meg
paralizálva is törekszik
segít a hő sodortatásnak
mire odaér csupa seb lesz
oda csak csupa sebbel érhet
s ha csupa seb lesz át se látszó
akkor néz majd rá az a Nagy Szem
kristályos hegyi levegõn át
akkor lát rajta át a Nagy Szem
s egy-forróságú véle akkor
nem ég el ég örök örömben

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

AZ ÖRÖMRŐL

A kereszténység két legnagyobb ünnepe közül inkább a karácsony terjedt el az európai fogantatású kultúrákban. Eredeti vallási tartalma helyenként már feledésbe merült, mégis ünnep, sokaknak talán az év legnagyobb ünnepe: valami ember fölötti, ezért mélyen emberi béke, szeretet és öröm csillan föl benne. „Emberszerető Istenünk” vele egylényegű, egyszülött Fiával ajándékozott meg minket. Ennek örömhírét hirdeti a karácsony.

Az öröm azonban nemcsak Isten üzenetét kíséri. Egyik legfontosabb tartalma, gyakran hiányzó eleme emberi életünknek is. Életünket faggatva láthatunk csak bele az öröm titkába. Kérdéssel fordultunk tehát embertársainkhoz:

Hogyan szerezhető meg, őrizhető meg, veszíthető el az öröm?

Milyen kapcsolatot látnak az öröm és a boldogság, az élvezet, a jókedv, a szenvedés között?

Hogyan látják az öröm és a kereszténység viszonyát?

Eddig huszonegy választ kaptunk kérdésünkre. Mindegyiknek írja saját világnézetének és értékrendjének, sajátos emberi és szakmai nézőpontjainak megfelelően más-más oldalról világít bele az öröm sokat kutatott, mégis jórészt feltáratlan világába. Mindegyik írás azonban vallomás, ez adja értékét és hitelét: a személyiség, s ezzel az emberlét mélyeiről ad hírt – csak az együttérző figyelem légkörében csendülhet fel tehát hiteles akusztikával.

Köszönjük a szerzőknek, hogy vették a fáradságot és bátorságot, s elmondták gondolataikat és töprengéseiket, válaszaikat és kérdéseiket. Vallomásaik közelebb segíthetnek ahhoz, hogy az örömet megismerjük, olykor hozzá is juthassunk, legfőképpen pedig hogy megajándékozhasssuk egymást vele.

NÁDAS PÉTER

Kérdezik, milyen összefüggést és különbséget találok az öröm és a boldogság között. Milyen kapcsolatot látok öröm és szenvedés között? Kérdezik, milyen viszonyban áll egymással a kereszténység és az öröm.

Kérdéseik, bevallom, döbbenetet váltottak ki belőlem. S egy egész heti gondolkodás, majd hogy azt mondanám, módszeres munka után, be kell jelentenem a gondolkodói csődöt.

Az én felfogásom, helyesebben élettapasztalatom szerint, a keresztény kultúra centrumában a szeretet, a szenvedés, a boldogság fogalmi hármának teljesen egyenrangú kölcsönösségi viszonya áll. E viszonyban a kölcsönösség megbonthatatlan, ami azt jelenti, hogy e fogalmi elemek más fogalmakkal nem helyettesíthetők. S ennek a kulturális ténynek a megállapítása után, ha keresem az öröm helyét, már csak a fogalmait latolgató érzések homályában tapogatózhatom.

Mert úgy érzem, mintha e fogalmi hármassághoz képest az öröm alárendelt, netán mellérendelt szerepet játszana, tehát semmilyen kölcsönösségi viszonyt (se összefüggést, se különbséget) nem tudok föltételezni a boldogság és az öröm, avagy az öröm és a szenvedés között.

Hiszen, aki örül, az még nem föltétlenül boldog, de aki boldog, az mindenképpen örül is. A szenvedés is hiába csillapítja magát örömmel vagy örömökkal, ha egyszer megváltásra csupán a boldogságban találhat. A boldogság azonban nem az öröm kiteljesedése vagy a szenvedés tökéletes hiánya, hanem a szeretet beteljesedése.

Am ha másfajta kulturális gyökerekből táplálkozó élettapasztalataimra hagyatkozom, mindarra, ami származási helyét tekintve görög és római mibennünk, akkor tehetek-e olyan merész kijelentést, miszerint a szeretetnek ne lenne közvetlen kapcsolata az örömmel s élvezettel? És ilyenképpen mondhatnám-e, hogy a kereszténység, mely végül is különböző kultúrák és vallomások medencéjében fogant, lényegét tekintve *nem* öröm elvű, miként a zsidóság *bizonyal* nem az? De mondhatnám-e, hogy *nem* kulturális gyökerei miatt nem az, hanem azért, mert a boldogságnak, melynek a szenvedéssel való kölcsönösségi viszonyban, csak a legmagasabb rendű szeretetben adatott meg beteljesülni, se nem előfeltétele, se nem eszköze, hanem következménye az öröm?

Mondhatnám-e, hogy az öröm egyszerűen az indulati természetű emberi tulajdonságok egyike, s mint ilyennek, van ugyan kulturális szerepe, de nincsen körülhatárolt vallási tartalma, mert nem tartozik a kultúra mitikus tartalmú fogalmi közé? Következésképpen mondhatnám-e, hogy az öröm és a boldogság fölcserélésének köznyelvi kísérlete egyike azoknak a jelenségeknek, melyek ebben a században segítették ingataggá tenni kultúránkat? S e fogalmi csere, összemérés, párhuzamba vagy akár ellentétbe állítás, nem a szenvedés önkéntelen és önkényes megkerülésére szolgáló köznapiszköz-e? Illetve, öröm-elvűvé tehető-e egy olyan kultúra, melynek központjában nem az öröm elve áll?

Mindezt kérdezem, mert nem tudom se állítani, se kijelenteni. S így a fogalmak átlátható világából megint csak visszacsapódtam az érzések igen homályos világába.

BORSOS MIKLÓS

Örömről írni pszichiáternek való feladat. A legbonyolultabb lelkiállapot. Eredője a jó érzés, de az értelem, a gondolkodó, ugyanakkor beárnyékolja. Az öröm nem fogalmazható meg, mert nem mindég erkölcsös, legfőképpen nem mindég bűn nélkül való. A gyermeki vagy gyermekded öröm az ösztönös megnyilatkozása valaminek, ami nekünk jó. Ez a gátlás nélküli jó érzés örömmel tölt el. Ez lehet ellenségeink bukása, egy hadi siker, egy hódítás, vagy az egyéni sikerek változatos sokasága, lehetősége, amit ha elér az ember – öröm. De mindez másoknak nem. Van az örömben valami önző árnyék. Nekünk jó, ünnep, másoknak szomorúság. Az emberi történelemben minden kor és minden faj, minden eszme ünnepeket rendez és ez ünnepek ceremóniája legtöbbször tomboló örömben zajlik.

Egyéni életünkbe is beszívódtak az örömunnepek. Születés, házasság, versenyek, ami megannyi alkalom, hogy örömmérsékben legyen részünk. Vallások vigasztaló rítusai, bűnök feloldói is lelki örömet nyújtanak. – De a bűnök bűnök maradnak. Maradjunk meg tehát amellest, hogy ami nekünk jó egyénileg, az az öröm, s ne törődjünk a más bajával? Ez persze nem keresztényi álláspont. De a részvét tud-e segíteni a mások baján? Igen – tud. A lélek ereje áthatol a fizikai, idegrendszeri állapotokon, és a „gyógyító csodák” innen származnak. És ez öröm a fogalom magasabbrendű értelmében, öröm annak, aki jót tett valakivel önzetlenül, – még akkor is, ha a viszonzás háládatlanság. Mert kevés ember tudja elviselni, hogy jótettre, segítségre szorult. De a keresztény örömet ez nem zavarhatja, mert a jótett főlemeli. A kereszténység lényege az áldozat. A legnagyobb áldozatra épült, amit Ember hozhatott az erkölcsi igazságért, megváltásunkért. Igazi követői, mint Szent Ferenc, a végsőkig menő megaláztatás tűrésére tanított. A Poverello tanítása szerint az öröm azé, aki jót tett. Ez a lélek legnagyobb rendű megnyilvánulása. Felülemelkedni, hiúságon, köznapi örömkön vagy sérelmeken, és akkor megismerjük az igazi örömet, ami szellemi, lelki létünk egyetemes forrása.

BUDA BÉLA

Néhány pszichológiai gondolat

Az öröm jelensége régóta foglalkoztatja a pszichológusokat. Már a múlt század során megfogalmazódott, hogy az örömkeresés az emberi viselkedés egyik vezérelve.

Ezt általánosította azután a századforduló táján Freud az ún. *örömelvben*, amely azt mondta ki, hogy minden viselkedésbeli megnyilvánulás fő célja valamilyen öröm eléérése, vagy az öröm ellentétének, a kínak, kellemetlenségnek elkerülése. Freud eme általánosításából valóságos pszichológiai anthropológia keletkezett a pszichoanalitikus eszmerendszeren belül. Ezt csak a harmincas években tette Freud explicitté, nyíltan kifejtette, amikor megírta a „Das Unbehagen in der Kultur” című könyvét (a nemrég megjelent magyar fordításban, ennek címe: Rossz közérzet a kultúrában). Ebben azt fogalmazta meg, hogy az emberi örömforrásokat annyi veszély fenyegeti, hogy a biztonság érdekében az ember kénytelen lemondani egy sor közvetlen örömről, kénytelen elvállalni kényelmetlen dolgokat, mint amilyen pl. a társadalmi együttélésből következő alkalmazkodás.

Freud és a pszichoanalízis az örömök forrását a veleszületett késztetések, az ösztönök kielégülésében látta. Örömet és kielégülést jelent a pszichoanalitikus szemlélet szerint a kínok, veszélyek sikeres elkerülése is. Lényegében hasonlóan vélekednek más pszichológiai irányzatok is. A *behaviorizmus* pl. a *jutalom* és a *büntetés* princípiumaiban ugyanezt fejezi ki. A jutalom örömmértékű (bár az öröm fogalmát, mint anthropomorfizáló kifejezést a behavioristák kerülik), a büntetés pedig még távolabb visz az áhitott fő céltől, az örömtől. A behaviorizmus nem az ösztön freudi fogalmát használja, de itt is a veleszületett késztetések, feltétlen reflexek kielégítésével, vagy az ezekhez feltételes ingerek révén társított új késztetések kielégítésével lehet jutalmazni, és a különféle kísérleti állatok megfigyelése sok kutatóban kelti azt a benyomást, hogy az állat örül, hiszen mohón, nyugtalanul törekedett valamire, azt elérte, megnyugodott, felderült. Már Darwin is rámutatott arra, hogy az állat és az ember érzelmi szignálrendszere hasonló, a kommunikáció modern vizsgálói még inkább megerősítették ezt, így tehát ez a benyomás nem mondható alaptalannak, az állat megnyilvánulásai hasonlóak az olyan emberéhez, aki örül (és aki erről be is tud számolni).

Az örömmel való manipuláció, a jutalom és a büntetés felhasználása minden alkalmazott pszichológiai ágazatban megtalálható, mondhatni, minden emberi intézményben központi jelentőségű; ennek segítségével történik a nevelés, a munkára ösztönzés, a társadalmi rend fenntartása. Így azután azt várhatnánk, hogy az öröm alapvető pszichológiai témakör, jól kidolgozott tudományos kérdés. Nem így van, a pszichológiai (és a társadalomtudományi) szakirodalomban kevés szó esik róla. Újabban inkább az agyi biokémiai kutatások kapcsán került elő, kiderült ugyanis, hogy az agy *morfiumhoz hasonló anyagokat* (morphine-like substances, endogen opiates) választ ki, ezek a jutalmazás közvetítői, mert ezek keltik az örömmérzést az agyban. Éppen azért lehet könnyen hozzászokni a morfinszármazékokhoz, mert ezek kívülről viszik be az örömet adó anyagot, és mintegy szétzilálják a lélektani folyamatokkal összefüggő belső jutalmazási rendszert.

Az örömről azért esik valószínűleg kevés szó a tudományban, mert nagyon összetett jelenség, nehéz vizsgálni, értelmezni. De valószínűleg azért sem foglalkoznak vele, mert az öröm az európai (ill. euroamerikai) kulturális hagyományban *gyanús dolog*, nem jó a reputációja. Legtöbbször a *hedonizmussal* szokták asszociálni. Szinte minden olyan tevékenységben, amit a társadalom nem tart kívánatosnak, nagyon is előtérben van valamilyen öröm szerzésének vágya. A társadalom ezt az örömet vagy nem tartja elfogadhatónak (pl. az agresszív, károsító viselkedéssel járó feszültségevezetés örömet), vagy pedig sajátos feltételekhez köti (pl. a szexuális kielégüléssel járó örömet, az anyagi javak birtoklásának és felhasználásának örömet, stb.). Az örömhöz való tudományos viszonyban erősen szerepet játszik a keresztény vallásból származó aszketikus örömtagadó hagyomány is, amely inkább a kötelességek teljesítését tűzte ki célul, és az örömökről való lemondást részesítette előnyben. A mai erkölcsi felfogások is hasonlóan gondolkodnak, és még ma is azt próbál-

juk oktatni az ifjúságnak, amit Carducci szép sorai kifejeznek: Anteporre sempre nella vita . . . il dovere al piacere . . . – vagyis a kötelességet mindig az öröm elé kell helyezni.

Ez pedig nagyon nehéz az embereknek, és a gyakorlatban zürzavar van az öröm és a kötelesség körül. Valahogy hiányos, tökéletlen az öröm filozófiája ma a világban. A társadalomban sok a nem kívánatos emberi megnyilvánulás, ezt a köztudat szívesen tulajdonítja a féktelen örömszerzésnek, az elterjedő hedonizmusnak. A köztudat azt viszont alig veszi észre, hogy az emberek többsége nem ebben, hanem éppen az *örömtelenségben* szenved. Nem egyszer az örömtelenség évei-évtizedei csapódnak ki valamilyen rövidzárlatos örömszerzési kísérletben. Az emberek többsége a lemondásra nevelődött, a kin elkerülésének félelmei tartják fogságban. Ebből nagyon sok *neurotikus tünet* ered, ebből fakad az alkohol és a sokféle „külső örömforrás” kultusza, ennek torzképe a pszichoszomatikus betegség. A terjedő szívinfarktus mondható pl. az örömtelenség legsúlyosabb szövődményének. Az ilyen betegségben szenvedők egész életükben hajtják magukat, szinte kényszerűen mondanak le mindenről a kötelességek kedvéért. Mostanában kezdenek felfigyelni erre, most született meg a „*workalcoholic*” kifejezés az angolszász pszichológiai irodalomban annak kifejezésére, hogy nagyon sok ember olyan kényszerűen dolgozik, mint ahogyan a megrögzött alkoholista iszik. Ezek az emberek szinte egy pillanattig nem engedik meg maguknak a kikapcsolódást, a pihenést, az örömet. Nagyon értékes emberek, kiváló vezetők, dicsért munkások, drága édesanyák, – csak éppen nem élnek, ill. nem a saját életüket élik.

Nincs tehát valami rendben az öröm körül, és a pszichológushoz hiába fordul az örömtelen világ, vagy a rövidzárlatos örülni próbáló emberiség nem tud világos irányelveket kapni tőle. Külön kellene vizsgálni az öröm jelenségét, szerepét, formáit, szintjeit. Talán nem is külön kutatásokra lenne szükség, inkább szemléleti integrációra, mert nagyon sok ismeret, adat van – mint ez akár a freudi örömelvből, akár a behaviorizmus jutalomkonceptiójából is kitűnik –, csak nem tudjuk ezeket még megfelelő összefüggésbe állítani. Gyakorlati szempontból talán a legfigyelemreméltóbb a *humanista lélektan* felfogása. Különösen W. Schutz ír érdekesen a kérdésről, ő egész könyvet írt az örömről. Szerinte az ember természetes létformája az öröm és az örömszerzés másoknak. A gyermekkor a felhőtlen öröm korszaka, ha a gyermeket a család szeretettel és örömmel fogadja. Az öröm légkörében a szociális viselkedés megtanulása nem kényszer, nem jár ösztönlemondással. Ha az öröm hiányzik az emberi kapcsolatokból, a mindennapi munkából, a családi életből, az időszakosan egyedül lévő ember közérzetéből, ez annak a jele, hogy valami nincs rendben vele. Azt jelenti, hogy kényszerhelyzetben van, hogy személyiségének igényeit részben elnyomta, hogy identitásának fejlődése megrekedt. Az öröm hiányára fel kell figyelni tehát, tudatosítani kell a léthelyzetet, még kell próbálni változtatni a problémákon. A változtatás rendszerint változást jelent. A külső probléma mindig belsőben gyökerezik. Merev előfeltevések, megkérdőjelezetlenül képviselt szabályok, vélt értékek és értékek kényszerspályáin termelődnek a feszültségek, konfliktusok, gyakran ezek az öntudatlan és megkövesedett képzetek és beállítódások meggátolják a valódi találkozást a másik emberrel, nem engedik, hogy kibontakozzon a beleélő megértés, az empátia, és nem engedik, hogy a viselkedés spontán és őszinte legyen, pedig igazi, mély érzelmi benyomást csak a spontaneitás és a hitelesség révén gyakorolhatunk a másik emberre.

Ilyen és ehhez hasonló szempontok az embereket segítő gyakorlatban – pl. a *pszichoterápiás munkában* – eligazítanak, hasznosak, persze sok másfajta ismerettel és tapasztalattal együtt. Mutatják, hogy az öröm valamiféle *pszichológiai iránytű*, belső jelzőrendszer. Az öröm e praktikus szempontok keretében persze más, mint a közvetlen kielégülés vagy a siker öröme. A kielégülés vagy az elérni szándé-

kozott célok megvalósításának sikerélménye rendszerint nem hosszú életű. Ha a személyiség nincs megfelelő egyensúlyban, akkor csakhamar előbukkan újra a feszültség vagy szorongás, vagy depresszív kedvetlenség, vagy üresség formájában. Sokak sikereik tetőpontján szembesülnek, hogy törekvéseik nem hoztak lelki békét, tartós örömet. A valódi és tartós öröm talán nem olyan intenzív, mint valamilyen kielégülés öröme, de egyenletes, kisugárzó, kedvet és erőt adó. Az ilyen örömek feltétele a fontosabb emberi kapcsolatok harmóniája, ezen belül az örömadás képessége. Nem lehet ilyen nyugodt, derűs öröm, ha a másik emberrel a kapcsolat nem a kölcsönösség és a szeretet jegyében szerveződik és fejlődik. Freud könyvének címét parafrázálva és ellentétébe átfordítva, a pszichológiailag értékes, egészséget jelképező és kifejező öröm valamiféle „jó közérzet a kultúrában”, a világban.

Ennek rendszerint az a feltétele, hogy az ember tudja a helyét a világban. Az, hogy identitása megfelelően fejlett legyen, hogy vállalni tudja önmagát, korábbi kudarcai-
nak, tévelygéseinek, szenvedéseinek tanulságát le tudja vonni. Gyakran a változó körülmények a már kialakultnak látszó identitást komoly próbatételek elé állítják, nem egyszer változásra is kényszerítik.

Innen már nagyon bonyolult összefüggések felé vezet az út, a pszichológus vagy az embereket segíteni hivatott pszichoterapeuta itt egyre bizonytalanabban érezheti magát. E problémákról – persze, nem szakfogalmakban vagy filozófiai kategóriákban – gyakran többet tud a művészet, különösen az irodalom, a történettudomány, esetleg a vallás is. A legkülönbözőbb szimbólumrendszerekben, eszmei dimenziókban is valószínűleg helyes azonban az öröm kérdését – az öröm hiányának különféle változataival együtt – önállóan reflektorfénybe állítani és a gondolkodás hermeneutikus kulcsának tekinteni.

KIRÁLY ISTVÁN

Negatív meghatározva: számomra mint a *hiány* tagadása jelenik meg mindig az öröm, jelzi, hogy véget ért egy nincsen-állapot. Ellentétérzésével, a bánattal szemben (még kevésbé intenzív, de ugyanakkor extenzívebb, tartósabb formájában, boldogság alakjában is) éppen ezért vendégézés lehet az csupán az emberi életben, a schilleri szóval: szikra és sosem láng. Hiszen az ember természetes állapota mindig a hiány; pillanatokra lehetséges csupán kiszakadni abból s megfeledkezni a hiány okáról: a végtelenben élve a végességünkről.

Ebből a negatív meghatározásból következik az öröm pozitív tartalma. Úgy él az bennem, mint az emberi *szükségletek kielégítésének kísérő érzése*, mint egy evoé, heuréka, mely önkéntelenül feltolul akkor, ha teljesedik az, mi addig hiány volt. Mivel az ember hozzászokott már a csonkaságához, megtanult együttélni vele, rengetegszer nem is tudatos a hiányzó szükséglet: kielégülve úgy jelenik meg, mint valami ajándék. De ez az ajándék-jelleg sem fedheti el, hogy egy bár nem tudatosan, de ösztönösen mégis csak érzett szükséglet kielégüléséről van ilyenkor is szó. Nem véletlen: annak az ajándéknak tudunk csak igazán örülni, amely valóban hiányhelyre lép be. Ha például oly könyvet kapunk, amely már megvan, örömünk csak látszat: az ajándékozó érzékenységét kíméljük vele. Mivel nincs szükséglet, igazi öröm sem jelentkezik.

A szükséglet jellegének megfelelően változik az öröm belső tartalma, színe, gazdagsága – értékhierarchiája. Másfajta örömet okoz (a marxizmus szükségletrendszerét véve alapul s az alacsonyabbrendűektől menve a magasabbak felé) az *elementáris, másfajta a mennyiségi*, s megint másfajta a *minőségi* szükségletek

kielégítése. Természetesen az elementáris szükséglet megszűnt, a József Attila-i „ehess, ihass, ölelhes, alhass” kívánalmának teljeseése is örömet szerez. S nemegyszer ez is lehet ujjongó, teljes, magas hófokú. Minél szorítóbb ugyanis a szükséglet (például a vízhiány érzete egy kirándulós forró, nyári napon), annál nagyobb a megkönnyebbülésünk, ha megszűnhet végül az érzett szorongás. Vagy intenzív lehet az elementáris szükséglet kielégítése által okozott öröm akkor is, ha nem a maga nyers, közvetlen, de megnesemített, átesztétizált formájában megy végbe a hiány leküzdése, azaz élvezetként. Például, ha a szakácművészet létrehozta ételek révén csillapul az éhség. De az elementáris szükségletek megszüntetése okozta örömnél mindig teljesebb az, mely *mennyiségi* – civilizációs-fogyasztási – s főleg pedig az, melyet a *minőségi* – szellemi-kulturális – szükségletek kielégítése hoz fel. Mivel ez az utóbbi szükséglettípus az értelmezésben a maga legmagasabb szintjén az *érték* gondolatával azonosul: a legigazabb öröm mindig az értékek jegyében fénylik fel. Akkor, ha úgy érzi az én, hogy belép az életbe a szép, igaz s a jó.

Ezért a legmagasabb rendű örömök egyike számomra a *szépség öröme*, a Kosztolányi-féle „hajnali részegség”. Mindegy, hogy mi adja meg azt, egy vers olvasása, egy hangversenyteremben a zenével való együttlebegés, avagy a táj, a természet varázsa, a rácsodálkozás egy fára, virágra; az ég végtelenjén való elrévedés. Ezért a legigazabb örömök egyike másfelől a *jóság öröme*, mindegy, hogy mi hozza: a szeretet simogatása avagy egyszerűen csak egy segítség-megérzés, egy emberi gesztus. Végül, de nem utolsósorban a legmagasabb rendű örömök közé tartozik az *igaz öröme*: az élet, a valóság rendjével, törvényeivel való szoros együttélés. A jól végzett munka érzése – a munka öröme – például mindig közvetíti ezt. Hisz hozzátartozik ehhez annak a tudata, hogy bent élek, mint rész, a világ nagy, végtelen, objektív rendjében, hogy élek valamiért.

Az evilági misztika ritka percei számomra az értékek kiváltotta öröm ily pillanatai. Ilyenkor érzi meg a magamfajta – vallásos értelemben véve ezt a szót – nem hívó élet is, hogy kiszakad a maga csonkaságából, egy a világgal, az emberi nemmel s a vele egy renddel: az ismerős, rokon gyöngéd végtelennel. Jelen van az élet ily fénylő perceiben az otthon és az ünnep érzete, a József Attila-i „mindenséggel mérd magad” pátosza, a legigazabb öröm: a teljességmegérzés.

VÉSZI ENDRE

A *Vigilia* körkérdése, amely a kérdeztől az öröm természetrajzának megfogalmazását várna, nehéz feladat elé állít. Egyszerűen azért, mert így ez a kérdés, amely belső összetételében egy sokágú, lélektani és egyszerűsmind biológiai érzésre vonatkozik, a Szerkesztőség mégoly alapos részletezésében is, túlságosan általános és félő, hogy didaktikus válaszra csábít. Az örömnek, a boldogságnak annyiféle a forrása, a fénytörése, hogy tömönatokban, aforisztikus tömörségben még megközelíteni is kockázatos. *Tóth Árpádnak* egy remekművében sikerült ugyan fölillantania az öröm csodálatos tűneményét, vagyis éppen a *megfoghatatlanságát*. „Az Öröm illan, ints neki, / még visszavillan szép szeme, / Lágy hangja halkuló zene, / S lebbenek szöke tincsei.” Vagy még ugyanott: „Itt volt hát jaj, nem is hiszem, / Már oly kusza a tünde rajz, / Mint visszafénylő kedves arc / Szétrezgő képe vad vizen.”

Mennyiféle is az öröm? És milyen is? Szelíden derűs és villámfényű. Humánus és barbár. Más a fiatal test öröme, mint az öregé; más a sikeres munkáé, mint a szerelemé. Mindenképpen sokféle előjel függvénye; emberi tartalomhoz, minőséghez, belső igényhez kapcsolódik. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy a nagyon bonyolult embernek nem lehetnek primitív örömei. A példákban az következik, hogy az öröm nem nivellálható; hogy személyenként, alkatonként, a történelem és a helyzet pillanata szerint más és más, tehát *viszonylagos* és így nincsen márványba véshető igazsága.

Az mindenestre bizonyosság, hogy az élővilág öröme elemi, de az ember kiváltsága a *tudatos öröm*, amely tevékenységre, viszonzásra, a megosztás nagylelkűségére bízható, tehát *humanizál*. Ezzel természetesen nem akarom tagadni, mint örömforrást, az ösztönösséget, de a *viszonyítás* és a *választás* képessége az a generátor, amely a pillanatnyi örömet képes *minőségileg* átalakítani és azt hiszem – ha már engedtem az általánosítás sodrának –, így kerülünk közelebb a kérdésben szereplő boldogsághoz. Amely külön fejezet ugyan, az emberiség történelmének része, akár a szenvedés; előzményei közül nem rekeszthető ki egy és más címszó: például az igazság kiküzdött fölismerése, a bátor humánus és módosítva a közhely egyértelműségét, a lelkiismeret kiharcolt egyensúlya.

SZILI LEONTIN

Hosszú életem folyamán ugyancsak sokféle teóriával találkozhattam az öröm és boldogság megítélésében. Igen gyakran a legigaztalanabbal, mely a katolikus vallást „megkötöttsége” folytán „örömöktől megfosztott” vallásnak nyilvánította, holott én életem legtöbb örömét épp katolikus hitemnek köszönhettem. Sőt, ami az örömnél is lényegesen több: a boldogságot is.

Fiatalságunkban az öröm természetszerűleg többnyire más forrásokból fakad, mint érett korunkban. Párválasztás után tán elsősorban a napjainkban oly gyakran szinte reménytelen otthonalapítás végre valósággá vált fázisaiból és egyéb egzisztenciális eredményeinkből. Ez érthető és nagyon is rendjén van, ám annál aggasztóbb, hogy mily sokan érzik irigylendő örömöknek önző testi élvezeteik, hatalmi és anyagi javaik féktelen hajszájának a győzelmeit, noha – tudjuk – kétes örömök ezek, hisz minden ilyen teljesülés magában hordozza a *még több* elérésére ostromozó telhetetlenséget.

Ellentétben e mérhetetlen birtoklási vágyakkal, nemes örömök válfájának kategóriájába sorolhatók: a családi összetartozás, az őszinte barátság, a jól betöltött hivatás és a már előbb említett otthonépítés lépcsőfokai. Úgy érzem, tizenhat esztendő „családfenntartóként” joggal lehettem büszke első – kilencven koronát kitévő – fizetésemre, avagy nyomtatásban első ízben látott – sőt pályadíjat nyert – „művemre”. S mily, szinte boldogsággá nőtt örömmel léptem át – árvaságom otthontalanságai után – első *saját* otthonom küszöbét. Igaz, hogy később elvesztettem, a másodikat – tán még kedvesebbet – pedig a háború pusztította el, de éppen e veszteség ébresztett rá, hogy a legkedvesebb földi otthon is csak rövid stáció (homokszemecske az örökkévalóság homokóráján) *ahhoz az otthonhoz* viszonyítva, ahová pedig lelkem mélyén mindig őszintén vágytam.

Aránylag fiatalon éreztem már, hogy mennyivel nagyobb öröm adni, mint kapni. S e tapasztalatomat ugyancsak megerősítette a Szent István Társulat ÉLET c. hetilapjában főmunkatársként vezetett üzenet-rovatom, ahol sok jelentéktelen probléma között felfigyelhettem előttem eddig ismeretlen lelki mankókra, titkos gátlásokra, ösztönökre, indulatokra, szenvedélyekre, de a legcsodálatosabb hőstettekre is. Kiismerhettem bonyolult összetettségében magát az *embert*. S rájöttem, hogy a legkritikusabb pillanatban érkezett simogatás néha az életet, a helyes útra találást jelentheti. Bár sok író társam nem tartotta íróhoz méltó tevékenységnek, én mégis vállaltam e szolgálatot. Mert úgy véltem, ha Isten megajándékozott ezzel a különféle rezdüléseket antennaként felfogó, sokszor gyógyításra is képes nagyfokú – „beleérző” – érzékenységgel, kötelességem a további lélekmentés. Szent Pál szaváira kellett gondolnom: „Egymás terhét hordozzátok!”

Tudtam már, hogy a legnagyobb erkölcsi erő: a szeretet. Az adás. De ezek a lélekbe-pillantások az írónak is sokat adtak: egyre több életismeretet. És megelégedést, ami szintén a legszebb örömök egyike. Akár a hálát kifejező sok szeretet, mert állítani merem, hogy a szenvedők legtöbbje minden hozzá-hajlásért szeretettel fizet.

És a levelek legszívbemarkolóbb problémája? A testünkből szakadt élet hálátlansága, és mégis – a kis és nagy örömeinkből összetett – földi boldogság leggyakoribb kútfője: az *igazi anyaság*, mely mindent eltűr, mindent remél, és soha meg nem szűnik. Ennél tökéletesebb csak az Isten szeretete, mely valóban soha senkit nem sebez, nem aláz meg; minden fázisában mindenkor, kizárólag *felemel*.

Igazát érzem Platonnak, aki szerint a lélek az istenség egy része s ez a kettő mindig egymáshoz kívánczik. És azt is tudom, hogy amikor váratlanul kinyílik előttünk a megismerés, hogy Isten közelségét *megéljük*, és most már minden félelmünket elhullatva, a szeretet teljes bizalmának őszinteségével merünk Hozzá szólni: *ez a boldogság*. Kerülő utakon jómagam is így érkeztem el életem forduló-pontjához; Isten kezének érintését akkor éreztem teljes intenzitással, amikor a háborút olyannyira gyűlölő férjemet váratlanul visszahozta az öldöklések poklából, egy nappal otthonunk pusztulása előtt. És amikor porrá égését egymás kéz-fogásában néztük végig a szemközti ház garázsának ajtajából, eszembe sem jutott e veszteséget lázadozni: térdre roskadva köszöntem meg a sorsomat mindenkor híven megosztó életet.

A háború apokaliptikus fergetegének elviharzása után felmentem egyszer a hegyre, hogy egykori pincénkből egy gyermekkocsira férő tűzifát hozzak, és legkedvesebb rózsatórőről rózsákat szakajtsak. A pince koksZRakásán egy szál „angyalhaj” csillant a szemembe; szórakozottan az ujjamra csavartam, majd régi szép karácsonyokra emlékezve leültem verandánk ledőlt korlátjának a tégláira, a kertben.

Ekkor – váratlanul – nagy fényesség vakított el; tán az ujjamra tekert angyalhaj ezüstje nőtt egyre sugárzóbbá? És e pillanatban – lerombolt otthonom kertjében – élmem meg csalhatatlanul az egyetlen lényeges boldogságot: Isten közelségét. Megvilágosodott előttem a lélek nagy csöndjében fogant fényforrás értelme: megigazulásom Jézus Krisztus megváltó szeretetében. Ez a felismerés mindenfajta egzaltációtól mentesen, szinte derűs egyszerűséggel nyert értelmet. Itt, elveszített otthonom romjain vésődött belém lelkem megtisztult anyagának fémjelzése. Épp itt bontotta ki belőle mindazt, ami már parányi részecskéje az Úr Jézus emberi mivoltának, melynek teljességévé természetesen sohasem válhatunk mi, emberek. De ez a rendelésekbe bölcsen belétörődő, békés csend most már képessé tett az őszinte párbeszédre Istennel, megértve és megszerezve vég-

re a most már örökre megingathatatlan *bizonyosságot*, ami kezdet és vég között feszül életünk útján a feltámadáshoz.

DÉNES ZSÓFIA

Az örömről sokáig azt hittem, hogy csak rövid ideig tarthat. Hogy ez az öröm természete. De van olyan öröm is, amely mindvégig elkísér bennünket. Visszhang, amely ezernyi visszhang között egyedül áll.

Egyetlen vigasz az „elillant évek szőlőhegyén”.

ANCSEL ÉVA

Az örömről

Az öröm kivételes és tűnékeny. De időtartamának, gyakoriságának nincs jelentősége. Mivel, ha csak villanásnyi, akkor is megteszi, ami a dolga: felhívja az ember magába zártságának burkát, kinyitja a többiek és a világ felé.

Az öröm kitüntetett értelemben emberi képesség. Akiből hiányzik, annak mintha egy szerve hiányozna. Mert nem múlik holmi „örömkeltő” külső tényezőkön, – lehetősége úgyszólván minden élethelyzetben ott rejtőzik. Hogy csak készen kell állni fogadására? – Nem, azért ez nem ilyen könnyű. Az öröm ugyanis alkotás, – bár *közvetlenül* nem létrehozható. Ott jelenik meg – értékes melléktermékként –, ahol eszünkbe se jut, mert valami más-sal vagyunk elfoglalva, valami másra törekszünk.

Az öröm nem pusztá reakció valamely hatásra. Semmiről sem mondhatjuk, hogy mindenki számára és mindenkor öröm. Egy pohár tiszta víz is az lehet, de nem önmagában, s nem is azért, mert szomjat olt. Öröm kötődhet hozzá, ha nem akármilyen körülmények közt, nem akármilyen mozdulattal kapjuk valakitől, vagy ha mi adjuk másnak. Mert az öröm mindig *találkozás*, ezért sem születhet soha a csupasz individualitás határain belül.

Minden örömben van valamennyi – habár csak csipetnyi – szabadság-élmény. A határok eltűnnek: az öröm másoktól jut el hozzánk és másokhoz visz el még akkor is, ha egy tárgy, egy kéz alkotása, vagy az ember által átalakított természet az, amiben kedvünket leljük.

Természetesen öröm forrása a szeretet is, – de nemcsak azé. Miként a gyűlöletről csak azt lehet mondani; bár igaza lenne Spinozának, hogy merő szomorúság.

MENSÁROS ZOLTÁN

A kérdések sokkal bonyolultabbak, mint ahogy azokat első olvasásra képzeltem. Az ember ugyanis hajlamos biológiai jelzőrendszerén keresztül lemérni, vajon öröme telt-e valamiben-valakiben, vagy boldog volt-e.

Engem a csend – alig volt benne részem – örömmel tölt el. Itt nem a környezetvédők zajártalom elleni reménytelen erőfeszítéseire gondolok, hanem valamiféle belső csendre. Az ilyen „néma” állapotban – úgy vélem – elveszítem terhektől, kötöttségektől korlátozott önmagamot és személytelenül szinte csak sejtem, hogy egyáltalán vagyok. Viszont rejtett antennák csápolnak bennem ilyenkor, hogy olyan tevékenységre ösztönző gondolatokat továbbítsanak jobbk énem felé, amelyek különben elkallódnának a mindennapok sodrásában. Ebben a személytelen csendben még a nekem szánt sértések is elveszítik bántó élüket és toleráns magatartásra készítetnek. A passzív túréson túl a „belső némaság” azonban kapaszkodóul szolgálhat az olyannyira hiányzó aktív segítségnyújtáshoz is. Ez utóbbi mindenképpen – ha egyetlen rövid pillanatra is csupán – örömet és boldogságot szerezhet. Mert az embertársamnak okozott öröm – legyen az akár egyetlen jószándékú mondat is – boldogságként áramlik vissza. Ha múltó napjaim időszőnyegét ilyen aktív csendmozaikokkal raktam volna ki, nem lenne hiányérzetem, és elkerülne a mindig nyomomban járó lelkiismereti szenvedés. Persze a szenvedés hozzátartozik az emberhez, hiszen mulandósága eleve feltételezi, hogy nélkülöznie is kell. Ennek felismerése és elfogadása híján azonban csak félig lenne ember az ember. A karácsony ezért számomra a reményt jelenti, hogy minden külső és belső buktató ellenére az ember nem pusztán értelmessé szerveződött anyaghalmaz, hanem annál mérhetetlenül több.

TARNAY BRUNÓ

Kedves Barátom!

Megtiszteltél azzal a kéréssel, hogy írjak az örömről. Lehetne értekezni róla (fenomenologikusan vagy introspektíve vagy akár tesztekkel), de biztosan nem ezt várod. Száraz és személytelen volna, sőt: hamis. Belső világunkat sohasem tudjuk szemtől szembe, frontálisan magunk elé állítani. Kezembe adnak egy pszichogrammot és azt mondják: „Ez vagy te!” De nem tudom elhinni: ez legfelsőbb geometriai leképezésem egy síkra, vagyis az árnyékom. Nézem a fényképet: ez vagyok? Nem, ez voltam az előbb. Tükröt tartanak elem, önkéntelenül igazgatom, beállítom magam: „átöltözöm”. Talán néha-néha pillantom meg magam és a magam örömét, úgy, amint van: testvéreim felcsillanó szemében, ha pillanatokig egyek vagyunk az öröm bűvöletében.

Ezért írok levelet. Olyant, amely nem értesítés, tudósítás, jelentés, – hanem csak levél, vagyis üzenet. Sajátsága, hogy jön! Megérkezik és meglep. Megszólít és integet. A tartalma szinte mellékes, a háttérben marad. Itt a hasonlóság az öröm és a levél között: nem az olvasás-kibetűzés a fontos, hanem az a rövid idő, amíg felbontom: „Üzentek! Gondoltak rám! Ki lehet?” Az aláírást talán el sem tudom olvasni, csak ködösen felmerül egy ismerős

vagy ismeretlen arca. Sőt, különös módon a dolgok is üzennek néha: levél jöhet a tiszta csillagos égboltról, feladója lehet hajnalban hegyek éles vonala vagy egy dallam töredéke. – Látszólag informatív tartalma csupa kérdés: „hát mit szólna hozzá?... el tudod képzelni?... nem csodálatos?” Éppen ez az öröm kontextusa is: performatív ereje van – magyarul: nem a betűkben, hanem a sorok között találok meg tartalmát, amely nem fér bele (egészen) a tények és történések, az érvényesség és helyesség kategóriáiba. Más az, amikor udvariasan kijelentjük: „Örvendtem a szerencsének.” És más, amikor szuperlatívuszokat keresünk, mert az öröm betölt és túlarad, áthat és kisu-gárzik, túlsordul a mondatokon; a zsoltárok ujjonganak és a szentek imáiból kiapadhatatlanul folydogál a béke.

Csodálni tudom azokat a varázslókat, akik költeményben, hegedűn vagy színpadon mágikus erővel gyújtják meg az öröm szikráját. Ez igen! Nem boncolgatás és fontolgatás többé: hő, amely melegít, atmoszféra, amelyet belélegzünk, tiszta tó, amelyben megmerülünk, szellő, amely illatokat hoz. Nem tartozom a mágusok – költők, művészek és szentek – társaságába, ezért választom ezt a közönséges műfajt: a levelet.

Maradok a képnél: illat az öröm. Az illatokra igazában nem emlékezünk, pontosabban nem úgy emlékezünk, mint a történetekre: olyan mélyen merülnek el öntudatlan énünk mélységébe, hogy csak akkor ismerjük fel őket újra, amikor feltámad az illatos szellő.

Tovább társítom a képet. Az illat száll és elrepül. Repül, mint a madár. Régekte madarak hozták a levelet: postagalamb vagy „fekete holló”. A madarak rokonaink, nemcsak a törzsfajlás révén. Benső világunk szimbólumai, amint azt mondák, mitikus ábrázolások, keresztény szimbólumok vagy forgatókönyvek igazolják („A madarak”, „Az ifjúság édes madara”, „A kék madár”...) Az antik világ madárszárnyakkal ábrázolta a költészetet úgy, mint a győzelmet: a szárnyas Niké szobra fejezte ki, hogy váratlanul, kiszámíthatatlanul következik be a győzelem, és nem marad sokáig megszállva életünk fészkeiben, újra meg újra harcolni kell érte. Pegazus és a szárnyas Niké rokonok: a művész győzelme és a történelem ihlete. Az öröm pedig számunkra, akik sem költők, sem hadvezérek nem vagyunk, a mindennapok diadala, a lélek triumphusa robotos napok és esték, gyötrelmes gondok és tépelődések fölött. Elszáll, de ígéretet hagy: „Íme, eljövök csakhamar!” (Jel 3, 20; 22, 7, 20)

Amikor várok rá, akkor tudom meg, mi volt ez a varázslat. Felejthetetlen útítársam, a Kis Herceg rókája mondja: „Ha délután négykor érkezel majd, én már háromkor kezdek örülni. Minél előbbre halad az idő, annál boldogabb leszek. Négykor már tele leszek izgalommal és aggodalommal; fölfedezem, milyen drága kincs a boldogság. De ha csak úgy, akármikor jössz, soha sem tudom, hány órára öltöztessenem díszbe a szívemet.”

Ezért kell mindig készen lennünk a krisztusi Vendég érkezésére – ez a készség már maga az öröm.

Az öröm szent kötelék: megbékít embereket és egybefűzi a pillanatok szétfutó rajzását, örökkévalósággá.

Mindenkit meglátogat, mert csak az öröm ellenségei az Evangélium igazi tagadói: a keserű világbírák, a szívtelen cenzorok és akik hisznek, mégis vádolják az Istent. Az öröm vendéglátói mind egy család: „Seid umschlungen, Millionen...” Magányosan örülni nem lehet; a szent remeték Istenben örven-deznek. Magány és magány között nagy a különbség: a rejtett, csendes, csak benső öröm nem a sziget magánya, hanem a tengeré...

Ezért igazában mindenkivel összeköt. Egyek lehetünk ugyan akkor is, amikor az igazságot kutatjuk, de ezt az egységet bontja a viták feszítő ereje... az igazságosságért folytatott küzdelmeinkben, de ezt meg szüntelenül kíséri a sziszifuszi átok. Az együtt örvendezők ellenben mind rokonai az Evangéliumnak. Ne érts félre, kedves Barátom, tudom, hogy vannak hitvány és szálnalmas „örömök”: a kocsmá, a bordély, a tőzsde izgalmái; a lélek nyomorúságának; az életmód kényszerű igénytelenségének, az ösztönök alvilágának pótlékai, visszamaradt moslék az Öröm lakomájából. De aligha van egyetlen egy is e torzképek között, amely ne nyúlna ellenállhatatlan nosztalgiával az igazi felé. Az olcsó aprópénz is parányi része egy roppant értékű aranyfedezetnek.

Az öröm ellenségeinek gyökeresen, legmélyebb mivoltukban meg kell változniuk, fel kell adniuk önmagukat, hogy higgyenek az Örömhírnek – míg Falstaff, Don Juan, Cézár csak felébred és lát.

Különös az ébredés: félig öntudatlan, derengő felismerés. Ezért az ébredő önkéntelenül elárulja magát, hiszen nincs még ideje, hogy felvegye ruháit: álarcát és jelmezét. Talán ezért beszél így a jézusi Evangélium egyik legádázabb ellensége, egy új örömhír: a hatalomratörés mámorának megszállottja: „... aus tiefem Traum bin ich erwacht – und tiefer als der Tag gedacht. – Die Welt ist tief – tief ist ihr Weh – Lust tiefer noch als Herzeleid... Weh spricht: »Vergeh!« – doch alle Lust will Ewigkeit, will tiefe Ewigkeit.”

Az öröm tehát legmélyebb, legegységesebb rendeltetésünk, találkozásunk és halhatatlanságunk ígérete. Őszintén szólva, nem egészen értem azt a divatot, amely mindig csupán negatív határélményekben keresi az élet értelmének kulcsát: halál, aggodás, gond, frusztráció, handicap... Miért marad ki a diadalmos öröm, amely a hit és reménység útjára igazít?

Megismétlem: az öröm ígéret. De nem csupán ígéret: a kereszténynek „fogaló örökségünkre” (Ef 1, 14).

Igazi Advent: még nincs itt – és mégis már itt van.

„Ó jöjj, ó jöjj, ó Napkelet...”

POSZLER GYÖRGY

Az öröm ontológiája és fenomenológiája

(önirónikus eszmefuttatás az öröm mibenlétéről és milyenségéről)

A közhelyeket hagyom. Nem, mert nem igazságok; de mert közkeletű igazságok. Hogy ritka az öröm, mint gyöngy a bánat óceánjában. És törekeny, összeroppan, amíg felszínre hozom. Meg nem jön, ha nagyon várom, megjön, ha nem is sejtem. Illan, ha tartóztatni akarom, megül, ha búcsúszom tőle. Az erőszaktól – biztos – megriad, az óhajtástól – talán – megszeli. És így tovább. Mindenki ismeri, meg is élte, csak megfogalmazni nem tudja. Legfeljebb sztereotípiákban – úgy meg nem érdemes. Újraköltöni csak lírában lehetne. Nagyrészt onnan is idéztem. Az ilyesmikből építkeznek, és felragyogtatja, ha rajta az egyéniség pecsétje, az eredetiség vízjele. Sem egyedi élményem, sem minimális tehetségem hozzá. Marad a próza, méghozzá formám szerint. Azaz elméletben. Ha nagyon egyszeri tényekről beszélhetnék, önéletrajzféle kellene vagy memoár. Ha nagyon egyszeri okokról be-

szélhetnék, önelemzéséfele kellene vagy konfesszió. Mindkettő híján teória lesz. Önirónikus nagyképűséggel: az öröm ontológiája és fenomenológiája mibenlétének és milyenségének leírása. És ami mögötte van, az emberléttel összefüggő alap. Az antropológiai bázis.

Persze afféle költői antropológia, az ember kettősségéről, ellentétes meghatározottságáról szóló. Hogy föld és ég fia, örült sár és istenarcú lény – ahogy Vörösmarty hitte. Meg éteri szárnyakon lebegő angyal és ólomlábakon bottaladozó állat – ahogy Csokonai. Továbbá méltóságos lény és törekeny nádszál, óriás és törpe – ahogy Pascal tanította. Rosszra hajlik ösztöneiben, de jól dönthet erkölcsében – ahogy Kant vélte. Itt, a kettő között, vagy inkább a kettő egymást átható egységében van az öröm. Legalábbis így hiszem, mert így éltem meg. Vagy így tudom értelmezni, amit megéltem.

Mi ez a kettősség, amely földet és eget (poklot és mennyet?) anyagot és szellemet kapcsol össze? Egyedül az ember sajátja. Hogy természeti-biológiai léte fölé erkölcsi-tudati létet, ösztöni léte fölé értelmi létet teremtett. Ez emberré levésének, felnövekedésének históriája és produktuma. Az önfenntartásból gazdálkodás lett, a táplálkozásból konyhaművészet, a fajfenntartásból szerelem, a kölyökhöz ragaszkodásból szülői, a mellbimbóhoz tapadásból gyermeki szeretet. A lét humánus „holdudvara”, ami értelmét és méltóságát megadja.

Ebben rejlik az öröm. A pillanatban, amelyben az egyén átéli az emberség hozamát, az egyedfejlődés a nemfejlődés aranytartalékára rátalál. A bőr melege, amin átsüt két magányosság megküzdött összetartozása. A simogatás, ami magáénak nyilvánítja a belőle lett gyermeket. A tekintet, ami visszaigazolja a jelzett szülői igényt. Az alkony fénye és a víz ölelése, ami bizonyítja a természettől való elválást, a való egységet. Az iz gazdagsága, ami tompítja az éhség mohóságát. A szín összetettsége, ami fényesíti a tekintet kapzsiságát. Villanás, amiben az ember hatalmas és kiszolgáltatott, kreátor és kreatúra, ajándékozó és ajándékozott. Ahol értelem szelidíti az ösztönök nyersségét, ösztönök melegítik az értelem hidegségét. Ambivalens győzelem; ösztönök fölé emeli a méltóságos értelmet, megőrzi az értelemtől a szépséges ösztönöket. Lélegzetvételnyi egyensúly. Könnyen billen, és máris megszűnik. Az egyik irányban a puszta ösztön van a teljes tudattalansággal, a másikban a tiszta értelem a teljes tudatossággal. Ösztön és értelem pillanatnyi egysége az öröm; tudattalanság és tudatosság a sejtés. Az öröm a sejtésben él. Teljes tudattalanság és teljes tudatosság egyszerre öli meg.

Az örömmön innen, a puszta ösztönben és tudattalanságban van a gyönyör és élvezet. Megkapom, ha az örömből kivonom az értelmet. Az örömmön túl, a tiszta értelemben és tudatosságban van a szkepszis és melankólia. Megkapom, ha az örömből kivonom az ösztönt. Az első visszaveszi a humanizációt, „lesüllyeszt” a szubhumán létbe. A második túlhajtja a humanizációt, „felemel” a szuprahumán létbe. A puszta ösztön tudatlansága nem éri el a sejtést, nem hozza létre az örömet. A tiszta értelem tudatossága megszünteti a sejtést, elsorvasztja az örömet. A kontrollnélküliségben még nincs, a túlkontrolláltságban már nincs öröm.

Az öröm tehát pillanatnyi és veszélyeztetett. Szakadékokkal van körülvéve. Ez adja ritkaságát és értékét, ritka értékét. Villanásnyi harmónia saját emberségünkkel és az emberiesített világgal, az elmúlás szo-

morúságával és a veszély érzetével együtt. Két fenyegetés leselkedik rá. Az egyik, hogy nem tud létrejönni, a másik, hogy állandósul. Ha nem tud létrejönni, elvetél az értelem nélküli ösztön gyönyörében vagy az ösztön nélküli értelem szkepszisében. Ha állandósul, elszűrül a szomorúság és veszélyérzet nélküli boldogságban. A boldogság az öröm harmóniája az elmúlás szomorúsága és a veszély érzete nélkül. Csökkentett, veszélyzőna nélküli ösztön, csökkentett, veszélyzőna nélküli értelem. Nem szubhumán vagy szuprahumán, de degradált emberi lét. Tartós harmónia az öndevalulásban, érzéki-szellemi egység az antropológiai létminimumon. Nem veszélyes, de színtelen; nem változó, de értéktelen; nem egyensúly, hanem állapot.

Örömpárti vagyok. Nem sokra becsülöm az örömtelen gyönyört, félek a veszélyérzet nélküli harmóniától. Kevés, de intenzív, kevés, mert intenzív örömet kívánok magamnak és a küzdő embernek. Gyönyört és szkepszist annyit, amennyi kell az öröm értékeléséhez. És lehetőleg kevés boldogságot. Tisztelek minden hitet és elméletet, ami pártolja az emberség örömét, az öröm emberségét.

SÓTÉR ISTVÁN

Mindennapi örömünket . . .

Szavaink elkoptak, egymásba mosódtak, az érzelmek és a tapasztalatok azonban nem. Öröm, boldogság, élvezet, jókedv: mintha ugyanazt jelentené mindegyik. Hogy ezek a fogalmak rokonok egymással, az aligha kétséges. Különösen az köti őket egymáshoz, hogy a Jóból erednek és a Jóhoz visznek közel bennünket. Jó érzést keltenek és a Jót érezzük meg általuk. Együttesen védőfalat formálnak a Rossz ellen, mely bennünk és a világban lakozik. Van káröröm is: ez olyan, mintha a Rossznak sikerült volna befurakodnia a Jó bástyái mögé. Mert ami a Jónak ezeket az érzelmeit és állapotait közösen jellemzi: a szabadság. A Rossz rabságban tart, kamrájába befalaz. Az öröm, a boldogság azonban szabad mezőre enged ki bennünket. Szabadság és rabság: a Jónak és a Gonosznak ellentéte. Unalom, fásultság, tunyaság, reménytelenség: ezek a Gonosz kamrájába zártak lakótársai. Odakünn, a szabadság mezején találkozhatunk csak az örömmel, a boldogsággal, a jókedvvel. Az egyháznak vannak komor szentjei, akik talán sohasem ejtettek szót az örömről. Néha úgy érzem, az evangélisták sem ismerték fel mindig azt az örömet, melyet Jézus magában hordozott mint tartós magatartást. A komor szentektől az Aquinói és az Assisi különbözik leginkább, és ezért szerethetik is őket olyan sokan.

Ákár az örömet, akár a boldogságot csak úgy szerezhetjük meg, ha erre képessé válunk. A beteljesülésnél talán fontosabb a képesség, mely egyszersmind várakozás. Aki jó, az valami jóra várakozik, a várakozása általában ajándékozássá. A szamaritánus megitta a szomjazót, tehát vizet ajándékozott annak, aki kényszerűen maradt várakozó. Az önkéntes várakozás még nagyobb jutalmat érdemel. A várakozás képességet is szül, azt a képességet, melyben az örömet vagy a boldogságot befogadhatjuk. Minél fejlettebb a képességünk, s minél inkább hajlamunkká válik ez a képesség, annál jelentősebb lehet találkozásunk az örömmel és a boldogsággal.

Együtt említem a két fogalmat, de csak azért, hogy őket gondosan szétválaszthassam. Az öröm megérint bennünket, a boldogság tart, – vagyis kitart bennünk egy ideig, és megtart bennünket. Az örömnak ereje van, a boldogságnak ereje és tar-

tama. Az öröm könnyebben újulhat föl, mint a boldogság. Az öröm: intuíció, villámfény, és tulajdonképp a boldogságnál megfoghatóbb. Talán a rövid, de intenzív jelentkezése teszi az örömet annyira konkrétá. Boldogság nincs öröm nélkül, és az öröm fenntartja a boldogságot, mert a boldogság a boltív, melyet az öröm pillére fenntart. Az öröm az a „mindennapi természetfölötti kenyér”, melyet Simone Weil kér a Miatyánk parafrázisában. Kenyér nélkül nem lehetünk meg, de boldogság nélkül is meglenni kényszerülünk. Buda ostromának hónapjaiban nem láttunk kenyeret, és a kenyérral találkozunk inkább belénkhasító öröm, mintsem nyugalmas boldogság volt.

Ha az öröm megszerzését az öröme való képesség teszi lehetővé, úgy az öröm elvesztését vagy a teljes örömtelenséget ennek a képességnek a hiánya, vagy beteges elsovadása. A kegyelem állapota inkább örömben mutatkozik, mint boldogságban. Ezen azt értem, hogy az öröm azonnal képes érzékeltetni a pillanatot, míg boldogságunkat néha utólag érezzük át. A kegyelmi állapotot azonban mindig jelenvalóságának teljes intenzitásában, vagyis az örömben fogjuk fel. Aki egy virágnak, egy madárnak, egy állatnak, egy embernek felvillanó örömmel örülni tud, az kegyelmi állapotban van, még akkor is, ha boldogtalan.

Akik képtelenek az öröme, azok az örömet csak valami gyakorlatian hasznos, úgyszólván megvásárolható vagy kérvényezhető tárgyban tudják meglelni. Vagyis haszonnal és hasznosan. Holott az öröm legfőbb jellemzője az, hogy ingyenes, és tulajdonképpen lábunk előtt hever minden léptünknel. Épp ezért ismerik fel olyan kevesen és ezért hiányzik sokakból az öröm képessége. Ebből a képtelenségből fakad az a közöny, melynek legmélyebb elemzését Camus nyújtotta. Tudunk kell, hogy közönyösek lehetünk, nemcsak mások, de önmagunk iránt is. Az utóbbi közöny veszedelmesebb és ez apasztja ki végképp az öröm lehetőségét.

Az ünneppel inkább az öröm jár együtt, mint a boldogság. A kereszténység két legnagyobb ünnepét a születés öröme, és a halál-feltámadás fájdalma-öröme hívta életre. Ezekhez az ünnepekhez köze van az öröme, köze van a szenvedés és az öröm kapcsolatának, de ezen a szférán kívül esik a boldogság, és itt látom a legmélyebb különbséget öröm és boldogság között.

A fentebb említett fogalmak, kategóriák mellé kívánkozik egy újabb, azoknál talán társadalmibb jellegű: az *elégedettségé*. Bizonyos, hogy ez a kategória akár az örömnél, akár a boldogságnál temperáltabb, szerényebb, de konkrétabb, szerethetőbb és munkánktól, akarunktól függőbb is. A fiatalság elmúltával az elvégzett munkák, feladatok jutalmaként, és további munkák buzdításaként juthat birtokunkba. Az ifjúság élvezetekre törekszik, és ebben igaza van. Az idő legnagyobb ajándéka azonban az elvégzett munkával járó elégedettség. Hasonló érzés ahhoz, mely Goethe öregkorát bevilágította, felemelte. Ezt az érzést csak a munkával szerethetjük meg, és válságaink közül csak ez jelentheti a kiutat. Ellentétes világnézetek találkozhatnak egymással a munkáért járó elégedettségben.

A munka: szentség. Talán az emberi lélek egy új korszaka dereng fel ennek az igazságnak a felismerésében. A züllést – a kábítószeresekét, az alkoholistákét, a szélhámosságokét és a hazudozókat – a munka szentségének megtagadása okozza. De a mennyország vérebe szüntelenül nyomunkban vannak, és mi hiába menekülünk előlük. Az elégedettséget csak egy valami szentesítheti: az elégedetlenség. Vagyis az, hogy máris elégedetlenek lehetünk azzal, ami miatt már elégedettek voltunk.

SINKÓ FERENC

Hitünk szerint ez a világ nem egy morcos titán, nem szív nélküli Nagy Mérnök műve, hanem egy boldog Isten örömeinek kiáradása, aki a teremtés minden napjának végén belekiáltotta örömét az univerzumba: „Isten látta, hogy ez jó”. Azóta is „örvendezni kíván műveiben” (104. Zsolt). Azt akarja, hogy: „Örüljön az ég, ujjongjon a föld, vele együtt zengjen a tenger és ami benne van. Vigadjon a rét és minden virág, örüljenek a fák az Úr színe előtt” (96. Zsolt.).

Hogyan ne teremtette volna öröme az embert, akit önnön hasonlatosságára alkotott? Szíve mélyébe helyezte „a benső örömet, amelyet nem lehet idegennel közölni” (Péld 14, 15), bár a szívbéli öröm felujjong az emberből, különösen mielőtt a gonoszság és a fájdalom meg nem törí a fényét. Laetificat juventutem meam, vidámnak teremti a gyermeket és az kacagva, táncolva indul el életének útján.

A kereszténység szent könyvei közé iktatta az Énekek énekét, ezt az örömmel teli és ujjongó nászalt, jelezve, hogy a szerelem örömeivel legszorosabb rokonságban van a lélek és az Isten viszonya és kapcsolata. A férfi öröme a szeretett nő, a feleség (Préd 5, 18), öröm a gyermek megszülése, amelyért az egészséges érzékű asszony joggal énekel hálaéneket: „Szívem ujjong az Úrban, erővel tölt el Istenem” (1 Sámuel, 2, 1.). Velejárója az öröm a jó szónak és jó cselekedetnek (Péld 17). Jézus halhatatlan parabolájában a gazda ezekkel a szavakkal adja meg bérét a szolgának, aki megkét-szerezte a rábizott talentumokat: „menj be urad örömeibe” (Mt 25, 24).

Isten öröme a keresztény hit szerint a teremtett világnak, az egyes embernek és a nemzeteknek nemcsak oka, de végső célja is. A Jelenések könyve záró fejezetének „harsány hangja” azt hirdeti: „Nézd, ez az Isten hajléka az emberek között! Velük fog lakni és az ő népe lesznek és maga az Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem vesződség ... (Jel 21, 3–4).

Az öröm felé irányított, szívünkbe programozott, természetes törekvéseinket azonban megzavarja az elhomályosult értelem és a rosszra való hajlam, rövid és nyers szóval: a korlátoltság, butaság és a rosszakarat. Életünk nagy próbatétele, hogy az elhomályosult értelem és a korlátozott szabadakarat feltételei között, abban a homályban, amelyet ezek varázsolnak szemünk elé, kell megtalálnunk az Isten által tisztának teremtett örömet, a gaudium verum-ot, a laetitia vera-t, ahogyan azt Albertus Magnus nevezi. Nemcsak megtalálnunk, hanem azt megvalósítanunk, mert csak ezzel tudjuk legyőzni a laetitia falsa, a hamis öröm kísértéseit, amelyeknek csábítása mindenkor erős és hatalmas, de mindenkor szakadékba, a siralmak völgyébe viszi az egyes embert és a közösségeket.

A butaság és a rosszakarat találta ki és hirdeti meg, hogy az öröm, a mi pillanatnyi, vagy szűkebb közösségi örömünk jelenti életünk egyetlen legfőbb törvényét és célját. Hogy ezért jogunkban áll minden kereszttől gáznál: embertársaink, legközelebbi hozzátartozóink örömein, sőt jogain és érdekein is, hogy megsemmisíthetünk, lerombolhatunk kedvéért minden más értéket, a természet szépségét, mások életét – sőt a magunk életét is.

A keresztény embernek kötelessége küzdeni az öröm megfertőzése, be-mocskolása, pervertálása ellen. Nemcsak a család és a társadalom közösségében, hanem – elsősorban – önmagunkban. Küzdünk a tévhit ellen, amely szerint a kereszténység a szomorúság vallása, az öröm ellensége és

hogy a „pogány életöröm” az igazi öröm. Legelső kötelességünk: helyükre rakni a fogalmakat, az értékeket és tágabbra nyitni a szemeket, messzebbre nézni a pillanatnál.

Tudnunk kell azonban, hogy az ész, az értelem önmagában nem tudja helyreállítani az értékek összekuszált rendjét. Csak a szeretet tudja azt megtenni, amely nélkül hiába szólunk az emberek vagy angyalok nyelvén. A szeretet, amely „nem örül a rosszaságnak, de együtt örül az igazsággal” (1 Kor, 13, 6), és ezért „mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel”.

A legegységesebb mai világvallás, a hedonizmus hívét felháborítja ugyan – a magunk gyarló erői szerint –, mi mégis követjük a legnehezebb, egyúttal legszebb-jézusi tanítást: élni az áldozatnak, a keresztnak másokkal, idegenekkel valóban közölhetetlen örömét. Azt az örömet, amely az angyali üdvözléssel kezdődött, ahol is az „Ave” – eredetileg „Chaire” volt, ami annyit jelent: „Örvendj!” Azt az örömet, amely a szomorúságaiban is sugárzott Jézus arcáról. És azóta is sugárzik szentjeinek nemcsak mosolyából, de még könnyeiből is.

Középkori mondás, amit Szalézi Szent Ferenc idéz a Filoteában: az a szent, aki mindig szomorú volna, szomorú egy szent volna. Tegyük hozzá: az a szent, akinek bánataiból és könnyeiből is nem sugárzanék a megváltott ember derüje és öröme, sem volna igazi szent.

Ahol a szentek öröme és mosolya felragyog, oda tódulnak az emberek. Nemcsak a gyermeki lelkek, hanem a mulandó és hamis örömeiktől megcsömörlött vándorok és eltévedtek is.

KOROMPAY TIBOR

Öröm és szenvedés.

Az adventi és nagyböjti kedves vasárnapjaim: a Gaudete és a Laetare. Az olvasmányban Szent Pál buzdít arra, hogy még ilyenkor is örvendezzünk: „ismét mondom, örvendezzetek.”

Éppen Szent Pál mondja ezt, aki emberileg annyit szenvedett, olyan sok áldozatot hozott, mégis ő biztatja övéit az örvendezésre.

Ebben az a nagyon mély üzenet rejlik: senki ne mondja, hogy ilyen vagy olyan körülményeim miatt igazán nincs okom és kedvem az örvendezésre.

Miért él benne ez az örvendező biztatás? Ő mondja: élek én, de már nem én élek, hanem Krisztus él bennem.

Az áldozatos élet örömteli viselése tehát Krisztustól ered és ez a leghitelesebb, legbiztosabb forrás.

Követőitől Krisztus kifejezetten kívánja, hogy vállalják az áldozatokat: aki követni akar, vegye föl a keresztyét.

Merészség lenne önmagunk erejére támaszkodva, vagy csak abban bizakodva áldozatokat vállalni, áldozatos életre adni magunkat. Ezt nem is kívánja Krisztus, de vele igen, kifejezetten és nagyon kihangsúlyozottan.

50 éve vagyok a papi élet szolgálatában. Ez az 50 év nem volt könnyű. Mindig megnyugtat, hogy jó úton haladok: bőven kijutott a keresztekéből.

Mégsem voltam levert, kedvetlen, sem siránkozó, soha nem kívántam szebb napokat vagy jobb körülményeket.

Nagyon hálás vagyok a Gondviselésnek, hogy az 50 év elején olyan lelkiatyát állított elénk Korompai József spirituális személyében, aki nemcsak szóval, hanem példájával is ezt a mindig örvendeni tudó kereszténységet élte és sugározta övéibe és evvel ezt nagyon-nagyon vonzóvá is tette.

Elve volt: „nyitva látni az eget, amikor bajok zúdulnak ránk”. Nagyon belénk sulykolta, hogy Isten úgy szeret bennünket, annyira jó hozzánk, hogy ha egy napon 99 százalék baj ért, 1 százalék jót akkor is tartogat számunkra vigasztalásul, erősítőül. Azért a szép keresztény élet feladata ilyen értelemben: az öröm-keresés. Keressük ezt az 1 százalék jót és örvendezzünk a legsötétebb napon is.

Ez a nagyon képzett, tehetséges: énekben és zenében jártas, eleven cserkész-pap, a regnumi atyák javából, akaratlanul is magára vonta figyelmünket. Megszerettük, lelkesedtünk érte.

Áhítata, jámborsága soha nem volt erőltetett, mesterkélt. Igazán csak akkor ismer-tük meg lelkének mélységeit, amikor 38 éves korában agyvérzés érte és utána még 2 évig élt közöttünk féloldalas bénultságban.

Megdöbbsentünk. Értetlenül álltunk a sors döntése előtt: miért kell ennek a kiváló embernek nyomorékká lenni és 40 éves korára befejeznie az életét?

Pap koromban éreztem át igazán, mennyire szeretett bennünket Jézus, amikor ezt a nagyon súlyos szenvedést, keresztet küldte lelkiatyánknak.

Amit nekünk bénán, nyomorékon példájával mutatott, az életreszólo elmélkedést jelentett. Gondolom, mindannyian úgy vagyunk a szemináriumban kapott elmélke-dési pontokkal, hogy elmosódott, szép emlék marad bennünk, de amit nála láttunk, a megrokkant emberben, az kitörülhetetlen és eleven hatás maradt – úgy érzem, 50 éven keresztül.

Rajongtunk érte és amikor a kórházból hazahozták, nem tudtuk könnyeinket visszatartani: nyomorék lett, féloldala béna, nyelve akadozó, keze lóg, lábát húzza maga után. De amikor megszólalt, akkor úgy éreztük, hogy ez a csupa derű ember most teljesebb ki előtűnik a keresztény örömben. Még jobban telve van a lelke Isten akaratában megnyugvással és olyan örömmel, amely kisugárzik.

Fájó tekintetünket látva így szólalt meg: ha a Guttman kerülget benneteket, ugor-jatok félre. Én-is félreugrottam, de a féloldalamat mégis eltalálta. És felkacagott.

Amikor először vittük fel betegszobájából egy karosszéken az emeleti kápolnába, mert lépcsőt nem tudott járni, a kápolna elé érve nehézkesen emeltük ki a hordszék-ből, könnyes lett a szemünk. Észrevette és így szólt: Tudjátok, amíg ide felhoztatok, az jutott eszembe, hogy hordszéken csak a pápát viszik a misére. Milyen megtisztel-tetés számomra, hogy a pápát civilek viszik, engem pedig 4 felszentelt diakónus.

A megbénult ember tehát súlyos betegségében is kereste a számára elrejtett 1 százalék jót, meg is találta, boldog volt.

Lelke mélységét és örömkereső optimizmusát aszketikus irodalmunk gyöngy-szeméből: *Az örök élet érettségije* c. könyvéből ismerhetjük meg. Ezt már bénultan írta, ép kezének 1–1 ujjával ütögetve írógépje betűit. Nem íróasztalnál elmélkedte ki, hanem a bénult ember felfokozott érzékenységgel és a biztos halál közelében élve: belesimult az Isten tenyerébe és mindent szívesen, örömmel vállalt – szép haláláig.

Papi életemben nekem is sokszor volt alkalmam ezt a keresztény örömet kereső derűt a rámbizottakra sugározni és erőt önteni beléjük. Legjobban a szociális otthon-ba tömörült öreg apácákba, amikor lelkiatyjuk lettem és naponta elmélkedtem velük. Nagyon fáradtak, törődöttek és szomorúak voltak. Olyan leverték, mint az emmausi ifjak lehettek annak idején. Ezért sokat beszéltem nekik arról, hogy engem Isten a tenyerén hord és milyen jó nekem ebben a tudatban élni, őket is most hordja Jézus igazán a tenyerén, amikor nagyon nehéz az életük. Egyikük nyugatra került mint nyugdíjas. Pár hónap múlva küldött egy képet, megjegyezve: annak, akit Isten a te-nyerén hord. A kép: fénykép, nyitott tenyeren egy kis naposcsibe ül. Oldalt a szöveg:

minden ember, a legkisebb is, úgy van az Isten tenyerén, mintha ő lenne Isten egyetlen gondja. Ezt a képet 30 éve özröm íróasztalomon és gyakran nézek rá. Örvendek, hogy így van.

Életem legnehezebb napjára emlékezem. 31 éve halt meg az édesanyám. Gyónatószezből szólítottak, menjek, mert haldoklik. Még élve találtam. Ágya mellé térdeltem és a rózsafüzért kezdtem imádkozni hangosan a nővérekkel, akik ápolták. Amikor a hit, remény, szeretet 3 Üdvözlégyét elmondtam és utána a Dicsőséget, nagyot sóhajtott, könnycsepp csordult a szeméből és karjaim közt meghalt. A nővérek hangosan felsírtak. Én felálltam és azonnal megtaláltam ebben a nagyon nehéz percben az 1 százalékot. Ne sirjanak nővérek, örüljünk annak, hogy ilyen szépen halt meg édesanyám. Lehet-e szebb halál a pápi édesanya számára, mintha a Dicsőség szavaira, fia karjában dobban a szíve utolsót?

GYÖKÖSSY ENDRE

MÉGIS ÖRÖM

Csúnya volt, tömzsi és púpos is. A negyvennégyes év légbombázásai alatt vesztette el úgyszólván mindenét; így került hozzánk, a parókiára. Lakásunk jószerint üresen állt, a szuterénben húzódtunk meg apró gyerekeinkkel. Az volt az „óvóhely”. Ő egy parányi szobácskában lakott fölöttünk. Júlia testvérnek szólította mindenki. Méltán. Senkije sem volt, így lett sokunk testvére, munkatársa, helyettese, kiségitője; kis családomnak és egyházközségünknek, a nagy családnak mindenese. Fityula nélküli diakonissza, palásttalan segédlelkész, beteglátogató nővér. A frontról érkező halálhírek egy részét, amelyet hivatalból nekem küldtek meg a tábori lelkészek, ő kézbesítette. Egyedül nem győztem. Ilyenkor késő estig elmaradt és szótlánul ment be a szobájába. Még légiriadó és bombázások alatt se jött le, hiába hívtuk. Csak legyintett – és mosolygott. Tulajdonképpen mindig mosolygott. Nemcsak az arca, belülről ragyogott, Azóta sem láttam olyan csúnya-szép, tündöklő arcot. Sokáig nem értettem ragyogása titkát. Nap mint nap vijjogtak a szirénák. Gyárak közelében laktunk, gyakran hullottak a bombák. A házakra is.

Kántorunkat behívták katonának, így az is ő lett. Úgyszólván mindennap tettünk, felváltva egy idős római katolikus lelkésszel. Egyre gyakrabban név sem került a hevenyében összetákolt koporsókra. Ki tudta azt akkor, ki milyen vallású lehetett? A legtöbbet romok alól ásták ki. Öreg, katolikus lelkésztársammal a temetőben tanulgattuk akkor az ökumenét. Egy ilyen alkalommal hárman ugrottunk be az egyik előre megásott sírba, mert mélyrebukó repülő gépfegyverrel pásztázták végig a temetőt. Júlia testvér ott is, akkor is mosolygott. A szorongástól feszülten mordultam rá: – Most minek örül? A sír mélyén is ragyogó arccal válaszolta: – Éppen helyben vagyunk. Máig sem tudom, mire gondolt, arra-e, hogy kitűnő fedezékben lapulunk, vagy arra, ha eltalálnak, csak ránk kell kaparni a földet.

Egyszer – véletlenül – az egyik szoba ablakából kikémlelve megláttam, hogy a kert legeldugottabb sarkában imádkozik. A légiriadót lefújták s már alkonyodott. Háttal állt a háznak, arcát az ég felé emelte. A Váci úton valamelyik gyár éghegett, mert a tűz verese meg-meglobbant csúnyaszép arcán. Szorosan összekulcsolt kezét félig az égre emelte. Szinte belemártotta a rőtes fénybe. Ezért láttam olyan világosan, hogy előbb a hüvelykujja emelkedett ki a szorosan összekulcsolt kézről, majd a mutatóujja, fél perc múlva a nagyujja, aztán a következő. Végül a

kisujja. Majd nyitott tenyérrel az ég felé emelte mindkét karját. Úgy állt ott percekig, mint egy szürrealista szobor. Attól kezdve a késő délutáni légiriadók lefújása után, ha az ablakhoz léptem, mindig ugyanott és ugyanígy találtam, imádkozva. Akkor is, amikor közvetlen közelünkben söpört el egy házat a légiakna. Ezután belépett a lakásba s még sugárzóbb volt, mint máskor. Akár lámpát sem kellett volna gyűjtanunk. Bár nem is volt szabad. Igaz, őt nem lehetett „elsötétíteni”. Akkor mondtam el neki, hogy akaratlanul megfigyeltem s hogy így, ujjait emelgetve még senkit sem láttam imádkozni. Rám mosolygott és azt válaszolta: – Ez az én olvasóm. – Az olvasója? Csodálkoztam rá. – Az. Hogy ki ne maradjon senki. Amikor a hüvelykujjamat nyújtom ki, azokért imádkozom, akiket a Lélek eszembe juttat. Aztán a mutatóujjam következik, akkor azokért mondok imát, akik Isten felé mutatják utamat. Magáért is akkor imádkozom. Amikor nagyujjamat émelem fel, a világ vezetőiért könyörgök: hagyják abba a háborút. Túl sok vér folyt már. A következő a gyenge ujjam. Azzal a gyöngéket, az üldözötteket, a kicsinyeket és a haldoklókat ajánlom Isten kegyelmébe. A kisujjam az enyém. Azzal kérem Gazdám, – halálomig vidám szívvel szolgálhassam. Hogy senki ki ne maradjon, azért tartom két tenyeremet az ég felé, s így kérem Istent, tartsa tenyerén a világot, mégis. Mosolygott és ahogyan szokott, eltűnt a szobájában.

Hónapok múlva derült csak ki, akkor már nem dörögtek az ágyúk, hogy egy rongyos zsákban az ágya alatt dugdosta a kifosztott rákospalotai zsinagóga hétágú gyertyatartójának és egyéb összetört kegyszereinek darabjait. A vandál pusztítás után, éjjel kilopódzott a házból, s amit a zsinagóga körül talált szétdobálva, zsákba szedte, hazahozta és elrejtette.

Nem felejttem el, hogy később Dusinszki barátom, a rákospalotai rabbi, aki csodamódon megmenekült a bori haláltáborból, hogyan zokogott erre a zsákra borulva, hogyan jajongott héberül az asztalra kiborított törmelék fölött. Amikor megkérdezte Júlia testvér, mivel hálálhatja meg azt, amit tett, ő azt válaszolta: Örülök, hogy most örül, – és kiment a szobából.

Aztán jóval a háború után egyszer rosszul lett. Kórházba került. Valamikor ápolónővér volt, nem lehetett becsapni. Igaz, nem is akarták, mert megismerték. Amikor ágya szélére ültem és megszorítottam a kezét, olyan derűvel mondta: rák, mintha örömhírt közölt volna. Bármikor meglátogattam, mindig volt jóhíre valakiről a kórteremben. Erzsí néni a négyes ágyon már evett. Ez hazament. Az jobban van, amaz már tud aludni. Amikor felőle faggattam, egyféle választ adott: – jobban vagyok, mint érdemlem.

Egy napon üresen találtam az ágyát. Már a lepedő is le volt róla húzva. Sokáig ültem a csupasz sodronyra meredve, megszokott helyemen, majd bekopogtam az orvosához. Már ismertük egymást. Ószhajú, idős, sok szenvedést megért belgyógyász volt. Amikor meglátott, levette a szemüvegét és sokáig törölgette. Nem nézett rám, úgy mondta: – Mielőtt meghalt, a kórteremben mindenkitől bocsánatot kért, ha valakit valamivel megzavart volna. Tőlem is, hogy gyógyulásával nem tudott örömet szerezni. Őnek ezt a levelet hagyta hátra. Arra kért, halála után adjam át. Megszorította a kezem, s valami ürüggyel magamra hagyott.

A levélben temetésével kapcsolatban néhány kérésre volt Júlia testvérnek. Pár meleg sor s végül egy bibliai idézet Pál leveléből, amelyet az öreg apostol beteg, fogolyként, bilincsek közül a filippibelieknek írt: „Örüljete az Úrban mindenkor! Ismét mondom, örüljete.” Ezután csak egyetlen szó állt még a levélben, reszketeg, nagy betűkkel, kirajzolva: MÉGIS.

Azóta fehér fába vésvé ott őrzöm ezt az egyetlen szót az íróasztalomon. Ha fáradtan, örömtelenül ébredek s nehéz nap vár rám, úgy kezdem, hogy elibe ülök és hosszasan nézem. A hófehér fa és a belevéssett őt betű: MÉGIS – hamarosan úgy sugárzik, mint egykor Júlia testvér. És vissza kell mosolyognom rá.

SIMÁNDI ÁGNES

A „teljes öröm”

Megfigyelhetjük, hogy a különböző kultúrák hagyományában az emberiség mindig megpróbálta valamilyen formában kifejezni létezésének örömét és mulandóságát. E két fogalom az emberi lét keretein belül egymástól elválaszthatatlan. Amikor az ember örül, átlépi korlátait, megnyitja szívét másoknak. Ám tudjuk, ez valójában mennyire csak percekre szorítózkodó élmény: örömről törékeny és tűnékeny. „Hogy a létezés lényegében jó, azt újra meg újra bizonyítani kell, mert a lét új meg új szakaszába lépünk át, és az új veszélyekkel szemben kifejezésre kell juttatni az együttlétezők szolidaritását” – írja Häussling. Ő mutat rá arra is, hogy az öröm emberi kifejezése az ünneplés, ami időponthoz kötöttségében hordozza a mulandóság élményének tartalmát. Egymástól térben és időben távoli kultúrák lényegében egyazon törekvéséről van szó: az ember, a születés és halál kiszolgáltatottja megpróbálja áthágni végessége tudatát. Az antropológusok is így találják: az örömből fakadó ünneplés alapvető emberi tevékenység, mert az embernek szüksége van az időbeliségből való kilépésre, még akkor is, ha ez csak látszólagosan sikerül. Emberségünk lényegéhez tartozik szorongásaink, létbizonytalanságunk leküzdésének igénye.

A kereszténység megváltoztatta az öröm és az ünneplés tartalmát. Jézus „örömhírt” hozott: többé már nincs szükség az ember erőlködésére, Isten az, aki Krisztusban minden kor emberéhez odafordul. A megtestesülés titka ez: Isten, a lét teljessége odaadja önmagát nekünk és értünk. Amikor a hívő felismeri, hogy a megváltás nemcsak „úgy általában” történt meg, hanem saját, esendő személyére is vonatkozik, akkor jut el végső soron élete legfontosabb döntéséhez: elfogadja-e a Jézus Krisztusban felkínált lehetőséget vagy elutasítja? Mert Jézus Krisztus keresztáldozata nemcsak az emberi történelem kihívása, hanem az egyéni lét egzisztenciális fordulópontja is. Amikor például a karácsonyi misztériumot az egyház ünnepli: a kereszt botrányára mond „igen”-t.

A keresztények liturgikus ünneplését a keresztáldozatba és a feltámadásba vett hit választja el a profán ünnepléstől. Mindig közösségi szolgálat a liturgia, vállalása a jelennek, a múltnak és a jövőnek, egyúttal Isten és ember találkozásának, párbeszédének helye is. Amikor az egyház a liturgikus cselekményekben megéli Istennel való összetartozását, akkor léte biztonságát is ünnepli.

Már utaltam a megtestesülés misztériumára, mint az isteni odaadás első álmására, – enélkül érthetetlenek a húsvéti titkok. Mert a liturgikus ünnepek két fő oszlopa a Karácsony és a Húsvét (az „ünnepek ünnepe”) egymástól elválaszthatatlanok. Mindkettő szimbolikájának középpontjában az az evangéliumi fény áll, amiről Jézus oly sokat beszélt. Az adventi várakozás homályát a reménység fénye világítja meg, Húsvéti vigiliájának sötétjét pedig a győzedelmes Isten fénye oszlatja szét. Örömről fénye ez is, az is.

A liturgikus jelek közül – különös módon – elsősorban a kereszt szimbolizálja számunkra az örömet. Akit megkeresztelnek, az a kereszt által lép kapcsolatba Krisztussal, sőt magát Krisztust ölti magára (Gal 3, 27). Kereszteléskor a „fény” is újra megjelenik: az égő gyertya az egyik legősibb liturgikus jel. Az őskeresztények nem véletlenül írták szívesen házuk falára kereszt alakban a fény (fósz) és az élet (dzóé) görög szavait. A kereszt, a fény és az élet összekapcsolása természetesen Krisztusra utal, aki „halálával legyőzte a halált” és ezzel a „szégyen fáját” a „dicsőség fájává” tette.

Amikor Jézus azon az utolsó, jeruzsálemi éjszakán, amit tanítványaival töltött, örökre szólította fel őket –, nem a „világ öröme” gondolt, hanem arra az öröme, amivel minden véges, emberi öröm egyszer *teljessé* válhat (Jn 15, 11). Ez Krisztus öröme: a kereszt titka által feltörő kegyelem kifogyhatatlan forrása.

BENEY ZSUZSA

Távol vagyok az örömtől most, amikor ezeket a sorokat írom; de hogy távolabb-e, mint bármikor eddigi életemben? – nem tudom. Bizonyos, hogy határmezsgyén állok, élet és halál tartományai között, és nem tudom, hogy az egyelőre köddel fedett út merre vezet. Dehát eddig sem tudhattam, s nem is tudtam soha. Visszatekintve kimondhatom: ismertem az örömet, s talán másoknál közelebből is. Elég szerencsétlen életem volt – de az örömnek olyan villanásaival, ami azt hiszem, keveseknek adatik meg.

Mégis – ha most visszagondolok rá – boldogság-állapotokra könnyebben emlékszem, mint az öröm pillanataira. Lényegükhöz tartozik, hogy megfoghatatlanok – olyan átütések, melyek, mint a villámok, feltépi világunk határait; időtlenek, kettős értelemben is: nemcsak abban, hogy nincs tartalmuk – nem is tartoznak az idő törvényei szerint mérhető, múló világba. Itt, létünk terében egyetlen szóval tudom megközelíteni keletkezésüket: érintések nyomában fakadnak (de talán ugyanazoknak az érintéseknek nyomában, amelyek mérhetetlen fájdalmat is okoznak – és aligha lehet eldönteni, hogy mitől: külső vagy belső tényezőktől függ-e, hogy melyiket. Legnagyobb rejtélyük, hogy olykor egyszerre, együtt mind a kettőt – vagy csak a mi analízáló-osztályozó értelmünk kívánja-e azt, hogy a megrendülés negatív és pozitív pólusait megkülönböztessük egymástól?). Emberi érintések nyomában fakadt az öröm, azt hiszem, mindig – akkor is, ha közvetlenül az ember nélküli természet vagy a muzsika varázsa gyújtotta fel – de közelsége már a közeledés irányában (hiszen az „érintés” ennek az irányultságnak a „szél-csapása”) mérhetetlen világ-tágulássá nő. A pillanat megtelik a világgal, s a világ pillanattalan, időtlen valósággá tágul; egymásbázáru s folytonosan vibrálva egymáson áttűnik a leginkább meghatározott *itt* és a pontjaiban meghatározhatatlan végtelenség, a másik valóságossága és az, amit a másik csak megtestesít. Az egyértelmű szó leperog róla, nemcsak kifejezhetetlen, de szavakkal fel sem idézhető. Emléke legfeljebb hatásaiban él, abban, ahogyan óriási energia-beáramlása molekuláinkat átrendezi.

Minden öröm, a legföldibb indítékú is misztikus élmény, az örömet adó s az azt elfogadó rejtélyes kapcsolatának fényköre. Ha kialudt, már elképzelhetetlen – ezért nem hiszem, hogy az elmúlás szenvedésteli útjára elkísérne. De ha el is múlik és egyszer nemcsak visszahozhatatlanná, hanem felidézhetetlenné is válik, azoknak a csodálatos eseményeknek egyike, melyekben énünk kicsinysége előtt, bármily sejtelemszerűen is, feltáru a lét titokzatossága.

ÁGH ATTILA

A dialógus öröme

Jóval több számomra pusztá udvariasságnál vagy netán szójátéknál, hogyha ezzel kezdem: örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy szót kapjak a Vigília karácsonyi

számának az örömről szóló összeállításában. Mély megbecsülés és színvonalas, kulturált viták kötnek össze a hazai katolikus gondolkodás vezető alakjaival, sajnos, a Rónay Györggyel való találkozásokat és eszmecseréket már csak az emlékezetben őrizhetem. Az a világnézet és filozófiai állásfoglalás, amelyet a magaménak vallok, a világnitottság és az emberi párbeszéd hitvallása, s a magam személyes életében is a párbeszédben találtam meg a legtisztább emberi örömet.

Teljes életet kellene élni, ezt mindnyájan tudjuk, s magam a marxizmusból vett érvekkel részletesen ki is tudom fejteni ennek következményeit. Ezt a luxust, sajnos azonban csak ritka korok szerencsés szülöttei érhetik el, innen adódik számunkra a reneszánsz ember ragyogása, talán soha sem volt emberi teljessége. A mai kor globális ellentmondásai inkább egy töredékes emberi életvitelt tesznek lehetővé, ahol a boldogság, úgymond, a küzdelem vallása, az emberi személyiség szabadságának megkísérelt megvalósítása. Akár a filozófiai elveinket, akár a valóságot nézzük, ez a boldogságtörekvés lépten-nyomon konfliktusba kerül az öröm keresésével és vállalásával. A ma élő ötmilliárd ember túlnyomó többsége örömtelen életet él, s a mai szerencsések azok a kevesek, akik össze tudják kapcsolni a maguk személyes „szabadságharcát” az öröm megteremtésével vagy elfogadásával.

Tudom, hogy a filozófusok minden kérdést szükségtelenül túlbonyolítanak, de nem tudok túllépni rajta. Tudomásul veszem a világ széttöredezettségét is, amelyben a legnagyobb veszélyt abban látom, hogy a táguló világ széttört darabjai egyre távolabb sodródva egymástól már lehetőséget sem adnak a kommunikációra, a párbeszédre. A „süketek párbeszéde” az emberi lét nadirja, mélypontja, filozófiai haraggal szólva az emberi lényeg megcsúfolása. A dialógust viszont nemcsak közvetlenül hasznosnak avagy az emberi létből fakadó szükségszerűségnek, hanem örömforrásnak is látom. Félreértés ne essék, nemcsak a marxisták és keresztények dialógusára gondolok, sőt elsősorban nem is arra. Ebben korántsem vagyok „profí”, s egyébként is, a nem-európai világvallások mint kutatót és embert mindig sokkal jobban érdekeltek, mivel rajtuk keresztül vezetett a nem-európai kultúrák megértésének útja.

Észak és Dél, Kelet és Nyugat párbeszédét látom a kor nagy szükségszerűségének az ellentétes érdekek és nyelvek újkeletű Bábelében. Az utóbbi években egyre inkább felfedezzük az európai kultúra közös örökségét és melegségét is, s ez nekem is örömet okoz. Egészen addig, míg európaiságunkat nem fordítjuk szembe fölényként a világgal, ahogy évszázadokon át divatban volt. De az emberi kapcsolat öröme áthatja a hétköznapi mikrovilágát is. Sokszor hetekig őrzött és élvezett öröm egy távoli kollégával való találkozás és a közös érdeklődés megtalálása a szuverenitásukat makacsul őrző, egymástól idegenkedő diszciplínák határain át. Az emberek manapság, s tulajdonképpen joggal, nagyon is tudatában vannak az érdekkonfliktusok elkerülhetetlenségének, de annak jóval kevésbé, hogy ezek nagyobb empátiával többnyire sikeresen rendezhetőek. Az empátia, a másik megértése gyakorta inkább az örömök forrása, mint a megsemmisítő győzelem.

A filozófálgatásról az önvalomásra átváltva, az egyéni élet korszakainak lefutása is jellegzetesen változtatja az embernek az örömről alkotott véleményét. Jőmagam negyven fölött és a „doleo ergo sum” illyési attitűdje előtt úgy látom, hogy a korrallal megjön az örömök kulturáltsága is, az ember jobban érzi az élet ízét, legyen az egy pohár bor zamata vagy egy utazás öröme. Nem feladatom a kereszténység és az öröm viszonyának megítélése, de félek, hogy egy esetleges vitában erősen az evilági, kulturált emberi örömök pártján lennék. Én magam nem ismerem más transzcendenciát, mint az egyéni életekből kibomló világtörténelmet, szerintem ebben kell csak evilági örömeinknek megmérettetniük, hogy önemésztő örömkeresések-e vagy önkibontakoztató örömvállalások.

VASADI PÉTER

Különös lenne ezt olvasnunk valamelyik napilapunkban: „Figyelem, gyorshír! Nagykiterjedésű öröm száguldott át a kontinensen. Nyomában a népek kedélye kicsapott megszokott medréből. A városok lakossága elhagyta épületeit, a földalattiját, a kórházait és a nyílt mezőkön összeölelkezett. A haragosok spontán módon egymásra lettek. Százezreknek évtizedeken át lerakódott és megkövesedett gyűlölete illant el másodpercek alatt. A kontinens ma reggel 7 óra 30 perc óta zavartalan boldogságban él.”

Nem söpör át ilyen öröm a kontinensen. A bizalmatlanság és a gyanakvás magvait vasbeton silókba telepítettük. Csak lépésről lépésre s lábujjhegyen közelíthetünk egymás ütésre emelt karja felé, és nagyon óvatos mozdulatokkal jelezhetjük jószándékunkat. De ha át is söpörne ilyen öröm a kontinensünkhöz, utána vissza kellene térnünk lakásainkba, a metróinkba, a kórházainkba lakónak, utasnak, betegnek és ápolónak. S mivel az időbe szőtt életünknek küzdelem a veleje, újra kezdődne a tülekedés, az irigység, a szorongás, a félelem.

Mert az igazi öröm sohasem „átsöpör” valamin, valakin, összetörve a karámainkat, a korlátainkat, a tereinket és a kategóriáinkat, hanem **megszületik**. Beleszületik abba, ami éppen van. Nem kényeskedik, sem ami a helyet, sem ami az időt illeti. Az igazi öröm azonnali és kockázatos. Nem fél, mert hatalmas. Hatalma a szelídsége, ereje a láthatatlansága. Egyszerre csak kifeszül egy arcon a szívből fölszálló mosolyban, kimondja a szeretet szavait az elnémult szerencsétlennek, igazságot villant a sötétségbe. Az igazi öröm nem futó, nem átmeneti, nem vet lapos pillantást a tartalékaira. Tetőtől talpig öröm, s egészen odaadja magát. S mivel örömtelenek közé érkezik, csupa vér, csupa harapás a teste. És emberalakja van. Olyan, mint te vagy én. Jászolban született, nem emeletes kiságyban, reszketett a hidegtől, de jóságos állatok lehetőséggel fölmelegítették. Végig kitartott amellett, hogy a mi „örömünk teljes legyen”. Végig, és azon túl. Örökké a mi örömünket akarja. Ő maga ez az örök öröm, az egyetlen, Jézus Krisztus, az Isten Fia, a betlehemi lige.

TOMKA FERENC

Kereszténységem öröme

Mit tudok néhány sorban írni az öröm „lényegéről és forrásairól”? Hiszen a keresztény öröm a keresztény világnézet talaján nő fel. S bármit állítok erről az örömről, üres állításnak tűnhet azok számára, akik nincsenek otthon a kereszténységben (s akik nem találkoztak igazi örömben élő keresztényekkel). Ezért úgy gondoltam, megfelelőbb, ha megkísérlem megfogalmazni, mit jelent számomra az öröm, s melyek forrásai.

– Gyermekkorom örömét (vagy inkább boldogságát) alapvetően szüleim szeretete határozta meg. Boldogságomat megtaláltam a biztonságot nyújtó családi közösségben (a hétköznapiakban és ünnepekben: a kirándulások és születésnapok és karácsonyok melegében); a világgal, a széppel való ismerkedés felfedezéseiben (a szép tájakban, a zenében, a növekvő ismeretekben); s a gyermeki hit bi-

zonyosságában (Isten szeretetében, az érte és az embertársakért hozott áldozatokban, s a hitünkért vállalt üldöztetések gyermeki öntudattal való elviselésében).

– Serdülő, majd ifjú koromban – mint minden fiatal, én is – új távlatokra, s az öröm új forrásaira találtam: hittem az emberek alapvető jóságában és saját erőmben; hittem a világ, az emberiség és önmagam megváltoztathatóságában; hittem, hogy hasonlóan gondolkodó embertársaimmal együtt képes leszek valami nagyot tenni a világ szebbé változtatásáért. S bár mind gyakrabban találkoztam a világban és az önmagamban levő hiányokkal, ez nem csökkentette bizonyosságomat, hogy Isten képes pótolni minden hiányt, képes betölteni minden űrt. E hitem alapozta meg ifjúkori optimizmusomat és örömeimet.

– Férfikoromban egyszercsak azon vettem észre magam, hogy sok minden aláásta a fiatalkori ideálokat, s ezzel benső biztonságomat és örömeimet. – Megtapasztaltam, hogy a világban – a szép leplek és álarcok mögött – nagyonis erős a bűn, a sötétség, az igazságtalanság, a fájdalom; megtapasztaltam, hogy az emberi szeretettel sokan visszaélnék; azt tapasztaltam, hogy a korosztályombeliek (hívók és nem hívók) közül, s azok közül, akik nagy ideálokkal indultak, sokan feladták már a világmegújító álmokat: életük konkrét vitelében nem hiszik már, hogy érdemes másokért élni, hogy meg lehet változtatni a világot s önmagukat, hogy létrejöhet egy igazabb testvériség minden ember között (mindezt nem hiszik már, akkor sem, ha ott, ahol erről vallaniok kell, azt hitetik el magukkal és másokkal, hogy még hiszik).

Még fájóbban tapasztaltam, hogy az egyházi közösség is – amelynek tagja vagyok – sokkal emberibb, sokkal esendőbb, mint korábban képzeltem volna; hogy a „keresztények” egy jó részének számára sem életalakító, forradalmi valóság a hit; s hogy így ez az egyház gyakran nem a „föld sója s a világ világossága”.

S talán a legfájóbb volt megtapasztalnom, hogy mindeneke előtt én magam vagyok a leggyengébb. Úgy tűnt, hogy nemcsak a világ vagy környezetem szebbé tételére, hanem önmagam gyökeres megváltoztatására (a krisztusi önzetlenség ideáljának megközelítésére) sincs elég erőm.

A fiatalkor álmainak, optimizmusának elbizonytalanodásával párhuzamban kezdett érlelődni bennem egy mélyebb keresztény hit, s ebből fakadóan egy újszerű benső öröm.

Mi ma örömöm lényege és forrása? – A hit és bizonyosság, hogy az ember nem hiába vágyik a szeretet, az igazság, a jóság végső győzelmére. – Hiszem, hogy minden ellenkező látszat ellenére is a Szeretet a legtermékenyebb, legigazabb, legistenibb erő a mindenségben. Hiszem tehát, hogy van értelme a másokért adott életnek, munkának – minden igaz ember életének és munkájának –, akkor is, ha a földön semmiféle hála vagy elismerés nem jutalmazná azt. Hiszem, hogy létünk legértelmetlenebbnek tűnő jelensége, a fájdalom (s annak bármely formája) sem hiábavaló: azaz hiszem, hogy Krisztus keresztje és feltámadása az emberiség legigazabb és legszabadítóbb szimbóluma és valósága. (Szimbóluma: mert jelzi, hogy a világ minden szeretetből vállalt szenvedése és halála magában hordja a feltámadást; – és valósága: mert amit jelez, az Krisztusban egyszer már megtörtént, s általa és benne folytatódik, amíg a világ áll.) – Hiszem mindezt, mert hiszek a lét értelmességében és célszerűségében; s ha nem hinném, akkor a lét, a szeretet, a legemberibb értékek, s az igazi öröm lehetősége válnának kérdéssé számomra.

– Örömöm színeit sokféle bizonyosság és megtapasztalás szemléltetheti: – Bizonyos vagyok és tapasztalom, hogy az ember Krisztus erejében minden elesettségéből újra felkelhet. (Ez a tapasztalás segít, hogy ne győzzön le a keserűség saját korlátaitat tapasztalva; s ez segít, hogy meg tudjam érteni és el tudjam

fogadni magamhoz hasonlóan botló embertársaimat és egyházam botló tagjait: – azokat, akik korábban gyakran keserűvé tették életemet.) – Tapasztalom, hogy növekszik azoknak a keresztényeknek és keresztény közösségeknek száma, akikben, illetve amelyekben él Krisztus bizonyossága és öröme, s amelyeknek élete ily módon hatékony meghívás környezetük számára: meghívás a másokért élő szeretetre, a reményre, az örömrre. – Tapasztalom, hogy minden ember lelke mélyén él a vágy a teljes Igazság, Szeretet és Öröm után, s tapasztalom, hogy ezek elérésén dolgozva az emberek (hívók vagy nem hívők) egymásra találhatnak, s eljuthatnak az igazi testvériség örömére. – S hiszem, hogy a jelen világ minden hiánya, minden igaztalansága, önzése, testvérietlensége és fájdalma egy lépcsőfok: – hogy a hiányok által az emberiség felfedezze egy teljesebb Igazságban, Szeretetségben és Testvériségben az Örömet.

FEKETE GYULA

Gondolkoztam én már ezen, írtam is róla – elnézést, ha ismétlem magam egy futamodásnyit: a zavartalan, tiszta örömről, a sűrű tartó szerelmekről, a családi boldogságról miért olyan takarékosan ejt szót éppen a java irodalom? Miért folyton csak a nyomor, a szenvedés, a boldogtalan házasság, a durva erőszak diadala . . . bukott forradalmak, vesztett csaták, emésztő vágyak, nyomasztó tragédiák . . .? Miért csak a sötét színek keverése méltó a rangosabb palettához? Miért mondanak le éppen a nagy alkotók a tiszta örömrök derűs színeiről – a szórakoztató iparosok javára? Miért fokozza le már eleve a mű rangját, fajsúlyát, művészi értékét az, ha alkotója az örömröt, a beteljesülést, a boldogságot igyekszik ábrázolni? Sőt, már az is külön szigorral megméri és könnyűnek találják, ha *jól* végződik az ábrázolt történet. (Kivétel a *könnyűnek* fémjelzett műfaj; így aztán a heppiendet végképp a kikapcsolódást, az időtöltő szórakozást ellátó-szolgáltató műfajok sajátítják ki.)

Természetesen tudom az okát: a fenség, a tragikum, a katarzis, a tisztító-tűz élményét, ezt a lélek legmélyéig kavaráó élményt csak a legnagyobb irodalmi-művészeti alkotások képesek adni, s ilyen megrázó, megrendítő élmény teremhet-e egyáltalán felhőtlen, kéktiszta ég alatt, rózsálló idillekben, zsongító heppiendek tövén?

Valahol azért teremhet. Az öröm, a boldogság is kifejezhető a legmagasabb hőfokon – meglehetősen erős árnyalással – megragadó művészi erővel; van erre példa az irodalom és a művészetek minden ágában. De – úgy tesszük – sokkal-sokkal keményebb alkotói erőpróba az öröm, a boldogság művészi rangú megragadása, ábrázolása, mint a komor, sötét, tragikus témaké.

Érzelmi közszükségleti *hiánycikk*.

S annál is inkább hiánycikk, mert, noha a való élet, megrögzött szokása szerint, ritkán kínálja föl az öröm élményét, ez a közszükséglet-élmény – a fentiek okán – igazán mély megragadó irodalmi-művészeti élményekkel sem pótolható-szaporítható.

Mintha – talán nem függetlenül ettől, noha más okból is – sorvadogna érzelmi kultúránk. Így aztán a valódi szépség, a valódi öröm is túl gyakran halva születik; jóvátehetetlenül elsikkad, csak, mert nincs hozzá szemünk.

Sem türelmünk, sem időnk. Oda sem figyelünk rá – vagy csak utólag. Észre sem vesszük közéről, csak messziről.

Elérhetetlen messziről.

Pedig az öröm igen-igen romlékony érték; sem időben, sem térben nem viseli el a távolságokat. Gondoljuk meg, hogy sikkad el a közérzetünkben folyton a boldog teljesüléseknek az az érzése, az a hangulata, amelyet pedig korábbi vágyainkban még a boldogság legfontosabb elemei, feltételei közt tartottunk számon! Érzelmekkel hamarabb felejtünk, mint a tudatunkkal, és mindaz, ami nem ismétlődik valóságos vagy legalább irodalmi-művészi élményben újra meg újra, menthetetlenül kihull a közérzet napi leltárából. A legkedvezőbb tartós állapot is *hiányérzetet, elégedetlenséget* szül; az öröm, a boldogság legfontosabb alkotó elemeit is kipergeti az idők rostáján közérzetünk aktívái közül a megszokás.

Bizony, bizony, bűnösen rosszul gazdálkodunk az örömmel, sokkal-sokkal több figyelmet érdemelnének.

(Nem térek itt ki a féktelenül terjedő *rablógazdálkodásra*: az örömet hajszolók hadaira, a „kincs-hír-gyönyörben” elmerülő telhetetlenekre, a napba néző látni-vágyókra, a „sok kéjt szórakozva kergetőkre” – ez persze zsákutca.)

Bizony, nagy kár, hogy az örömnek nincs *közgazdaságtana*. Akkor képletekkel is igazolhatnám, hogy a jófajta öröm duplán számít: annál is számít, aki szerzi, annál is, akinek szereztek.

Vagyis a címletéhez – a névleges értékéhez – képest *legalábbis* kétszeres az árfolyama, *leltári értéke* a társadalomban. (*Legalábbis*, mondom, hiszen a hozzátartozókkal, barátokkal is beszorozhatnék. Viszont az irigyek szorzata kivonandó . . .)

Úgyszólván a semmiből teremthető érték, úgyszólván korlátlanul szaporítható – az energia-egyenérték szigorú fizikai törvénye nem érvényes a közösségi – szociális – értékekre s energiákra.

S a közgazdaság törvényei sem érvényesek. Legalábbis a tiszta örömöknek vannak olyan fajtái, amelyek – mint az élet legnagyobb értékei általában – csakis ingyen kaphatók. Pénzért – bármilyen sok pénzért – csupán utánzataikat, hamisítványaikat lehet beszerezni. Az igazi szerelem, az igazi szeretet, az igazi barátság örömeit csakis ingyen adják, ingyen kapják. Azok, akiknek hiányoznak az ingyenes eredetiben, vagyonokat hajlandók fizetni piaci hamisítványaikért is.

Kelendők a pótlékok is, az ipari méretekben termelt és tömegétkeztetésre szánt pót-örömök. Szerelempótlékok, barátságpótlékok, eszménypótlékok, a közösségi együvértartozás pótlékai. Csakhogy az ilyen pótlékok az *eredeti* értékek iránti éhséget és szomjúságot alig csillapítják.

Ha egyáltalán csillapítják – micsoda éhínség!

Legkivált karácsonykor. A szeretet-éhség, az öröm-szomjúság nagy ünnepe.

R. M. RILKE

Angyali üdvözlet

Hozzád sincs Isten közelebb:
mindüinktől messze van.
De megáldotta kezedet
oly csodálatosan:
más asszonykézen nem ragyog
ily érett gazdagság.
Én hajnal és harmat vagyok,
de Te: a lombos ág.

Bocsásd meg, elfeledtem én
a hosszú út alatt,
mit Aranyékes Égi Fény,
kinek trónja a Nap,
üzent, ő Eszmélő, neked,
(zavarba hoz szobád).
Én csak kezdődés lehetek,
de Te: a lombos ág.

Tárulva szálltam szárnyalón
s tág lettem hirtelen,
s ruhám házadra csordulón
betölti teljesen.
De rám se nézel, s mint soha,
magány borul reád.
Szellő vagyok: fák sóhaja,
de Te: a lombos ág.

Szorognak mind az angyalok
és szerte szállanak,
még sosem volt a vágy nagyobb
és bizonytalanabb.
Most végre végbe megy talán,
s csak álmod érti meg.
Üdvözlégy, lelkem látja már
érett készségedet.
Magas nagy ajtó, tág terét
szélesre nyitni kész.
Szavam most, érzem, drága fül,
dalolva benned elmerül
mint rengetegbe vész.

Jöttem, s ezeregy-éjszaka
álma valóra vált.
Az Úr nézett: a Fény maga . . .

de Te: a lombos ág.

Krisztus születése

(A „Mária élete” ciklusból)

Egyszerű, ha nem vagy, hogy jön létre,
mitől most az éj feltündökölt?
Isten: hangja dörgött minden népre,
szelíd lett és benned földre jött.

Tán nagyobbak képzelted el Őt?

Mi a nagyság? Egyenest száguldva
szel keresztül tért és anyagot,
csillag sincs, mely ilyen pályát futna!
Nézz a királyokra: ők nagyok!

Ajándékuk ölednél ragyog:

ami nekik a legtöbbet érő,
– s ámulsz tán te is e kincseken, –
de a szoknyád ráncai közt, nézd, Ő
már itt maga túltesz mindenén.

Minden mirrha túl a tengeren,
aranyékszer és illatos fűszer,
mely kábitja az érzékeket:
mindez milyen gyorsasággal tűnt el,
s végül mindent megbánás követ.

Ám Ő (meglásd) mit hoz: örömet.

(Farkasfalvy Dénes fordítása)

Szirénfalvi betlehemes játék

Szereplők: négy angyal, 1. pásztor, 2. pásztor, öreg guba I., öreg guba II.

1. pásztor: *Szabad-e bemenni a magyar betlehemnek?*

Háziak: *Szabad!*

(Az 1. pásztor erre az udvarról a folyosóra inti a társait. Azok megállnak a folyosón, ő pedig benyit a házba.)

1. pásztor: *Dicsőség e háznak!*

2. pásztor: *És a benne lakóknak!* (Az 1. pásztor bemegy a szobába.)

1. pásztor (megáll a háziakkal szemben és így szól):
*Dicsőítem Istent és magukat kérem,
hogy engedelem nélkül a küszöböt átléptem.
De nemcsak magam vagyok, ha társaim is vannak,
amelyek nem minden bokorba akadnak.*

*Ha kérdik, hogy ki vagyok, vagy honnan jöttem,
pásztor vagyok biz én, a hazám Betlehem.
Betlehemet hoztunk mi magunkkal ide,
ismert hely ez már sok ezer éve,*

*hogy a világüdvözítő Jézus jelent meg ott.
Ha megengedik, hogy többet is beszéljünk,
hogy Jézus született, mindent előadjunk.
Gyere be pajtásom!*

2. pásztor (bejön a hívó szóra):

*Bejöttem hát társam egyetlen szavadra,
igaz álmaimból lettem fölzavarva.
Nyájaim szét voltak szaladva,
valami látványtul meg voltak riadva.*

1. pásztor: *Szeretett társam, ilyet én is láttam,
dehogyan mi léssen az, föl nem foghattam.*

(Ekkor megrázzák csengőjüket, botjukkal csörgetnek, mire az angyalok odakint elkezdik éneküket.)

Angyalok:

Di - cső - ség mennyben az Is - ten - nek,
böl - cses - ség [!] föl - dön az em - ber - nek.

Az an-gya-li se - re - gek di - cső - ség, di - cső - ség Is - ten - nek!
ví - gan így é - ne - kel - nek

1. pásztor: *Lehetséges volna, hogy hangot hallok?
mintha égből hozták volna angyali károk?*

2. pásztor: *Úgy van édes társam, angyalok az égből
repültek le hozzánk, üdvöt hoztak hírül.*

(Kinyitja az ajtót, az angyalok bejönnek és hozzák a rúdon a betlehemet. Leteszik az asztalra és énekelnek.)

Angyalok:

Ne fél - je - tek pász - to - rok, pász - to - rok ö - rö - mőt hír -
de - tünk, mert ma nék - tek szü - le - tett, ki meg - jö - ven -
döl - te - tett egy szűz - nek mé - hé - bül, szű - zön szült
vé - ré - bül megvál - tó Jé - zu - sunk al - le - al - le - lu - ja!

Bet - le - hemmel - hozzád jöt - tünk, hogy nék - tek mu - tas - suk,
a kis Jé - zus szü - le - té - sét, hogy itt ki - ter - jesz - szük,
zen - gő é - ne - ke - ket mondjunk ke - gyes szókkal fel - ki -
ál - tunk él - jen, él - jen ke - gyes u - runk!

1. pásztor: *Imádlak Jézusom, kit oly régen várunk,
áldd meg amit kérünk, szeretett Jézusunk.
Szegény pásztor vagyok, hit az én kincsem,
szeretetben Uram, erősíts meg engem!*

Angyalok énekelnek:

Most Bét - le - hembe, most Bet - le - hembe tör - tént egynagy cso - da,
A Tiszta - sá - gos, a Tiszta - sá - gos szent Fi - a szü - le - tett ma,

Krisztus szüle - tett, Is - ten ember lett, angyalok éneklük, ki - rályokdicsérik,

pásztorok esengve térdhajt - va ének - lik, és a nagy - cso - dát hír - de - tik.

(Ez után az ének után az egyik angyal a betlehemi templomocska tornyában lévő csengőt meghúzza és így szól:)

Angyal:

Gló - ri - a !

Öreg guba I. (odakintről jó hangosan megszólal):
Még a kanyúk nem szólott hajnalra!

Angyal (ismét-csenget és szól):
Glória!

Öreg guba I.: *Hallod-e, hát nem szólott a kanyúk hajnalra!*
Angyal (ismét csenget és szól):

Gló - ri - a in ek - szel - zisz de - ó !

(Az egyik pásztor kinyitja a konyhaajtót és bejön az egyik öreg guba.)

1. pásztor.: *Gyere be Betlehembe!*

Öreg guba I. (értetlenkedve ránéz és felel):
Hová, háová, vín tehenbe?

1. pásztor: *Gyere Betlehembe!*

Öreg guba I.: *Mi van ott?*

1. pásztor: *Kis Jézus született, gyere nízsd meg és dicsőítsd!*

Öreg guba I. (benéz a betlehemi templomocskába és csodálkozva kérdezi): *Melyik az a kis Jézus? Az a nagy szalma?*

1. pásztor: *Nem öreg, nem!*

Öreg guba I. (rámutat a jászolban fekvő, báránybőrrel letakart kis Jézusra): *Az a göndör-böndör a jászolba?*

1. pásztor: *Az, öreg!*

Öreg guba I. (a betlehem előtt meghajolva, térdet hajtva így beszél): *Copp, édes kis Jézuskám, hoztam Neked egy nagy csuporral aludtjeget, eltört a tej, kiömlött a csupor, vedd kedvesen tőlem!*

(Ezután az öreg guba lefekszik a földre, az angyalok pedig énekelnek.)

Angyalok:

Tri - ó - pusz, tri - ó - pusz le-gisz an-ge - ló - rum [!]
ná - tusz eszt, ná - tusz eszt in eg - li-cesz-ló - rum

ek-szi - dá - resz pász-to - resz, szál - dái - dom, szál - dái - dom.
re - gi - szu eszt tu - to - resz

(Az ének befejezése után a 2. pásztor kinyitja az ajtót és behívja a másik öreg gubát.)

2. pásztor: *Gyere be Betlehembe!*

Öreg guba II. (értetlenkedve válaszol):

Nem megyek én vîn tehenbe!

2. pásztor: *Gyere öreg Betlehembe!*

(Az öreg guba II. ekkor odamegy a betlehemhez.)

Öregguba II.: *Melyik az a kis Jézus? A göndör-böndör a jászolba?*

2. pásztor: *Az öreg, az!*

Öreg guba II. (meghajolva, térdet hajtva):

*Kis Jézuskám, hoztam Neked egy nagy kerek sajtot,
vedd kedvesen tőlem!*

(Ezután a második öreg pásztor is lefekszik a földre az első öreg guba mellé.
Az angyalok ekkor kezdik éneküket:)

Angyalok:

Hej pász - to - rok, hej pász - to - rok gyer-tek bé

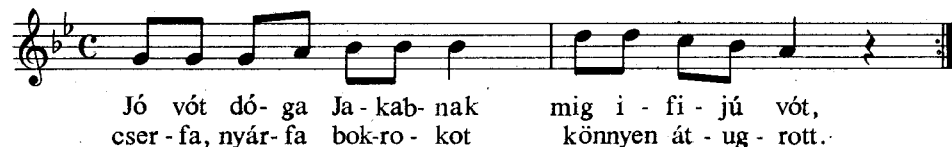
Bet - le - hem-be ott fek-szik Jé - zus a já - szol - ba.

(Az angyalok éneke után az 1. pásztor botját az egyik guba alá dugja, próbálja felemelni és azt mondja:)

1. pásztor: *Szúrd ki, te pásztor!*

(A pásztorbot segítségével mindkét öreg gubát talpra segítik, felemelik. Majd a betlehem előtt körbe-körbe járva énekelnek, botjukkal a ritmust verik:)

Pásztorok, a két guba:

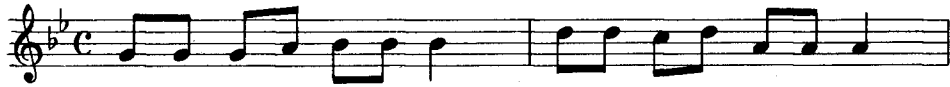

Jó vót dó - ga Ja - kab - nak mig i - fi - jú vót,
cser - fa, nyár - fa bok-ro - kot könnyen át - ug - rott.

De már vén - sé - gé - re, az ö - reg gu - ba.
ju - tott nagy ín - ség - re

(Az egyik guba ekkor elővette a kebeliből a kulacsot és ráköszönt társaira:
Igyál pajtás! Majd megint énekelnek:)
Pásztorok, a két guba:

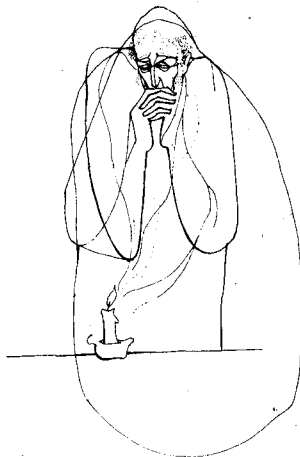

Ha a gaz - da jó vó - na hur - kát, kol - bász - t is ad - na,
hu - szas - sal, már - jás - sal jól meg - a - ján - dé - koz - na.

(Az angyalok eközben megfogták a betlehemet és lassan a pásztorokkal együtt
kimentek a szobából, elköszöntek és elmentek.)

*Nosza, nosza jó gazda, eressz minket utunkra,
maradjon házadra a jó Isten áldása.*

(A két öreg guba az arcát álarccal takarta el, szakállt és bajuszt csináltak, rongyos, madzaggal összekötött gubát vettek magukra. A pásztorok csizmában, fehér bő ujjú ingben és bő gatyában, piros mellényben jártak. Fejükön hosszú, hegyes papírsüveg volt, amelyre színes papírdíszeket ragasztottak. Az angyalok fehér ruhában voltak, papírsüvegük lapos volt, kisebb a pásztorokénál. – *Szirárfalva*, Ptruksa, volt Ung vármegyei kisközség az egykori nagykaposi járásban, jelenleg Szlovákia Terebesi járásában, a *Latorca* folyó jobb partján, a *Szirárnék* nevezett vízfolyás mellett. Lakói római és görög katolikus, ill. református magyarok. – A játékot *Pásztor Lajos* 72 éves görög katolikus szirárfalvi lakos elmondása alapján lejegyezte *Barna Gábor* 1980. novemberében.)

Páternoszter

A Mikulás-ünnepélyre egyszer Rostás Endrét, a hivatal főportását ajánlották Téalapónak. Testes, nehézjárású férfi kellett, aki piros palástjában, méltóságteljes léptekkel tud járkalni a gyerekek között, hogy dicsérő vagy dorgáló szavak kíséretében ossza szét a puttonnyá bélelt szemétkosárból az előre elkészített ajándékesomagokat. Ezenkívül legyen mérőöldköves csizmája, ami időnként döngjön is a talpa alatt.

Így aztán beöltöztették, és hogy rekedtebb legyen, lehajtott előtte néhány decivel. Büszke volt a szerepére és azzal dicsekedett, hogy évekkal ezelőtt máshol is fellépett már. Fűnek-fának mesélte, hogy nem idegen tőle a versszavalás sem, és hogy vidéken szerződést is kínáltak neki. Na de ez nagyon régen volt.

A Mikulás-napi fellépésre komolyan készült. Kikérdezte a szülőket a gyerekek magaviselete felől és a válaszokból rövid mondatokat szerkesztett. Néhány nappal az ünnepség előtt behozta Téalapó-ruháját és a szervező bizottság előtt próbálta fel. Kampósvégű botjával úgy kopogott végig a szakszervezeti szobán, mintha a következő pillanatban az ablakon akarna kilépni, hogy repülő szánkójával a házak fölött tűnjön el.

– Rendben van? – kérdezte, amikor már negyedszer is ellépegetett a bizottsági tagok előtt.

– Nem kellene dúsabb szakáll? – fontoskodott az egyik rendező.

Rostás elvtárs megállt, előre billentette a botját és vattával körülragasztott szemeivel rámeredt a kérdezőre.

– Ez maguknak kevés? – fortyant fel. – Én nem akarom elriasztani a gyerekeket! Talán még ez a gubanc is sok. Ha rámismernek, az sem lesz baj. Legalább híret viszik, hogy Rostás bácsival jól szórakoztak egyszer.

A rendezők meg-megcsóválták a fejüket, néhány jelentéktelen észrevételt is tettek még, hogy aztán hivataloskodó arccal mindenbe beleegyezzenek. Így fogadták el a palástot, a piros-puha sapkát és a csizmát, ami valóban akkora volt, hogy akár a Dunát is át lehetett volna lépni vele.

Amikor a Téalapóvá változott főportás megjelent a kultúrterem ajtajában, egyszerre kiabálni kezdtek a gyerekek. Mindenki felugrott és a székek között futottak-furakodtak előre. Pedig a puttony sem volt még nála. Azt majd utána hozzák a törpék. Persze csak akkor, ha csendben maradnak. Mert a Téalapó észrevesz mindent és mindenkit: Még azt a szőkehajú kisfiút is, aki négykézláb mászkál a fűtőtest mellett. Ilyenkor villanásnyi csend lett a sorok között. A szülők is fel-legeeztek egy pillanatra, aztán újra felbolydult az egész terem.

– Megjött a Mikulás! – mélyítette el Rostás elvtárs a hangját. – Itt a Téalapó! – és odaállt a színpad elé, amelynek összehúzott függőnye most olyan, mint valami hatalmas, vörös palást.

A terem is szinte kitágult. A falakat alig lehetett látni a félhomályban. A mennyezet helyén pedig, mintha az égbolt kandikált volna be. Innen is, onnan is forró, izgatott kiáltások visszhangzottak és a gyerekcarcokon rózsapirossá csattant a bőr.

– Nekem is hoztál valamit? – kérdezték többen és már oda is szaladtak a Téalapóhoz.

Pillanatok alatt élő gyűrű fogta körül a szakállas embert. Ujjak kapaszkodtak a palástjába és aki nem fért oda, az a lábak között próbált szerencsét.

De koppant a bot!

Megint csak néhány másodpercig lett csend. Csődöt mondott a szülői tekintély. Hevesebben dobogtak az izgalomtól felkorbácsolt szívek és néhány perc múlva már a falakat repesztgette a zsvivaj. De hogy ebben a nagy zúrzavarban mégis mindegyikük külön-külön egyéniség, hogy a vérmérsékletük is különböző, az rögtön kiderült, amint széthuzták a függőnyt.

A színpad közepén ott állt a bélelt kosár. A lámpafény szinte lángra lobbanította a piros bársonyt.

Volt gyerek, aki nyomban fel akart kapaszkodni és akadályt nem ismerve törtetett előre. Volt olyan, aki az összeverődött csoportok közé vegyült, hogy egyesült erővel hódítsák meg a színpadot. Akadtak, akik tátott szájjal bámulták a kosarat, meg a hirtelen vakitónak tűnő színpadi fényt és csak lassan merészkedtek közelebb. A rendszerezetők, a fegyelmezették a Téalapót lesték, aki majd szólítani fogja őket. A kisebbek az anyjukhoz bújtak és úgy várták, hogy rájuk kerüljön a sor.

Most erélyesebben koppant a bot!

Hiába.

Erre még egyszer döndült egyet a padló.

A nyüzsgő hangyaboly végre lecsendesült. Csak időnként csattant fel egy-egy vékonyka hang. A bátrabbak is hátrább húzódtak.

A Téalapó lassú, kimért mozgással lépegetett fel a színpadra. Csizmája nagyokat döngött a falépcsőn, Körülnézett. Figyelmeztető karmozdulatai azonban jelezték, hogy még nincs teljesen rend. Minden gyerek üljön vissza a helyére, ha nem akarja, hogy megharagudjon a Mikulás. Aztán előrehúzta a kosarat. Egészen a színpad széléig. Halk, fojtott sóhajtás lebbent végig a termen. Széttárta a karját. Kezében hosszú árnyékot vetett a bot.

– Kedves gyerekek! – mondta a főportás lágyan. De aztán ércesebb hangon folytatta:

– Nemsokára minden kiderül! Mert a Téalapó előtt nincs titok. Ő a legrejtettebb szögletbe is beelát. Még a szívetek is megnyílik előtte.

Nyugtalan mocorgás hallatszott lentről.

A Mikulás leengedte a karját.

– Akinek a nevéét szólítom – kezdte barátságosan –, az ide jön, és ha jó magaviseletű volt, vagy mindennap megtanulta a leckét, kap tőlem valamit.

Hideg áramlott a lábak közé. Valahol kinyitották az egyik ajtót.

– Adamik Palika! – hangzott az első név.

Vékonydongájú fiúcska indult el középről. Egy darabig magabiztosan lépkedett a széksorok között, de amikor a színpad előtti szabad térre ért, megtorpant és félénken tekintgetett hátrafelé.

– Engedelmes viselkedésedért – hallja a kisiú fentről – egy csomag cukrot hozott nevedre a Mikulás. Gyere csak közelebb. Na látod, nem történik semmi baj.

A gyerek magához szorította a piros csomagot és szaladt, szaladt a széksorok között, amíg a helyére nem talált. Ott aztán az anyja ölébe kapaszkodott és mindjárt bontogatni kezdte a zörgős papírzacskót.

A levegőt újra felforrósította a várakozás feszültsége. Rostás elvtárs hirtelen Szirbek úrra gondolt, az alkalmi Mikulásra, aki gyermekkorában lánccsörgéssel riasztgatta a falu kicsinyeit. Nem süveges, hanem közepén begyömészölt piros sapkája akár bohócé is lehetett volna. Palástot utánzó bíborszoknyája pedig csak a bokájáig ért. Úgy himbálódzott ide-oda, akár egy harang. Édesanyja csak az udvar kapujáig engedte be, de oda sem szívesen. Úgy vélhette, hogy az ilyen zörgő-

csörgő lárma felbolygatja a ház nyugalma. De azért előre elkészített egy színing töltött pohárával, hogy aztán néhány jutalomfillérrel is megtoldja még. Apja egyszer a konyhába tessékelte Szirbek urat. Ott kínálta meg borral. Sőt, újra töltött, ha kiürült a pohár. A láncos férfi ormótlan cipői zavartan tapogatták a földes padlót és ahogy ült, viszeres lábszárjai is látszottak a palástszoknya alatt. Persze, amikor a jegyző úr öltözött Mikulásnak, a hangulat ünnepelesebb volt. Váratlanul jelent meg a templomajtóban és szinte áhítatos csendet varázsolt maga köré. Díszes püspöksüveget viselt és a pásztorbot aranyozott görbülete megmegcsillant a lámpák fényében. Aztán kiküldte a gyerekeket a sekrestyébe, hogy az ajándékokat a padokba készített cipőkbe csúsztassa. Aztán kattant a zár, mint-ha láthatatlan ujjak, kezek tárták volna szélesre a sekrestyeajtót. Imádkozó gyerekek hangok visszahangoztak a templom boltívei alatt, a falu nincstelenjei.

De hol van már ez a régi Mikulás? – rezzent össze Rostás Endre, és ha rekedten is, de újra megszólalt:

– Bodó Csilla!

– Cseh Krisztina!

– Dániel Lacika!

A Téalapó itt egy pillanatra megállt, majd hangja egyszerre dorgáló lett:

– Laci, Laci! Ejnye, ejnye! Szorgalmasabban gyakorold a számolást, ha egyszer mérnök akarsz lenni. Most még Neked is hozott valamit a Mikulás, de ha nem javulsz, jövőre virgácsot kapsz csokoládé helyett.

A kislány megilletődve állva maradt és csak akkor indult vissza a helyére, amikor már hívták a következőt:

– Domokos Erzsike!

A kislány – hordócska alakjával – magabiztosan hozta el a csomagot. Hajában lepkeszárnyak módjára feszült a fehér szalag.

Zacskók zizegtek, lábak dobogtak és újra teljes lett a hangzavar. Pedig a Téalapó kosarában még mindig volt ajándék. Néhány türelmetlenkedő gyerek felkapaszkodott a színpadra. De a puttony közelében megtorpantak. Mert botjával ilyenkor nagyot koppantott a Mikulás, miközben szabad kezével galléron fogta a rendetlenkedőket és fenyegetően rájuk kiáltott:

– Azonnal beraklak benneteket a puttonyomba! Onnan aztán nem tudtok ki-mászni. És úgy eltűnök veletek, hogy hipp-hopp! Még a szüleitek sem találnak rátok.

Riadt csend lett egyszerre. Csak a rakoncátlanok iszkoló lépései surrantak tova a padlón. Az elnökhelyettes is ott volt a fiával, portás társa, a félkarú pedig a lányát hozta el. De ő szolgálatban volt most és csupán néha-néha nézett be a kultúrterem ajtaján. Egy pillanatra feltűnt az elnök alakja is. Akik észrevették, zavarban voltak, mert hirtelen nem tudták eldönteni, vajon a gyerekeiket mutogassák-e, vagy saját magukat. Mindenesetre feszesebben ültek a székeikben és igyekeztek úgy forgatni-fordítani az arcukat, hogy a színpadról éppen rájuk essen a fény. A gyerekeket mindez persze nem érdekelte. Az egykorúak barátságot kötöttek, a félénkebbek a szülők mellé húzódtak, de néhányan kiszöktek a hatalmas előcsarnokba, hogy futkározással vezessék le fel-feltörő szabadságvágyukat. Kint a félkarú most nem szólt rájuk. Még akkor sem, amikor üvegfalú portásfülkéjét úgy rohamozták meg, mint valami várat. Ketten belül védekeztek, a többiek pedig kívülről támadtak. Egyikük leemelte a telefont és a kagylót géppisztoly módjára tartotta maga elé. A Téalapó Rostás hiába csalogatta őket vissza bentről, senki sem engedelmeskedett. Ezért megszegve a szabályt, utánuk lépkedett ő is. Lompos járással cammogott a kőpadlón.

– Ma minden a tiétek! – mondta fennhangon és az irodaépület emeleteire mutatott. Mindenki nevetett a teremben. Benne pedig valami szunnyadó lázadás

lett úrrá, amely mindig ott lapult a szíve tájékán, de amit az üvegfalú portásfülke, a főnökök előtti hajbókolás, meg az aranyzsinóros sapka darabokra tördelt már régen.

– Nem ér! – kiabáltak a támadó gyerekek. – Lőni nem szabad! Mi védtelenek vagyunk.

Ekkor a Télapó hosszú botját az üvegfülke pultjára fektette, mintha célozni akarna ő is. A fiúk nyomban körülverték és szájukkal utánozták a sorozatot.

– Hasalj! – pattogott a géppisztolyos gyerek és a telefonkagylót a melle elé tartotta. A készülék azonban csörömpölve zuhant a kőre. A műanyagcserepek szét-szóródtak és csak a kagyló akadt fenn a kilincsen. Élettelenül lógott róla a zsinór.

– Nem baj! – legyintett Rostás Endre.

A szülők kitódultak az előcsarnokba. A szakszervezeti titkár rendreutasítón megmarkolta a Télapó palástját.

– Elég legyen ebből! – sziszegte.

De a főportás nem hallgatott rá. Botját úgy irányította a támadók felé, mint valami ágyút.

– Ez csak játék! – nevetett és megigazította félrecsúszott szakállát. – Bumm, bumm!

Néhányan visszasomfordáltak a terembe. Az egyik fiú elbújt a lépcsőházi oszlop mögött. Meghunyászkodott tekintettel leskelődött kifelé. De a Télapó önfeléd kiáltással csalogatta vissza őket:

– Ma tiétek az egész épület! Gyerünk a páternosztérhez! – és hosszúra nyújtott lépésekkel előre indult. Mintha csizmája valóban havat taposna. Szánkót is érzett a háta mögött, amelyre gyerek-felnőtt egyaránt felkapaszkodik, hogy kirepítse őket ebből a világból. Mert nemcsak a portásfülke lehet börtön, hanem azok az emeleti szobák is, ahol íróasztalok fonnak láthatatlan rácshálót a följük görnyedő lelkek köré.

– Gyertek csak! – integetett a gyerekhadnak. – Fent az úrben mindenki számára lesz hely! – és a már alvó liftet egyetlen gombnyomással fölébresztette újra. Az aknában az üres deszkafülkék először megrezzentek csak, hogy aztán halk surrogással megkezdjék körforgásukat.

– Mit csinál maga itt, Rostás elvtárs? – szolt a Télapóra a kultúrfelelős és a kapcsoló után nyúlt. A ragasztott szakállú férfi azonban félretolta onnan, hogy a következő pillanatban már be is szálljon a soronkövetkező fülkébe. Csizmája nagyot koppant a műanyagpadlón, palástja pedig lobogott, mint valami zászló. Először a feje tűnt el, majd a nyaka és a válla, már csak a csizmáját lehetett látni, végül semmit.

A gyerekek torkán megakadt a szó.

De egy rövid idő múlva – megkönnyebbulésükre – a Mikulás leereszkedett a másik oldalon.

– Fent minden súlytalan! – mondta titokzatosan és megsimogatta a szakállát.

A csodálkozástól mindenki tátott szájjal nézett rá.

– Találtál ott valakit? – kérdezte egy komolykodó arcú fiú aztán és fejével az emeletek felé bökött.

A Télapó igazított egyet a palástján.

– Csak nem képzelitek, hogy valótlan állítok?! – és hangja egyszerre szigorú lett. – Odafent valóban nincs senki!

Bizonytalan mocorgás-toporgás volt a válasz.

– Senki? – kételkedett egy göndörhajú.

Ekkor egy ismeretlen férfi ereszkedett le a magasból. Aktatáskáját a hóna alatt szorította. Talán észre sem vette a gyerekeket. Csak a kíváncsiskodó-mél-

tatlankodó szülők felé vetett egy rövid pillantást, a szakszervezeti titkárnak azonban köszönt is.

A fiúk tekintetében gyanakodó fény villant.

– És ez? – kérdezték szinte egyszerre.

A Mikulás azonban megrázta a szakállát és fölényesen legyintett.

– Akiket én láttam fent – mondta –, azoknak nem volt testük. Csak a lépéseiket hallottam, ahogy láthatatlan talpuk meg-megcsusszant a padlón. De – itt lehalkította a hangját – amint a földszinhez közelednek, nyomban emberré változnak át. Azért van olyan alagútsötét az első emelet alatt.

– Ez az aktatászkás is? – kérdezte közülük a legkisebb.

– Hát persze! Mindenki!

Még a szakszervezeti titkár is nevetett, pedig már elhatározta, hogy Rostás Endrét felelősségre vonja holnap. Az emeletet járt Téalapó eközben végigtapogattott a palástján.

– Odafejt – mondta suttogó hangon –, odafejt mindenki elveszti született alakját. Arctalan, szívtelen lényekké változnak valamennyien. Fogadjátok meg – most fölemelte a hangját –, ha felnőtök, ti ellenálltok ennek a rontó varázslatnak.

– Megfogadjuk! – harsogták a gyerekek.

A szakszervezeti titkár meg a kultúrfelelős kényelmetlen pillantásokat küldözgettek egymás felé, de mivel az elnökhelyettes is láthatóan jól szórakozott, tudomásul vették a szabálytalan Mikulás-napot.

– Holnap azért – suttogta az egyik – jelentem az elnök elvtársnak. Az ilyen bohóc még portásnak sem való.

A Téalapó most a gyermekek közé vegyült.

– Én most leszek hatvan éves – emelte fel hirtelen a hangját. – Még a gondolatától is borzadok, hogy nap mint nap ebben az üvegkalitkában kell ücsörögnöm. Úgy beszélnek velem, mintha mindenki szolgája lennék. Köszönni, udvariaskodni persze kötelességem. De nekem még senki sem biccentett vissza. Úgy mennek el mellettem, mintha nem is lennék!

Feszült csend telepedett az előcsarnokra.

Rostás Endre főportás agysejtjeibe hirtelen egy megalázó emlék furakodott. Fiát – a kis Zolit – néhány éve be sem akarták engedni. Végül a maradék ajándékcsoomagból kapott egyet. A kultúrfelelős szabadkozott ugyan, de mégis nagyon fájt. Vagy nem tetszik valakinek, hogy csupán amolyan portásféle vagyok?

– Az ünnepségnek vége! – mondta aztán. – Nagyon boldog voltam, hogy veletek lehettem! – és a páternosztér felé fordult. Piros alakjával egyre magasabbra emelkedett a deszkafülke. Aztán eltűnt a csodálkozó szemek előtt.

– Éljen a Téalapó! – kiáltották a gyerekek kórusban.

Egy idő múlva mindenki ott forgolódott-toporgott a kapuban. A kicsik a szülőkkel, kipirult arccal a nagyobbak, az iskoláskorúak pedig csoportokba verődve. Mint tanítás után, úgy préselődtek ki az utcára. Néhányan ugyan vissza-visszafutottak még, hogy megpillantsák a fentről leereszkedő Téalapót. De hiába vártak.

– Esik a hó! – kiáltotta valaki.

Örömmujongás remegtette meg a levegőt. Aztán az utolsó gyerek is kilépett a kapun. Nyomasztó lett utánuk a csend. Csak néhány hógolyó csattant kintről a ráccsal védett üvegtáblákon. Lassan elnéptelenedett a tér is. A metró mozgólépcsői szinte felszippanthatták a havas, hancúrozó társaságot.

– Rostás elvtárs! – kiabált a liftaknába a kultúrfelelős néhányszor, de mivel nem kapott választ, kikapcsolta az áramot. A főportás azonban sem másnap, sem az elkövetkező hetekben nem adott életjelt magáról, pedig átkutatták az épületet a pincétől a padlásig. A Téalapó-ünnepség óta a lakásán sem látta senki.

Közben tavasz lett, majd nyár.

Eltűnt! – írta az aktára végül az elnök és a vastaggá duzzadt dossziét íróasztalának mélyére süllyesztette. Beosztottjainak pedig utasítást adott, hogy erről a különös esetről senkinek se ejtsenek szót.

Az irodaépület hivatalnokai sokáig félve lépték át az örökmozgó deszkafülkék küszöbét. A szorongástól azonban arcuk mintha emberibbé vált volna.

CIGÁNY KÖSZÖNTŐK

Karácsonyi mondóka

Szép ezüst rucácska
ezüst lába megpihent,
legyen szerencsétek,
vagyonotok gyarapodjon!
Amoda lent, amoda lent,

még lentebb,
ki ül ott lent?
Űl a gazda.
Szánd meg, áldd meg
ezt a gazdát,
ó, nagy Isten!

Karácsonyi köszöntő

Szerenosés reggélit!
Legyetek boldogok, cigányok, ezen a szent napon!
Töltsétek el ezt a karácsonyt is
egészségesen és jókedvűen a családokkal együtt!
Felejtsétek el a szegénységet
és járjatok ezüstön és aranyon!
Segítsen benneteket a Szent Isten
még jobb módba
és még jobb életbe
és ne hulljon szét sohasem a családok!
Segítsen benneteket az Isten!
Legyünk szerencsések!

Ébredjetek, jó cigányok! (Újévi ének)

Ébredjetek, jó cigányok,
ébredjetek, jó cigányok,
ó, hatalmas égi Isten!

Gazda ül majd háznépével,
gazda ül majd háznépével,
ó, hatalmas égi Isten!

Mert az Isten szállt le közénk,
mert az Isten szállt le közénk,
ó, hatalmas égi Isten!

Asztalkája meg van rakva,
asztalkája meg van rakva,
ó, hatalmas égi Isten!

Székecskére ki fog ülni,
székecskére ki fog ülni,
ó, hatalmas égi Isten!

Asztal mellé ki fog ülni,
asztal mellé ki fog ülni?
Ó, hatalmas égi Isten!

Tócsi ül majd az apjával,
Tócsi ül majd az apjával,
ó, hatalmas égi Isten!

Köszöntelek benneteket, cigányok! Adja az Isten, hogy sok szerencsés évet érjetek meg, és éljetek sok évet, juhaitokkal, lovaitokkal, kutyáitokkal együtt! Éljetek sok évet!

Bari Károly gyűjtései és fordításai

Silentium

II. Egy csepp a kárhozatból

Fent a hegyen az erdei házban silentiumot és bűjtöt készülök tartani. Este nyolckor könnyű vacsorát eszem. Az emésztés éjjel tizenkettőkor fejeződik be. A bűjt kezdete. Az egész következő nap, harmadnap délután négyig. Összesen negyven óra. Böhme azt mondja: Ádám a paradicsomban negyven napig élt, Izrael negyven évig bolyongott. Jézus negyven napig volt a pusztában, Krisztus negyven óráig feküdt a sírban. Ezért választottam a negyvenet. Nem vagyok vallásos. Nekem az egész kell. De tudom, hogy az ember helyesen teszi, ha a vallással számol, mert minden emberi tudás között a legtöbb reális bölcsesség a vallásban van. A negyven óra alatt egyetlen hangos szót sem ejtek ki. Csendesen sétálok, testi munkát nem végzek, inkább az árnyékban ülök, olvasok, meditálok, ha szükségét érzem, imádkozom. A gyomor lázongó követelőzését időnkint enyhén citromos vízzel kell csillapítani. Reggel és este tetőtől talpig megmosdani. Napjában egyszer a beleket ki kell mosni. Ez az egész.

Nem kívántam vezekelni. Nem akartam magam valamiért megbüntetni. Semmiféle sajnálgatás. Semmi szentimentalizmus. Mélyebb belátásra se szomjaztam. Az alvilág felkeltése, újabban tudatalattinak hívják, szolt egyszer Mesterem, nem ajánlatos. Ami a sötétben van, maradjon a sötétben. Hatalmas kéz takarta le, büntetlenül hozzá senki sem nyúlhat. Mesterem elbeszélte, hogy alvilágát fel akarta számolni. De már pusztán a szándéktól olyan válságba került, hogy ép elméjét is alig sikerült megmentenie.

A silentiumot és a bűjtöt azért határoztam el, mert egyébként sem könnyű sorsom eddig legnehezebb esztendejének értelmét megtaláltam és most ezzel az értelemmel szembe kívántam nézni. Ehhez kell a csend és a magány és a bűjt és a mosdás, ez a vesztegzár, az élettempót lelassítani, ha lehet, megállítani és így az értelem teljes felismerésére a lehetőséget megteremteni.

A magány és a bűjt mágikus állapot. Általában nem szokták tudni. A félenkek és a kislekúék az egyetlen vallásos bűjtnapokat is szédelegve viselik, mint az érthetetlen büntetést és közben folyton az evésre gondolnak. A börtönben a teljes bűjt, vagy a kenyér és víz, kínzás. Pedig a törvény eredetileg azért rendelté el, hogy a fogolynak a bűjt alatt tisztultabb belátásra alkalmat adjon. Huszonnégy óra egyébként még arra se nagyon elég, hogy a bűjt hangulata kifejlődjék. Nem elég, hogy a szüntelen emésztés félig ittas állapotában levő emberi szervezet kijozanodjék és az érzékenyebb hangoltságra képes legyen. Mondom, egyáltalában nem vagyok okkult, de még vallásos sem. Csak azt fogadom el, amit az intelligencia teljes nappali világosságban meg tud nézni. A zárlatot azért választottam, mert tudom, hogy azt, amit meg akarok érteni, csak ebben a mágikus állapotban vagyok képes megközelíteni. Ebben a magánnyal és bűjtjel tisztított fokozott érzékenységben. Régebben többször koplaltam, néha megesett, hogy nem kényszerűségből és azokra a fényes pillanatokra, amelyek a kedélyen többször villámszerűen felragyogtak, nagyon is jól emlékszem. Most e pillanatokra volt szükségem. Világosságot, világosságot, amiből sohasem lehet elég. A táplálék csak felében elégít ki, másik felében hiányérzést kelt. Az újabb és újabb izgalom kívánsága a jólakottság másik oldala. Az ételből is, mint az ismeretből az ember vég és megállás nélkül minél többet eszik, annál többet és többet és többet kíván.

Egyébként is a vedlés korszakában voltam. Az ember pállott és unalmas, romlott és fád, már csaknem rákpáncéllá keményedett bőrét megrepeszti, önmagából kibújik. Az ember azt hitte, hogy én. Kiderült, maszk volt, mint a többi előző mind. A friss bőr most

újra érzékeny. Arról ismerhető fel, hogy a normálállapot a mámor. Nem látás, hanem látomás. Nem a realitás, hanem a mirakulum. Nem a common sense, hanem az entuziazmus. A fonnyadság elmúlik. Derű. Mindenképpen mágikus. Az alacsonyabb méretkörön szabad és feltétlen könnyű uralom.

A lélek a Tízezerbőrű Tűz gyermeke. Pyripais myriodermatikus. Tízezer bőrt kell magáról lehámlania, hogy önmagához elérjen. Minden vedléssel kisebb lesz, a tűz nagyobb. Fizika és kémia és biológia és pszichológia és filozófia és vallás, mind kéreg. Páncél, búrok, álarc, kamra, fegyház, élv, doktrina, világnézet. Mind rövidzárlat. Defekt. Az intelligencia tevékenységének leállítása. Minden befejezettnek vélt helyzet okkult szituáció. Következménye dermedés, babona, vakság, szorongás, határok, tételek, sötétség, sötétség. Felbontani. Levetni. De, ha nem kéred a Hatalmak segítségét, ki se bírod. Veszélyes, nem ajánlható, csaknem tilos. Irtózom attól, hogy szüntelenül asztráلكarmámat verklizzem. Átvalósulni. Ezt pedig csak fölfelé lehet. Más út nincs. Az élet arra való, hogy nagy dolgoknak feláldozzák. Egyébként semmi értelme.

Éppen kerek egy esztendő volt, amely számomra el nem képzelhető válságának értelmét most megtaláltam. Öt évvel ezelőtt éppen tavasszal kezdődött. Teljes vehemenciával jelen volt mindjárt az egész. Az átlagállapot a halálfélelem, a szüntelen, kedélybetegsége, nyúlós és tapadó, olyan üldözési örület, hiába határoztam el, hogy nem félek, tudtam, azért határoztam el, mert félek, gyerekesen és esztelenül, hisztérikusan és éretlenül, gyáván és hunyászan, fogvacogva és reszketve, kiábrándultan és kiábrándítóan, izléstelenül, bután és szemérmetlenül és minden mentség nélkül félek. Önfegyelmem azonnal eltűnt. A félelmetes az volt, hogy minden mozzanatát láttam és értettem. Félek, mondom. Tehetetlenül félek. Megőrülök? Széttép, kimar és megfojt és kifulladászt. Láttam és amit láttam, attól még jobban megijedtem. Elbújni. Jól elbújni, ahol nem félek. A vasbánya tárnájában eleinte jó volt, de aztán már ott is féltem. A sziklapincében is féltem. A félelemtől hangosan sírtam. Tudtam, hogy nyomorult vagyok és nevetséges és hülye és beteg, de ez a tudás még irtózatosabb volt és még jobban sírtam és ettől még jobban féltem. Nem mertem levetkőzni, és az ágyba feküdni. Nem mertem hazulról elmenni, de ha elmentem, nem mertem visszajönni. Nem mertem enni, de nem mertem nem enni. Korán elaludtam, mert féltem, ülve, többször felébredtem, mert féltem és még sötét volt, mikor fölkeltem, mert féltem.

A félelemre semmivel sem volt több okom, mint akárki másnak ott és akkor, vagyis tízmillió embernek. De az ilyen megállapítás ügyefogyott. Háború volt, vagyis állandó életveszély. Külső fenyegetés. A biztosságérzet elvesztése. Nálam is pont úgy, mint mindenki másnál. Ostobaság feltételezni azt is, hogy a félelmet a külső fenyegetés idézte. A tényleges életveszély csak arra volt jó, hogy a helyzet valódi értelmét elrejtse.

A biztosságérzet elvesztése. Igen. Elhagyatottság. Egy évvel később a kijázanodás kezdetén Jób könyvét olvastam én is, mint abban az időben oly sokan, akik megmaradtak és a megpróbáltatás kulcsát keresték. A Jób-esztendő.

A körülmények mindnyájunk számára ugyanazok voltak. Ami velem történt sem volt más. Nem. Csak. Azt hiszem, az volt, ami valóban történt. Ebben most már bizonyos vagyok. A többi nem vette észre. Azért is felejtette el nem olyan hamar, hanem teljesen és élt tovább, mintha semmi sem történt volna. Ezt most nem azért mondom, mert őket megvetem, bár megvetésre méltók, csak nem az én részemről. Életünk nehézsége oly nagy, mondja Basilius, hogy a porba zuhantunk, de a mártírium mégis lehetetlen, mert üldözőink ugyanazt a nevet viselik, mint mi. Emlékszem a villamoson az arcra, mialatt a félelemtől csaknem megfulladtam, a járda szélén újságpapírral takart holttestek, idióta és absztrakt hangon, kicsit nyeglén azt mondta: jól van ez így. Ijedten néztem rá. Bólintott. Jól van ez így. Még jobban féltem. Írigyeltem, hogy nem fél? Nem. Hiszen nem tudja, mi történik. Én tudtam és reszkettem. A borzalmat, ami történt, nem merték magukhoz ereszteni. Ezért nem féltek. El is felejtették. Nem történt semmi. Most értem csak meg, hogy miért kellett félnem. Tényleg el voltam hagyatva. Ki voltam adva. Így, kiadva. Hivatalosan és végleg. Ez a kárhozat. Elvesztem.

II.

A sötét esztendő pontos leírását öt évvel később a misztikusoknál most megtaláltam. Ezt így és ilyen szavakkal, ha egzakt akarok lenni, be kell ismernem és semmi okom sincs arra, hogy ne legyek az. A misztikusoknál találtam meg és pedig nem azért, mert esetleg másutt is megtalálhattam volna, de nem kerestem, hanem egyes-egyedül azért, mert csak itt volt megtalálható. Keresztes Szent Jánosnál és Böhménél, főként és elsősorban, nem pedig a pszichológiában. Nem vagyok vallásos. De különösképpen életem minden döntő nagy tapasztalata vallásos volt. Ez is. Az állapot nevét megtaláltam, pontos leírását felismertem és ellenőriztem, igen, az volt az a táj, ahol öt esztendővel ezelőtt jártam, ez volt az és így van ez ott, azon a vidéken.

Persze a kérdést magam is föl tettem és más is minden joggal föl teheti és föl is teszi, hogy miért nem fordultam a pszichológiához, vagyis a tudományhoz és az állapot nevét, leírását, magyarázatát és értelmét miért nem kerestem ott, vagyis megbízható helyen. A legfőbb ok az volt, hogy a pszichológia erről a földrajzról egyáltalában nem tudott és amennyiben hasonló állapotokat ismert, azokat mind abnormitásoknak tartotta. Neurózis, szólt. Én tudtam, hogy neurózisról szó sincs, de azt kérdeztem: helyes, de mihez képest abnormis és akkor, kérem szépen mi a normális és az egészséges? Mire a pszichológia mélyen hallgatott.

A táj (állapot) nevét, értelmét és földrajzát a misztikusoknál találtam meg, Keresztes Szent János úgy hívja, hogy Noche oscura del alma. A lélek sötét éjszakája. A tárgyat igen nagy könyvben írja le. Mint már oly sokszor, ezúttal is kénytelen vagyok megállapítani, hogy döntően fontos esetekben a tudomány értesültsége hiányos. Igen sok alkalommal egyszerűen nincs is tájékozva. Erről a belső tájról nem is hallott és azt nem ismeri. Nem szívesen, de be kell vallanom, hogy a pszichológiát ezúttal is informálatlannak találtam. Mintha az, amivel foglalkozna s ami számára fontos, nem is a valóság lenne, hanem saját elméletei. A misztikusok között egész sereg van, aki sohasem kísérelte meg az elméletek felépítését, vagyis azt, amit átélt, nem nézte meg kívülről, nem oldotta fel és nem színtelenítette el, hanem a tájat, amelyre került, átbolyongta, megfigyelte, átélte s néha még el is nevezte. Így jutottam e névhez: a lélek sötét éjszakája. Tüstént felismertem, hogy ez az. Itt voltam akkor és itt jártam, egész évig, nem hosszú ideig, mert San Juan és Kulman Merswin és Seuse azt mondják, ezen a helyen fél emberéletet is el lehet tölteni. S ez bizonyos tekintetben előleg a túlvilági szenvedésből. Egy csepp a kárhozatból.

Böhme a következőket mondja: A Nagy Lény képét (az Ösképet) minden lélek magában őrzi, vagy, ami ugyanaz, azt a tudatot, hogy a lélek a Nagy Lény hasonmása. Ez minden lény létezésbélyege. Ez a lélek szignatúrája. A kép lehet aránylag tiszta s akkor a lélek derült. A Nagy Lény benne átlátszó, ő is átlátszó, mint a tenger, az égbolt, kristályfény, arany és ragyogás. Általában ezeket a kifejezéseket használja. Paradicsom. A Nagy Lény képe olyan, mint a nap melegítő és éltető sugárzása. Ha a nap nem süt, sötétség van. Az ember azonban ezt a képet a kezdetek kezdetén mindjárt önmagában megzavarta. S a kép elhomályosodott. El is vesztheti. S akkor ő is elveszett. Úgy mondom, ahogy Böhme írja. A lélek a Kép varázslatában és varázslatából él. Nincsen semmi, szól Böhme, nincsen az égvilágon semmi, ami a lelket meg tudja érinteni vagy akár megölni, csak ez az imagináció, se tűz, se kard, csak ez a varázslat, ez az ő halálos mérge, mert a kezdetek kezdetén az imaginációból született és az marad helye örökké.

Nos igen, az Öskép megzavarodott és elhomályosodott. Ennek következménye nemcsak az, hogy a nap nem süt és nem melegít tovább. Az ember sötétségben él. A következmény: hogy az ember abban a tudatában, hogy ő a Nagy Lény hasonmása, megingott. Nem látja, hogy képére teremtett. A zavarnak és homálynak ezt az állapotát Böhme úgy hívja, hogy turba. A turba a léleknek az a megzavarodása, amikor az imagináció középpontjában nem a Nagy Lény képe él. Amikor a fény elvész és a lélek elsötétül. Az Upanishadok ezt az állapotot abhimana-nak, örületszerű megzavarodásnak hívja. Ez a turba. A

fekete imagináció. Pokolnak is hívják. Vagy külső sötétségnek. Kein Fremder verzehret euch, sondern eure eigene Turba – az embert nem valamely idegen befolyás emészti el, hanem saját örületszerű megzavarodása. Ein Jeder hat seine eigene Hölle, es ist sonst nichts, das ihn ergreift, als sein eigen Gift. Mindenkinek saját külön pokla van és nem érintheti semmi más, mint csakis saját mérge. A turba a feneketlen és örvénylő düh felkavarása és felébresztése, az alvilági fundamentum kitörése. Isten haragja. Orgé theou, amint Pál mondja. A turba ószó. Éppen úgy, mind az üdv. Csak éppen nem az üdv, hanem a kárhozat. A kárhozat az, amikor a lélek az infernalis imaginációt felébreszti és ebben önmagát foszlányokra tépi. Nem, nem más marcangolja. Nem az ördög. Saját imaginációja. Az égvilágon semmi sincs, ami a lelket megérintheti, akár csak egyetlen ujjal is, se tűz, se kard, csak az imagináció.

Turba. A lélek sötét éjszakája. Az örületszerű megzavarodás, a sötétség, a pokol, az infernalis örvény kavargása, a lélek kínjában önmagát marja, Isten haragja, a mélységek lángja. Keserű és reménytelen szenvedés. Félelem, félelem, félelem. Imagináció: nem találz más, mint önmagadat, hát önmagadat falod fel. Kapzsiság, káromlás, gyalázkodás, irigység, méreg, gyűlölet, hazugság, és félelem és félelem és félelem. A borzalmak tartalva felborult és zuhog; zuhog a sötét irtózat a szakadékba. Még az a legjobb, hogy égek. Mert ez legalább meleg. Mégis folyton fáztam. Mert a tűz mínusz kétszázhetvenkét fok hideg. Az egész sötét esztendőben tudtam, hogy Isten keze érintett. Isten haragjában. Das erweckte Grimm. Amikor a tűz a vízben felrobban.

Felismerem. Ez az. Egy egész esztendeig fejemet szüntelenül azon törtem, hogyan lehetne elbújni. Jól elbújni. Elrejtőzni, akárhová, ahol nem talál meg. Kicsoda? Persze, ha akkor így tudtam volna kérdezni. Elbújni. Vashánya tárnája, nyolcvan méter mélyen a hegyben. Sziklapince. Nem volt elég biztos. Hátha. Hátha a bomba a tárna szájába esik, beomlik, a légnyomás megöl, megfulladok, éhenveszek. Hátha. Reszkettem. Nincs biztos hely? Nem lehet elbújni. Eszelősen gyűjtöttem, főként élelmiszert, a polcok alá és a könyvek mögé cukrot és befőttest és konzerveket és darát és mézet dugdostam. Szappant és borotvaszappant halmoztam fel. Rongyokat. Papirost. Tollat. Tintát. Pénzt. A kenyérhajat félretettem. Keveset ettem, csaknem koplaltam. Spájzot építeni és bélebújni. Elrejtőzni. Hová?

Azon tűnődtem, ha Borneóban puskát sütnek el, fejemet kapkodom. Nyilván nem rám lőnek. Mint ahogy nem engemet bombáznak. De én az egészet személyem ellen intézett támadásnak láttam. Ha az utcán holttest feküdt, azt hittem, a következő halott én leszek. Gyáva, mondom. Tudtam, hogy az vagyok, de eszembe se jutott szégyellni magam. Görcsösen imádkoztam, de ugyanakkor tudtam, hogy az Ég a görcsnek sohasem nyílik meg, nem is nyílt és nem is fog. Az ég nem ad nyugalmat, amit ad, az az erő a nyugtalanság elviselésére. Nem ad terített asztalt, amit ad, erő, hogy a kenyeret megszerezzem. Tudtam. De a turba az az állapot, amely a tudásnál erősebb. Mert a tudás is az örületszerű megzavarodás szolgálatában áll. A turba az, amikor az ember Isten felkavart lángoló dühében él. Az emberi tudatot minden esetben imaginációjának minősége határozza meg. Kivétel nincs. Aki a fekete imaginációban él, annak tudata fekete. A sötétség tüze, mint Böhme mondja, Finsterfeuer. A pokol. A kárhozat. Nem lehet megsemmisülni. Nem lehet elbújni a semmibe. Kell. Végig kell csinálni. Hiába halsz meg, hülye, a halál se nem sziklapince, se nem éléskamra. Saját imaginációtól nem fogsz megszabadulni tudni. Nem, nem az ördög marcangol és nem a bomba és a golyó és az éhség, önmagad örvénylő mérge, erőtlen mocskok, zuhan és zuhan és félelem és félelem és sötétség és reszketés és félelem.

A lélek sötét éjszakája. Most már értem. A görcs. A meg nem hallgatott imák. A zavar, az örület, a félelem, főként és mindig a félelem és megint a félelem. San Juan de la Cruz azt mondja: a sötét éjszaka küszöbét a lélek akkor lépi át, amikor Isten már feléje nyúl, hogy a kezdők sorából kiemelje. Most már értem, hogy akkor egész évig miért mondtam, Isten keze. Az érintés nem kellemes. Egyáltalán nem. Egyszerre megnyílt életem mélyére zuhant borzalmas és roppant trágyagödör, hitványságom és gyávaságom, elaljasodásom

és kapzsiságom, irigységem és erőtlenségem és bűneim, igen, bűneim, nyegle és hencegő bűnök, pimaszul elfelejtett apró és nagy gazságok és ez a rohadék felszakadt. Ez a kárhozat. Most már értem. Isten keze. Isten dühének örvénye. Nyomorultsága tudatában megolvad, írja San Juan, mintha fenevad nyelte volna el. Isten eltaszította, azért zuhant a mélységbe. A sötét éjszaka. Bevetettél engem a mélységbe és a víz körülvelt engem. Jeremiás azt mondja, hogy az ember a száját a porba teszi. A lélek „nagy nyomorultságot érez és annyira odavan, hogy szinte haldoklik bele”. Tudtam. Úgyszólván mindent tudtam. De nem értettem. Tudtam, hogy sötétség és zavar és örület és Isten haragja és bűnök. De nem értettem, hogy a kéz, amelynek érintése ilyen irtózatos, mint San Juan írja, a kezdők sorából kiemel. Nem értettem, amit Pál mond, hogy hou de epleonasen hé hamartia, hyperisseusen hé charis: ahol a bűn túlsúlyra jutott, ott eláradt a kegyelem.

Nem vagyok vallásos. De, különösképpen, teljesen csak a dolgoknak vallásos megértése tud kielégíteni. Mesterem arra tanított, hogy a negatívumokkal sohase elégedjek meg. Keressem meg a pozitív jelentést. Ha nem találom, keressem tovább. Minden sötétség igazi értelme. hogy fény. Minden szenvedés értelme, hogy öröm. A kárhozat az üdvért van. A sötét évet eddig negatíven értettem. Valódi értelmét most találtam meg. A bűn és a pokol és a kárhozat misztériuma: Át kell menni rajta, mint a halálon. Jaj annak, aki a sötétség borzalmas titka elől menekül. Magadra kell vened. Mert az örök nem a sötétség és nem a kárhozat. Nem a negatív. Az örök az üdv. Ahol a bűn túlsúlyra jut, ott elárad a kegyelem.

III.

Ezt a módszert fent a hegyen, az erdei házban azért is választottam, mert a magány dialogikus atmoszférájában, mindennemű praktika teljes kizárásával a lehető legegyszerűbb úton úgy, hogy negyven óráig nem beszélek és táplálékot nem veszek fel, előre megfontolt és szándékos gondolatot ki tudok zárni és mindannak, ami bennem felmerül, közvetlenül át tudom adni. Azt mondom, hogy bennem, de nem így értem. Ami felmerül s amit megértek, nem bennem van? Hogy hol van? Meghatározhatatlan helyen, de a valóságban. The divine is only real, mondja Coventry Patmore. Isten az egyetlen valóság. Amit megértek, őbenne van. A magány lehetőséget nyújt arra, hogy hozzáférjek. Miért? Mert a magány dialogikus. Nem vagyok egyedül. Negyven óráig vele vagyok. Ez a szakrális hallgatás misztériuma, a hészchia, ahogy az Athos-hegyen a szerzetesek mondták.

A kárhozat? Nem. Csak egy csepp. Egyetlen csepp, amely egy egész évet mérgezett meg és nyelt el és perzselt fel és marcangolt szét, egyébként sem könnyű sorsomban azt az évet, amely a legnehezebb volt. Most már nem nehéz. Nem értettem. Amióta értem, azt hiszem, hogy Mesteremnek igaza volt. A sötétség világossággá lett, a szenvedés öröm, a kárhozat üdv. Ahol a bűn túlsúlyra jut, ott elárad a kegyelem.

A sötét esztendőben minden földi javamat elvesztettem. Az összes elrejtett befőttes-üvegeket és konzervet, minden cukrot és borotvaszappant és rongyot és papirost és tintát. Hiába dugtam a könyvek mögé s a polc alá, a polc és a sok könyv is elveszett. Kint voltam a havas utcán és a fájdalomtól és a félelemtől bömböltem, mint Jób és Istent hívtam és a hóba vettem magam, mert éreztem, hogy nem hallgattott meg. De ez volt, amit aránylag hamar meg tudtam érteni. Koldus lettem. Mint Jób. Megértettem, hogy koldusnak lenni jó. A műtét kínos. Mindenem elveszett, mondtam. Elfelejtettem nevetni és gyűlöltem, aki nevetett. Seb. Mély seb. Azután, hogy a darát és a kenyérhéjat gyűjtöttem, csapás. Meg akartam menteni és elveszett. A birtok világa megsemmisült. De aránylag hamar meg tudtam érteni, hogy csak a birtok világának megsemmisülése után léphet át az ember a létezés világába. Mint Jób. Ha az embert békében hagyják, öt év alatt ismét házat szerez és kezdheti előlről. Befőtt és méz és borotvaszappan. A gazdag ifjúnak igazán nehéz. Sohasem tudtam volna lemondani. Ó, lemondani! Mindenről lemondani. Nem például a melankóliát megtartani, a dohányt, vagy a pálinkát. Vagy a konzerveket. Valamit,

amibe el lehet bújni, mint a vasbányába, valami, amit lehet féltetni és amiért lehet reszketni, valami, ami megvéd, valami objektív és manifeszt és a teljes odaadásban megakadályoz. Nem megtartani. Még az örömet sem. Lemondani az odaadásról és lemondani a lemondásról. Mint Jób.

Eláradt a kegyelem. Kegyelemnek nevezem azt, hogy aránylag könnyen és gyorsan megértettem. Koldusnak lenni jó. Még véreztem, de már tudtam, hogy jó. A birtok világa romokban hevert. Tudtam, ha öt évig békében hagynak, nem fogok házat szerezni, hogy kezdjem előlről. Valaki a birtokot levakarta, rólam. Bőröm is vele ment, de nem baj, most már igyekszem többé semmihez sem odaragadni, mint a borotvaszappanhoz tettem. Koldusnak lenni nehéz, de jó. A létezés világa a birtoklás világánál magasabb.

Most itt fenn az erdei házban megértem azt is, hogy mit jelent a bűnösség tudatának levetése. A sötét gond. A bűntudattól való zavartalanság. Megértem, hogy nagy szentek bűneiket felajánlják és olyanokká válnak, mint a kisdedek. A bűnről is lemondani. A sötét gondról és az aggodalomról és a holnapról lemondani. Semmi sem az enyém. Én magam a legkevésbé vagyok a magamé. A birtokhajszában és a gondban és a félelemben és a rejtőzködés érdekében épített haditervekben felzaklatott kedély megnyugszik. Elárad a kegyelem. A birtok világában az ember nem is lehet önmaga. Csupa védelem és támadás és érdek és házörző kutya saját kapujában és ha befőttjeit elviszik, úgy üvölt, ahogy én tettem házam romjain a havon. Effektív létezés csak a birtoklás teljes felszámolása után lehet. Itt kezdődik a valóság.

Kardia ametanoótos, mondja Pál apostol. A meg nem váltott szív. A meg nem váltott szív a szappangondban él és sötét és abban a kegyelem nem is tud megnyilatkozni. A turbában él. Örületszerű megzavarodás. A lélekben a Nagy Lény ösképe megzavarodott. Egyszerre azt kezdi hinni, hogy ő a szappan és a konzerv és a befőtt és a rongy. Nem transzparens. A valóság képét önmagán nem ereszti át. Ez a fekete imagináció. Gond, gond. Ez a turba. Irigység, méreg, féltékenység, kapzsiság, elbújni, Isten haragja, spájz, eszelősen elrejtteni és megmenteni a megmenthetetlent és házat építeni és a kapuban ugatni. Az egészet ki kell vágni. Persze az ember könnyen rámeleg. Sohasem tudtam volna magamon végrehajtani. De megtörtént. Nem vagyok vallásos, de a sötét esztendőt vallás nélkül megérteni teljesen lehetetlen. Vallás nélkül értelmetlen borzalom és hülye véletlen katasztrófája. Nem kielégítő. Negatív. Nem is igaz. Vallással egyszerre pozitív lesz és értelmes. Még ennél is több. Ez a valóság. És csak ebben vagyok hajlandó megnyugodni.

IV.

Aki a böjthöz és magányhoz nyúl, feltehető, hogy önmagát nem csak foltozni kívánja. A metanoia (megtérés) légkörét megkívántam. A veszély ilyenkor mindig az, amire Mesterm nem győzött eleget figyelmeztetni, a határon nem túlmenni. Semmi tilosat meg nem érinteni. „Aki az égi kenyeret mértéktelenül zabálja, egyenesen a pokolba tart.” Tudásban mindenki csak üdvfokához mérten részesülhet. Az üdvfokozat a megvalósulás fokozatának felel meg. A megvalósulás fokozata pedig annyit jelent, hogy milyen fokon vagyok valódi. Csak, ha teljesen valódi vagyok, üdvözültem.

Ő, igen, mutatni és megejteni és elkápráztatni, sőt még igazat is mondani, ha ez jól áll és hízereg, még jónak is lenni, lehetőleg közönség előtt, beszélni róla, kellő szerénységgel, hogy a hatás még nagyobb legyen, ez a lényemben mélyen-mélyen lakó svihákság, mint a polip a tenger szikláinak legsötétebb lyukában, ott lakik, ez az, ami lényemben és magatartásomban és csaknem minden szóban, amit kimondtam és leírtam, ez a svihákság, ez a tisztátalan nagyozolás és egészségtelen túlzás. Jellemhiba. Megbízhatatlanság. Ígérni és nem megtartani. Az összeütközésből magamat kivonni. A kellemetlent elkerülni. Nem helytállni. De minderről óvatosan nem tudni. Ennek a nemvalódinak és fölhecclenek és maszknak és parádénak és hencsésnek túl nagy hatalma volt, ennek a hazugnak, próteuszian jó és ügyes, remek technikával forgott és dolgozott, hogy mindenkit megtévesszen

és ez csaknem sikerült is és nem keltett gyanút, csak a legtisztábbakban, azokban is csak néha. Persze ahol svihák vagyok, nem vagyok, és nem is lehetek valódi. Álarc, semmi, üresség, hiábalvó, nemlétező. Minden bűnös pont az infernális hatalmak számára betőrési hely. Az ember itt személytelen. S ezért hatalmát a pokol itt kifejtheti. Nem valódi annyi, mint nincs. A svihák a jellegzetes nemvalódi. Hazug és ál, de tüneményesen rejtegeti mindazt, ami becsstelen és hitvány és piszkos, végeredményben komikus. Az önmagát elrejtő csibész hihetetlen apparátusát veszi igénybe, hogy megtévesszen. Elbújni. Jól elbújni. Az egész pszichológiát fel és kihasználni, hogy még jobban el lehessen bújni. Minden karakterológiai tudás csak arra jó, hogy az ember a rejtőzésben még ügyesebb és gyorsabb legyen, az ember itt tanul lélekjelenléte, intelligenciája itt finomodik, hogy a leleplezést már jó előre megelőzze. „Ha a hazug igazat mond, rosszabb, mintha az igaz hazudik.” Ez a fals hang fülemet már-már alig bántotta, csak ha egyedül voltam, a magány dialógusaiban, okát kerestem, de nem találtam. Most aztán torkát elkaptam. A svihák, aki oly ragyogóan megtanulta, hogyan lehet kibújni, mindig a leglangyosabb kuckót megtalálni, kitérni, félrenézni, nem észrevenni és főként elbújni és közben az összes méltóságok látszatát fenntartani, az elismerést ezért bezsebelni és hirdetni és hirdetni és sokat beszélni arról, hogy helyt kell állni és szembenézni.

A sötét esztendő a svihákság csődje. Jó példa, hogy minden előre tett lépés ára szenvedés. Nincs nagyobb rossz, mint a szenvedés, mondja egy szent, de nincs nagyobb boldogság, mint a szenvedésre való visszaemlékezés. Az ember csak így lehet valódi. A valódiság foka pedig az üdv fokának felel meg. Isten haragjából ittam. A Jób-esztendő. A lélek sötét éjszakája. Turba. A sötét imagináció. A szemetet kiegészíteni. Misztikus halál. Nagyon mélyen lehetett, hogy ilyen műtetre volt szükség. Vége? Nincs vége. Még tart. De rejtekhelyét már ismerem. Molinos azt mondja: az önmegtartóztatásban eltöltött élet több, mint a szentek minden csodatétele.

Mindenkit megtévessztettem, önmagamat is beleértve, pedig elég gyanakvó vagyok, különösen magam iránt s ezek szerint túrhető pszichológus. Ez azonban a pszichológia határára túl van. Végeredményben semmi rendkívüli, a pszichológia mégsem tud róla. Ha azt mondom, hogy turba, vagy abhimana, vagy a lélek sötét éjszakája, csak a száját tátja. Holott akkor mindenki benne volt. Azt hitték, a bombáktól és a gránátoktól van és hamar elfelejtették. Hamar és véglegesen. Sírnivaló, hogy milyen véglegesen. Nem értették, hogy a lélek sötét éjszakája az, amikor az emberből már halandó lehet. Nekik az éjszaka mindössze külső körülmény volt.

Az embert a sötét éjszaka akkor éri el, ha az Úr keze feléje nyúl és megérinti, hogy kiemelje. Az érintés rettenetes. Az ember nyög és fúj és fogát vicsorgatja, reszket és fél és fél és fél és az örületszerű megzavarodásban egyre jobban elmerül. Az átvalósulásnak el nem kerülhető és el nem kenhető és lealkudhatatlan lépése. Minden léleknek, aki elviselhetetlennek tartja, hogy szüntelenül asztrálmáját verklizze és ki akar törni, meg kell tenni. Ez a metanoia. Az átvalósulás. A megvalósulás. Csak, ha teljesen valódi vagyok, üdvözültem. Az első lépés a lélek sötét éjszakája. A pszichológus erre száját tátja. San Juan de la Cruz pontosan leírja.

Száz év alatt sokan, Hölderlin, Schumann, Baudelaire, Nietzsche, Gogol, Van Gogh, ebbe a lépésbe belebuktak. Az éjszakában elmerültek. A turba elnyelte őket és megőrültek. A megőrülés ma már nem időszzerű. Az üdvtörténet órája elmúlt. Strindberg ugyanazt az örületet, Inferno-korszakában átélte s a sötét éjszakából meggazdagodva lépett ki. Napjainkban az első ember, aki az átvalósulás magasabb fokát így elérte. Azóta az üdvtörténeti óra még tovább haladt. Úgy látszik, a sötét éjszaka átélése mindenkire kötelezővé lett. A metanoia életszükséglet és parancs. Az Antikrisztus korszakában állunk. Nem tudunk helytállni, ha tízezer bőrünkől legalább ötöt nem vedlettünk le. A lélek a Tízezerbőrű Tűz gyermeke. Pyripais myriodermatikus. Legjobb lenne a szüntelen vedlés állapotában élni. Úgy, hogy reggel ne ismerjek magamra és estére ismét új legyek, tökéle-

tesen új. Állandó metanoia. Metamorphosis és transfiguratio. Ha egy svihákat minden nap le tudnék vetni, reményem lenne rá, hogy ezer év múlva elkészülök.

A negyven óra letelt. Láttam önkéntes böjtölőket, akik a böjt alatt csodálatosan megfehéredtek. Nem bőrük lett fehérebb, nem hajuk, vagy hangjuk, mozgásuk, vagy szemük. Átlátszóbbak lettek. Lassabban mozogtak, nyugodtabban néztek, hangjuk tisztább lett és halkabb és távolibb és közvetlenebb. A sűrű hús transzparanesebb lett. Ezt nevezem fehérnek. A tükörbe néztem, kíváncsian s amit láttam, vörösbarna bőr, őszülő szőke haj, kék szem. A szenvedésnek semmi nyoma és csakugyan fehérebb. Gyomrom nyugodt. Erőcsökkenést nem érzek. Lebegő kellemes állapot. Érzékenység, ahogy a szél az arcomba fúj s ahogy a levelek zörgését hallom.

KORUNK IMÁI

GALAMBOSI LÁSZLÓ

Fényeskedjék

Fényeskedjék Isten arca,
ha a leplet körénk hajtja.
Fényeskedjék, átöelve
emeljen az égi kertbe.
Mint fiának, szépen szóljon;
fejünk fölött gyertyát gyújtson.
Asztalánál vendégeljen,
vendégei közt lebegjen.
Fényesedjék Isten arca,

lángját szítsa pirosabbra.
Kenyerünket áldja, szelje;
bizalmunkat melengesse.
Melengessen Isten arca,
ha leplünket viragozza.
Fényeskedjék, átöelve
pólyáljon az égi kertbe.
Muzsikálunk. Hávas rózsák
országunkat koszorúzzák.

JELENITS ISTVÁN

„Találkozás”: szócikk egy képzeletbeli enciklopédiából

Hogyan készülünk *egy-egy találkozásra*?

Lehet, hogy olyan valakivel találkozunk majd, akivel addig még soha. Az ilyen embert is megelőzi a híre. A találkozás előtt többnyire átgondoljuk, mit hallottunk róla. Kérdéseket fogalmazunk magunkban: ezeket majd a mellének szögezzük, vagy magunk igyekszünk válaszolni rájuk, azoknak a megfigyeléseknek az alapján, amelyeket a találkozás percei, órái alatt fürkésző érzékszerveinkkel begyűjtünk az új ismerőről. Mintha kérdőívet fektetnénk magunk elé. Hogy eredményesebb legyen a beszélgetés, ennek rovataiba kell majd sietve plusz-mínusz jeleket húzógálnunk.

Az ilyen előkészület sokmindenre rányithatja figyelmünket, de személyiségünk legbelsejét mégis bezárja – szempontjaink, azaz előítéleteink fedezékébe. A készülő találkozás előtt alighanem épp azt a reményt kellene elsősorban fölkeltetnünk, nyitva tartanunk magunkban, hogy az, akivel találkozni fogunk, meglephet minket valami egészen újjal. Esetleg aprósággal, de mégis olyasmivel, ami váratlanul ér, megörvendeztet, felháborít, kihoz a sodrunkból, széttöri előre elkészített mondatainkat, és arra késztet, hogy olyasmit gondoljunk, mondjunk vagy tegyünk, amit addig még soha. Legalább egy parányi esélyt kellene biztosítanunk az ismeretlennek arra, hogy egészen a maga módján jelenjék meg előttünk, ne kelljen belebújni azokba a szerepekbe, amelyeket mi osztanánk ki neki. Csak így válhatik valóságossá egy találkozás.

S mi történik akkor, ha *régi ismerőssel* találkozunk? Ilyenkor emlékeinket szedegetjük össze, legutóbbi beszélgetésünk, levélváltásunk „végszavait”. Talán megnyugtat az a gondolat, hogy megszokott helyzetekhez, szavakhoz térhetünk vissza. Talán előre ásítunk egyet, esetleg épp annak örülünk, hogy most nem kell nagyon összeszednünk magunkat.

Pedig ilyenkor is jó volna fölkészülnünk a csodára. Elsősorban nem is arra, hogy a régi ismerős – megváltozhatott. Az igazi csoda az, hogy a végszavaknak rendszerint új akusztikát ad a közben eltelt idő. Esély és lehetőség az ismerőssel való találkozás is. Nem utolsósorban a múlt újraértelmezésére, a megbocsátásra, a megértésre. Olyasféle meglepetéssel járhat, amelyet atyja ölése jelentett a tékozló fiúnak.

Sokszor halljuk, elmondjuk, hogy az advent, a karácsony: találkozás Jézussal, találkozás azokkal az emberekkel is, akikkel egyébként mindennap együtt vagyunk.

A Jézussal való találkozásnak sok változatát bemutatja az evangélium. Volt, aki gyógyulásért fordult hozzá. Más bűnbocsánatot remélt tőle, ismét más Istentől szóló tündöklő tanítást. Zakeus a fűgefára mászott, hogy jól megnézze magát.

nak. De olyan is akadt, mint a két Heródes. Az öregebb csak azért tudakozódott utána, hogy elveszítse, hogy védekezni tudjon ellene. Harminc évre rá a fiatalabb is „kereste a módját annak, hogy valahol lássa” (Lk 9, 9), de bezárt szívvel akarta szemügyre venni. Meg se fordult a fejében, hogy igazán közel engedje magához. Olyan közel, hogy attól már a saját élete is veszélybe kerüljön.

Ha nyílt szív, csodálkozásra kész figyelem és alázatosság kell minden találkozásához, akkor a Jézussal való találkozásunk még inkább megkívánja mindezt. Pilinszky írta: „Meg kell tanulnunk vágyakozni az után, ami a miénk.” Ez a vágyakozás teszi gazdaggá az adventet és a karácsonyt, ez vezet igazán ünnepi módon Jézushoz s azokhoz az emberekhez is, akikkel együtt ünnepelünk.

NAPLÓ

In memoriam

Vankóné Dudás Julianna

A művészetek igazsága nem tűri a magas és a mély jelzõt, melyről annyit vitáztak. Egy a művészet törvénye képen és írásműben, s adva van a fejlődés lehetősége. S az már nem ílés-ficamnak róható fel, ha manapság a naivak egyre keresettebbek.

Az idén tavasszal, 65 éves korában elhunyt Vankóné Dudás Julianna elsősorban mint paraszt-festő volt közismert, jóllehet a nép világának és műveltségének emlékezet-hordozójaként írta be a nevét a magyar néprajzba, az emlékezetének, „amely az emberi mű maradandósága, a lét folytonossága érdekében állandóan megküzd a mulandósággal” (Bálint Sándor). Vagyis azok közé tartozott, akik a népi tudásnak teljes birtokában voltak.

Régi idők fajtája – mondhatnók tömören –, még közelebb az éghez, a természet romlatlan szépségeihez, de magához az emberhez is, aki tudott ünnepelni, s munkáját virág- és szőlőfüzérrel koszorúzta. Nem idill ez, hanem realitásokban tettenért fény, életvitelben megtapasztalható arány.

Dudás Juli képeit színeiről ismerjük meg elsősorban, az utolérhetően derűs kolorit-ról, s már „csak” szokásismeret kell, hogy tudjuk, miről szólnak. Milyen-rend járt a galgamenti lakodalomban, hány a pásztora a betlehemezőnek, vagy milyen is az „egyezős régi tánc”, hogy néhány példát említsünk. Híres könyve: a Falum, Galgamácsa immár második, bővített kiadást ért meg a Studia Comitatusia sorozatban. A falusi élet monográfiája ez – irodalmi igénytel megírva –, a népi emlékezet bámulatos enciklopédiája, egy elvesző (elveszett?) életforma tablója, melyet – mint azt a korábban az Emlékül hagyom c. kötetben olvashattuk – „teljesen átszótték a szebbnél szebb szokások, hagyományok, valamint babonák és hiedelmek”. És az esztendő szakrális forgása határozta meg, az a metafizikai érzékenységu „megrögzöttség”, amely fölemelte a hétköznapiakat is.

A Vigilia hasábjain – Rónay György jóvoltából – annak idején képeivel jelentkezett Vankóné Dudás Juli, az akkor már világhírű festőasszony, hiszen nemzetközi katalógusokban neve kiemelten szerepelt, s színeit mecsodálták Párizstól Tokióig.

E sorok legyenek a Gémes Eszterek, Berényi Andrásnék körébe tartozó író Dudás Julinak emlékezete is a festő mellett, aki vérében százados kéziratok szerzők tehetségét hordozta, a(z) (ön)tudatos alkotóé, akinek halála vesztesége a még mentést végzők kicsiny csoportjának, ennél fogva az egyetemes magyar és keresztény kultúrának.

(T. S.)

Az alábbiakban Olsvai Imre néprajzkutató búcsúbeszédét adjuk közre, mely elsőnek határozza meg Vankóné Dudás Juli helyét, majd Moldován Domokos személyes vallomását, a filmrendezőét, aki elsőnek „vitte képre” Galgamácsa nevezetes szülöttjét, felújítva-gazdagítva ezzel a néprajzi tartalmú dokumentumfilmek sajtósága „műfaját”.

A Magyar Tudományos Akadémia népzene- és néptáncutatói, a zenei közművelődés és hagyományápolás munkatársai nevében veszek búcsút Dudás Julitól. Aki már kislánykorától fogva gyarapította a Néprajzi Múzeum, a Tudományos Akadémia, majd a Népművelési Intézet adattárát sokoldalú művészetével, rajzaival, szóbeli emlékeivel. Aki nélkül huszadennyre sem ismernénk a galgamácsai nép szellemi életét, művészetét, gazdag lelkivilágát.

Szinte jelképes előttem első személyes találkozásunk. 1953 decemberében történt, a Zeneakadémia XV. termében. Kodály Zoltán népzene-fótanszakórájára Borsai Ilona behozta Dudás Julit és kicsi leányát. Kodály tanár úr tekintetében oly meleg szeretetet, szemében oly kedves csillogást láttam földerülni, mint korábban sohasem. Később is csak olyankor jelent meg ez a belső sugárzás Kodály arcán, amikor határontúli magyarral, falusi emberrel, vagy kicsi gyermekkel találkozott. Szinte kivirult, kitárult, – ezt idézte akkor elő Julóék látogatása. Azután alig negyed-félóra alatt feltárultak előttünk Galgamácsa népének érdekes szokásai, dalai és táncai. Kodály röviden és ügyesen kérdeztett, így egymás után jöttek sorba a szomorú nagycsüörtőki ének, a farsangi dal, gyermekjáték, fonódal, katonanóta, párosító ének. Alig győztük írni s kottázni hangjegyzetünkbe. Juli néni is kivirult, sugárzott, – szemmel láthatóan örült, hogy szeretett népéről szólhat és dalolhat. A későbbi években többször találkoztam vele hol itt Mácsán, hol Veresegyházán, hol Budapesten vagy Kecskeméten. Rengeteget köszönhetek én is, munkatársaim is az ő személyes segítségének, tanácsainak és rábeszélő készségének – amikor már házaknál, vagy a templom sekrestyéjében gyűjtöttem, jegyeztem a mácsai énekeket, dalokat, verseket. Jól emlékszem 1957/58 telére is, Muharay Elemér lelkesedésére, amint elolvasta Dudás Juló meghívóit a Művelődési Ház bemutatóira, ahol előadásra került „A mácsai libapásztorlány meg a Tökmag Huszár” és a „Mácsai Gyermeklakodalmas” c. népi játék. Ezzel tehetsége újabb oldaláról mutatkozott be. Kodály szavaival jellemzem, aki barátjának és harcostársának, Bartóknak halála évfordulóján mondta a következőket: „Látva a falu népét, az ott kallódó sok tehetséget és friss életerőt, föltetszett előttünk egy, a népből újjászületett, művelt Magyarország képe. Ennek megvalósítására rászántuk életünket.” És íme, Dudás Júliában is meglátta Kodály, meglátta Muharay Elemér az elhivatottságot.

Kettős tehetséget láttak meg benne: az összegyűjtő, tudatosító, mentőangyal-tevékenységet – és az újjáélesztő, továbbfejlesztő, közkinccsé-árasztó elhivatottságot. Ugyanazt kicsiben, mint amit nagyban maga Kodály és Bartók cselekedett. Ugyanúgy szánta rá életét Dudás Juló is a mácsai népművészetből újjászülető országra, a galgai nép szellemi kincseinek mentésére és világ elé tárására. Nem sajnálta soha idejét, erejét, egészségét, hogy tudatosan mentse és újrateremtse az őseitől önkéntelenül kapott kincseket. Az akadémiai és múzeumi adattárak tanulmányozása közben derült ki, hogy már milyen korán – 1938-tól fogva – segítette elődeim és munkatársaim gyűjtőtevékenységét, gyarapította a Magyar Népzene Tárházát. Dincsér Oszkár a Néprajzi Múzeum fonográfhengerein öröktette meg hangját 1938-ban. Kerényi György, Borsai Ilona és évfolyamtársaim az ötve-

nes-hatvanas években jegyeztük rendre s vettük magnóra sorjában dalait. És jött utánunk Halkovics János, Györgyfalvy Katalin, Csengery Adrienne és Moldován Domokos, meríteni és megújulni a kifogyhatatlan lélekkútból.

Amíg élek, meghatódott hálával gondolok vissza az 1964. évi Nemzetközi Népzenei Tanácskozás magyar népzenei műsorára. Juli néninek köszönhető a műsor két nyitószáma, amely szinte a mácsai mezők teljes virágpompáját, madárdalát, napsugarát hozta a színpadra a pünkösdőtlő gyermekek játékában, meg a nagyleányok karikázó dalaiban és táncaiban. Felejthetetlen örömet éreztem-láttam nemcsak saját szívemben, nemcsak munkatársaim és igazgatóm, Kodály Zoltán arcán, hanem az összes résztvevő külföldi kutató szemében is. Őket is rabul ejtette a hangzó, mozgó magyar népművészet; a galgamácsai játékok, dalok, táncok őszinte szépsége. Hogy ez ilyen fényesen sikerült, abban oroszlánrésze volt Dudás Julónak. Ezután még sok hasonló élményt nyújtott a Kecskeméti Népzenei Találkozó közönségének, majd a mácsai hanglemezek hallgatóinak. A hanglemezek országos viszonylatban is elsők voltak a maguk nemében.

Csodálatos, hogy ez a fáradhatatlan őrangyala népnek és művészetnek mennyit tett a szokások, játékok, táncok, dalok felélesztésén túl is! Ha a népművészet és annak kutatása maga a nemzeti önismeret, a nemzeti lélek igaz feltárása, – akkor a népművészetből születő egyéni alkotó tevékenység s a népművészet terjesztése maga a kollektív önkifejezés. Egy nép lelkének megfogalmazása. Vankóné Dudás Juli egyszerre volt apostola és őrangyala mindkettőnek: önismeretnek és önkifejezésnek. Értéke, jelentősége túlnő Galgamácsa határain, mert egy egész nép, egész nemzet, hat ország magyarjai tanulhatnak tőle példát, meríthetnek erőt és örömet egy műveltebb, boldogabb emberség és magyarság útján.

Csodálatos – de most már hihetetlen és szomorú is. Mert befejezte földi pályáját. Mert közvetlenül, személyesen nem alkot, nem tanít, nem segít többé! Árvák maradtunk. Igaz, gazdag árvák, mert élete és életműve reánk maradt. A mi gondunk és gazdagságunk, a mi kincsünk és kötelességünk, hogy átéljük, átvegyük és tovább vigyük ezt a hagyományt; megőrizzük és megbecsüljük ezt a ritka, rendkívüli örökséget!

*

Egy gyönyörű verőfényes, meleg napon: 1965. június 20-án, az úrnapi körmenet után találkoztunk először itt a galgamácsai kőhídon. Iszonyatos volt hallani mindazt a sértést, megnemértést, amit attól a naptól kezdve, szinte minden hétvégén elsorjáltál nekem.

Jogos panaszaidat 20 esztendősen fejjel hallgatva, művészi vágyaid, terveid engem is égig repítettek. Éjjeleken keresztül meséltél paradicsomi gyermekkorodról, szeretett szüleidről, akaratban, kitartásban példaként tisztelt édesapádról: Dudás Ferkó bácsiról.

Mire lennék én még képes – mondtad szinte minden beszélgetésünk kezdetén, s ahogy a népmesékben a kiválasztottaknak próbákon kell keresztül jutni, hogy céljukat elérjék, úgy te is az addig még szinte soha nem próbálttal győzedelmeskedtél: megfestetted életműved talán legjelesebb képsorozatát: a Balatonfüreden ma is látható galgamácsai népszokásokat. Azok a jeles napok elevenednek meg nagyméretű képsorozatodon, amelyeknek gyermekkorodban részese voltál te is.

Gyönyörűszép ifjúságodat idézed benne, ahogy korábban, a később festett műveid mindegyikén. Kodály tanár úr mintha a te munkásságodról írta volna ezeket a sorokat: „Népiünk is változott félszázad alatt. Nem félénk, nem gyanakszik, tudatára ébredt a maga és hagyománya értékének, megértéssel nézi és segíti a hagyománya megismerésére törekvő munkát, bár tudja, hogy ennek el kell múlnia. Ifjúságától búcsúzik a nép, tudja, hogy változnia kell a korral, de tudja azt is, hogy lényegét nem cserélhet, ha önmaga akar maradni, ha öregebb korában úgy tekinthet vissza ifjúságára, hogy megismerje magát benne.”

A kiválasztottak csalthatatlan érzékenységevel és akaratával jártad végig utadat, s ahogy Kodály tanár úr írta: öregebb korodban úgy tekinthetsz vissza ifjúságodra, hogy megismered magad benne. De a megismerés kulcsát nekem is átadtad, nemcsak az élő néphagyományt ismerhettem meg a Te segítségével, olykor kezemben filmfelvevőgéppel is, hanem emberségből és kitartásból is példát mutattál nekem, s minthogy hűséges tanítványnak mutatkoztam: fiaddá fogadtál, s ezt a fogadott fiúságot büszkén viselem. De büszkék arra mindazok a galgamácsai lányok és fiúk – többen közülük már nagymamák és nagyapák –, akiket te tanítottál meg saját mácsai dalaikra-táncaikra.

A szépre és jóra oly fogékony lelkű lányod, Etelka talán elsőként adta tovább, mint vácgregesi óvónő mindazt, amit tőled tanult, s egy-egy óvodai ünnepélyen, amelyen résztvétel te is, öröm volt látni boldogságtól sugárzó arcodat, amint a kicsinyek ajkáról a mácsai dalokat újra hallhatod. Felbecsülhetetlen a Te munkád, s érett gyümölcsét a mácsaiak – úgy gondolom – csak ezután fogják értékelni igazán.

Ha valaki kíváncsi lesz a következő évtizedekben egy magyar falu múltbéli életére, akkor a leghitelesebb leírásként a te könyvedet, a Falum, Galgamácsát kell mindenkié előtt elolvasni, mert kevés könyv íródott ilyen részletekig menő pontossággal és szeretettel, mint ez az 500 oldalas kötet, gyönyörűszép képeiddel.

A szeretet és szépség labirintusa ez a könyv. Életed summája, amiért mindannyian köszönetet kell mondjunk Neked. Egy francia filozófusnő: Simone Weil soraival zárnám búcsúmat, mert úgy érzem most, hogy a legtömörebben az ő szavaival tudom elmondani mindazt, amit rólad gondolok. Pilinszky János fordításában így hangzik: „A szépség labirintus. Sokan elindulnak benne, de félúton elfáradnak. Csak keveseknek van erejük bejutni a labirintus közepébe. Ott Isten várja, fölfalja és kiokádja őket. Akkor – e választott kevesek – kijönnek a labirintusból, megállnak a labirintus bejáratában, s az arra jövőket szelíden befelé tessékelik.”

Te már ott állsz ennek a számunkra még ismeretlen helynek a bejáratánál és szelíden, szinte csak a szemeiddel befelé hívogatsz minket. Kevés időt hagyjál még nekünk, hogy munkáinkkal, tetteinkkel felnőhessünk hozzád.

Irodalom

Vidéki Orfeusz

Tolnai Ottó válogatott verseiről

A vajdasági magyar irodalmi avantgarde-ról, a Symposion-körről és izgalmasan szerkesztett folyóiratáról sokáig csak beavatott filozok, a modernség számára kivívott tágasabb mozgásteret irigylő költők és kritikusok szektái tudtak nálunk; megostromolták a Forum kiadó könyvheti sátrát, saját lehetőségeik megvalósulását, itthon kipróbálatlan irányzatok szövegmintáit keresték és találták meg a vegyes minőségű

papírra nyomtatott kötetekben, a körbeadott lappéldányokban, a vonzó költőnő zsúfolt nézőterű előadójánál. Egyszer csak azután fordulatszerű változás alakította át a határon túli magyar irodalom recepcióját. A könyvkiadástól az akadémiai irodalomtörténetírásig „hivatalos” figyelem fordult feléje, s ez mindenestre szervezettebbé, rendszeresebbé tette a kapcsolatokat, szélesítette a tájékozódás lehetősé-

gét. Fölfedezni és földolgozni valónk bőven maradt, de a legendásító titokzatosság hangulata, amely nem mindig kedvez a szellemi találkozásnak, észrevehetően csökkent.

Ezért is öröm magyarországi kiadásban kezünkbe venni Tolnai Ottó válogatott verseit. A hatvanas évek nemzedéki áttörésének egyik főszereplője, akinek nevéhez az irodalmi funkció fölfogásának gyökeres megváltoztatását társítják a jugoszláviai magyar szellemi élet ismerői, nagyjából két évtized jól megrostált termésével ad magáról önarcképet és fejlődésrajtot. E húszegynéhány ívnyi verset lehetne, de aligha érdemes csupán programos elméletek realizációjaként, a különféle izmusok poétikájának illusztrációjaként olvasni. Újításokon, leleményeken, eltanulható technikákon túl Tolnai költészete is a fedezetül mögötte álló (és benne megvalósuló) személyiség egyszeri varázsától, a létélmény eredetiségétől és intenzitásától, a nyelvi kifejezés ízségétől, szellemességétől válik szemünkben vonzóvá és értékesé, példája épp ezzel a tanulással, nem pedig a versmodellek kopirozása által segítheti magukra találni a neoavantgarde felé tájékozódó fiatalabb magyar költőgenerációkat.

Korai rövid verseit az a jóleső harmónia teszi emlékezetessé, amely a tárgyválasztás hétköznapiasága, életszerű spontaneitása meg a keresetlen megszólalás; a természetes dikció találkozásából születik. Az egyszerű témák és formák kultiválását indokolhatta ugyan egyfajta tudatos ellenkezés a kelet-európai irodalmak hagyományosan kötelező közéletiségével, a politikai és erkölcsi szerepvállalás-kényszerével szemben, a művek java azonban csak a másról és másként beszélés következetességével utal erre az eltökéltségre. A fiatal Tolnai humanitása a mellékesnek látszó emberi tények megbecsülésében, a megfigyelés és meditáció póztalan komolyságában bújik meg; hamar rátalál a maga beszédes motívumaira eredendő természetközelsége is, egyfelől a friss érzékletek nyomán föltámadó nosztalgiában (*Gyümölcsz szállítmányok az éjszakában*), másfelől az öldöklő létharc, a ragadozókra és áldozatokra ha-

sadó vegetatív világ visszafojtott fájdalommal ábrázolt képeiben (*Sirálymellcsont*). A szellem és a nyelv működtetésének, a megértésnek és megnevezésnek a gyönyörűsége is kiérzik már az első ciklusokból, s Tolnait tartósan jellemzi majd a megszólalás mámoros könnyűsége – egyáltalán nem főlösen áradó verbalizmusról van szó, hanem a nyelvvel bánás gyöngéd szenzualizmusáról, a kötetcímben is kiemelt orfeuszi ihletettség egyik tényezőjeként a költészet mágikus erejének külső hatalomra nem pályázó, modern és ironikus fölidéséről.

A hosszabb költemények sora a *Doreen* 2-vel indul meg, amely egyúttal a műfaj ars poeticát helyettesítő önreflexiója is: „hogyan legalább a versben / nyújtózkodhassak” – értelmezi a költő a tágabb forma vonzását, hajótöröttként szeretne hanykolódni, bele akar fulladni minden versbe. A szürrealizmustól ihletett (de nem az értelmetlenségig „automatikus”) szó- vagy mondatsozrokban gyakran zárt és tömör verssejtek fedezhetők föl, az asszociálás szabadsága nem szünteti meg a részek és az egész kapcsolatát. A képzetek, sodródásuk látványos irányítatlansága ellenére, összefüggő és egymással szembenálló alakzatcsoportokká osztódnak; A *Málnakörben* például a köröm, a karom, a tű, az ekevas és más szűrést, vágást, beszakítást sugalló motívumok kerülnek oppozícióba az arc, a szem, a szeméremdomb lágyságával, a „fűrészporpuha”, sőt „mennországpuha” védtelenség bőkezűen adagolt képzeteivel. A *Legyek karfiol* és a *Cím nélkül* az avantgarde poémák nehezebben érthető csoportjához tartoznak, a mélytudat homályosabb, csak tapogatózva követhető áramlásaira utalnak; szemléletüket és grammatikájukat csapongó merészség, tipográfiájukat vizuális és grafikai hatásokra törekvő bonyolítja, a beépített idézetek és köznapi talált szövegek montázsja talán az irányított figyelem tárgyainak és az akaratlan halomásoknak összekeveredésére, tudatbeli kaotikus elvegyülésére céloz.

Egyszerűség és bonyolultság, rövid és hosszú forma, elemző és összefoglaló igény mintegy a belégzés-kilégzés ritmusának természetességével váltakozik versvilágában, periodikusan vissza-visszatérő sávo-

kat képezve, amelyek iparművészeti vagy zenei analógiákat ébresztenek, s nem az egyes versek: az egész életmű szőnyszerűen dekoratív megkomponálásának törekvéseire vallanak. Ennek egyik eszköze a motívikusság erős hangsúlyozása, a sűrű visszatérés tárgyakhoz, emlékekhez, meditációs alkalmakhoz, látomásokhoz. Kivált a *Rekapituláció*tól kezdve bizonyul ez az eljárás fölünyesen tudatos, elvszerű vállalkozásnak: „úgy látszik elérkezett az idő / amikor ismételni kezdi magát az ember / titkon persze / mind szorosabbra húzva az áttetsző szálakat”. Az ismétlődés jelentése: kontinuitás, életegység, azonosság, „ezek a körök / igen, ezek a körök végre / munkám törvényszerűségeit mutatják”. A rekapituláció nemcsak az élet, hanem a költészet újragondolását is sürgeti; föllapozva és értelmezve a régebben írott köteteket, képzetben éppúgy meg lehet hosszabbítani egy-egy alkotói korszak poétikáját, mint ahogy a gyermekkori meggyolpás emlékét folytatja tovább egy álomszerű, abszurd vízió. Lírájának autotematizmusa nem a költői fantázia elapadásának jele, inkább az élet irodalomban újjáteremtett egységéről, a lélek évszakainak kozmikus törvényeket követő körforgásáról tanúskodik.

Keats híres meghatározását paradox szellemben továbbfejlesztve, Tolnai a *rút* igazságát – s ezen keresztül szépségét – hirdeti. A baudelaire-i dög neki kedves, a „vérengző nyuszi” tetemét, aki előbb maga ölt, majd egy kutya az egész bensőjét kirántotta, régi festők csendéleteinek kolorizmusával és plaszticitásával ábrázolja: „dülledt szemű, belül gyöngyház bordázott, szőrös cső”. Az iszonyatosban talált gyönyörűség látszólagos ellentmondását gyakran a nevetségesség mozzanata komplikálja és színezi groteszkké. Ez nyilatkozik meg alantas és fennkölt, meghökkentő és komoly, profán és szent képzeteket gátlástalanul egybeolvasztó, újszerű szösszeteleiben („vérhaséj”, „tükörszemételep”, „számárbórmennybolt”), bizarrságukban kifejező jelzős és határozói szerkezeteiben („gyűrött tojás”, „tank szívkeretben”). A *Wilhelm-dalokban* fölerősödik és formalkotó elvvé lép elő addig is kedvelt alakzatai közül a szójáték, a kancsal rím, a pa-

radoxon, s kiemelt jelentőséget nyer a grammatikai elemek önállósításán s fölszabadításán alapuló nyelvi alkimia, valamint a durván triviális szavak expresszív stilisztikai hatásának kiaknázása. Találomra kiragadott példaként a költemény 3. számú darabjára emlékeztetünk, amelyben a gitár, az irrigátor, a gitt, a batár és más szavak részleges egybehangzásától gerjesztett ihlet nyomán a képtelenség, a nonsense élményét sugalló autonóm szöveg jön létre. Mégis, ez a költő végig megőrzi az emelkedettség, a nagyság iránti érzékét, s *Az uralgó csúcsban* (amelyben egyébként a szabad vers helyét lendületes gesztussal a motívumokat sűrűn egybeszóvó költői-művészi próza veszi át) kiküzdi a tisztaság, a magasság, a „mindenben” ott lévő csúcs misztikus árnyalatú élményét.

Hogy kerül hát a „vidéki” jelző az orfeuszi alkatú, Cendrars és Michaux követőjeként induló, a világvárosokban, a világirodalomban (és Nyugat- meg Kelet-Európa zenéjében, képzőművészetében) fesztelenül otthonos lírikus önjellemzésébe, melyet költészete summázatához választott cégérül? Nyilván ironia is van ebben a definícióban, de nemcsak az. Emlékszünk Illyés különböztetésére provincializmus és parcializmus között; Tolnai, bár öntudattúltengés nélkül, azonosságot vállal szűkebb hazájával, mert mondandójával és nyelvezetével, nem pedig földrajzi vagy etnikai hovatartozását elhomályosítva kíván modern világpolgár lenni. Bartókén vagy Giacomettién kívül Csáth, Gozsdu, Szenteleky örökségét is folytatja, jugoszláviai, cseh, lengyel költőkkel tart mottókban, idézetekben, parafrázisokban is tükröződő kapcsolatot. Finom erekként húzódnak végig a versek egy rétegén a Ferenc József-i „békeidők” eltávolító ironiával, illetőleg a gyermekkori faluélmény hol érzelmesebben, hol a paródia csúfondarosságával megjelenített képzetei. Költészete, legalábbis egyik elhanyagolhatatlan aspektusa azt a fölismerést sugározza és terjeszti ki kelet-közép-európai érvényűvé, amelyet egy Zágráb és Kanizsa közötti régi utazásra emlékező kisprózában ilyen egyszerű szavakkal formuláz: „igen, itt élni is lehetne tán . . .”

Csűrös Miklós

LUKÁCSY SÁNDOR

A XVIII. század festője*

Megfogadtam, hogy nem megyek többé Versailles-ba. Azok a szakadatlan mértani vonalak, azok az emberi léptéket meghaladó, súlyos épülettömbök, azok az unatkozó, hallgatag termek, melyeknek poros csendjét csak az idegenvezetők üzleti hadarása veri föl, és az a park, zöld kriptája egy történelmi pillanatnak, mely földézhetetlen immár, hisz nem nézhetjük hajdani magyar látogatói – egy Teleki József, egy Berzeviczy Gergely – szemével, akik még látták az egykori eleven fényt és mozgalmat pompát, amikor ezreknek volt lakóhelye a hatalmas kastély, vágynak, gógók, liaisonok, intrikák és történelmi döntések színtere, amikor térdnadrágba bújt udvaroncok sereglettek előszobáiban és termeiben, az ablakokból hajtornyos női fejek hajoltak ki, és találkára adott titkos jelet egy-egy kendőlobogtatás, amikor a parkban élveteg muzsika hangzott fel, parázna láb osont, és örömet rejtett a távolabbi liget...

Selymeivel és Lajosaival mindezt hatalmába kerítette az idő, melynek erejét csak egy ecset kezdte ki, a tetőfedő fiáé, aki háromszáz évvel ezelőtt – épp a versailles-i kastély befejezésének esztendejében – mintegy azért látta meg a napvilágot, hogy tüdőbajos élete rövid harminchét éve alatt haladékat csikarjon ki a mulandóságtól a gálans ünnepélyek számára, melyekben – Baudelaire és Szabó Lőrinc szavaival – anyyi szív szállt, tündöklött s keringett „lobogó lepkeként”.

A „gálans ünnepélyek festője” elnevezés hivatalos akadémiai minősítése volt, s méltatói – jelesül a Goncourt-ok – a bájt határozta meg mint művészetének szembeszö-

kő tulajdonságát, s a rafinált gyönyört mint tematikus vezérszólamát: „Micsoda mezők és rétek! Micsoda színpad, egy kívánatos élethez alakítva! Cinkos föld, szerelmes játékra csábító erdők, zenétől hangos mezők, a visszhang játékaira kínálkozó ligetek! Lugasszerű fák, melyeken virágkosarak függenek! Márványok, szobrok és najádok közt csörgedező patakok, melyeknek tükrén levelek árnyéka reszket!” (Pődör László fordítása.) Igen, báj, lugasok, szerelmek és kéjenc ecset, mely a selymek finom redőire a gyöngyházak sejtelmét s ragyogását ontotta.

Watteau nagy festő, aki mindabból, amit Rubenstól és a velencei koloristáktól megtanulhatott, új, merész és egyéni formanyelvet alkotott. De formai tökély és gálans témavilág elég lehetett volna-e, hogy Baudelaire a fároszok közé sorolja, Michelangelo, Rembrandt, Goya nevének szomszédságában?

Egy hajdani udvaronc véletlenül épp akkor nyitott be valamelyik Lajos szobájába, amikor az, ablaknál állva, legyeket fogdosott. A meglepett uralkodó összereszt, s „Unatkozunk, unatkozunk!” mondotta, mintegy mentegetőzésül. A Lajosok ideje nemcsak az élvek és gyönyörök százada volt, hanem az unalomé is. „Ennui” – mondták nehezen lefordítható szóval a franciák; „spleen” – vették át később angolból a szót. Ha Watteau képeit nézzük, ennél többet is mondhatunk. A lugasok derengő fénye s a kelmék kagylómélyi csillogása nála valami titkolt szomorúságot áraszt. Gitárosainak és táncosainak gesztusa a semmibe réved; dévaj csoportozataiban csaknem mindig van egy magányos férfi vagy nő, kinek sziluettje üres háttérre rajzolódik; különös perspektívából óriássá nagyított bohóca gyógyíthatatlan közönnyel néz el bohó társai fölött.

Azt hiszem, Théophile Gautier volt az első, aki fölfigyelt e képek szívárgó melankóliájára; ő még a festő betegségének

* Elhangzott a Szépművészeti Múzeum Watteau-kiállításának megnyitóján.

tulajdonította. Hauser Arnold szerint beteg volt maga a század is, és Watteau hű gyermeke korának: „Művészetének mély-sége a világhoz való viszonyának kettősségéből, az élethez fűzött reményének és az élet reménytelenségének elválaszthatatlan voltából, egy kimondhatatlan veszteség és egy elérhetetlen cél állandó jelenlétéből, egy elveszett otthon utáni sóvárgásból és az igazi boldogság utópikus távolságának a felismeréséből fakad. Festészete melankóliával van tele; egy olyan társadalom titkos tragikumáról szól, melynek az a veszte, hogy vágyai maradéktalanul kielégíthetők.” (Nyilas Vera és Széll Jenő fordítása.)

Vitatják Cytherei utazásának értelmét. Van olyan vélemény, hogy e tévovázó utasok nem indulni fognak a szerelem szigetére, hanem távozóban vannak onnét. Én egy harmadik értelmezést sejték.

Gérard de Nerval, a görög sziget mellett elhajózva, akasztófán csüngő tetemet pillantott meg a parton. Futó följegyzéséből Baudelaire verset formált:

*Zöld mirtuszok hona, nyílt szirmok szép szigetje!
kit minden nemzetek örök heve imád,
s amelyen úgy remeg szívünk sóhaja át,
mint kerten rózsaszag, nehéz tömjént lihegve,*

*vagy mint örök zene, mit vadgalamb zokog!
– Cythére! most elmél szűkös, sovány talajjal
kelt, szirtes pusztaság, felverve tompa jajjal,
s micsoda furcsa, torz valamit láttam ott!*

*Oh, nem volt templom az, rejtve csalitos árnyba,
hol ifjú papseány virágokra vigyáz,
míg testét égeti az édes titku láz,
s leplét a kósza szél csókjainak kitarja;*

*hanem surolva már a parti bús teret,
hol fehér vásznaink madarak sokaságát
verték fel, egy bitó hármaz fekete ágát
láttuk, mely ég felé nagy ciprusként mered.*

(Tóth Árpád fordítása)

A szerelem és a mellé tolakodó halál víziója megkísértette évekkorábban, Petőfi is. Furcsa és elgondolkasztató, hogy épp egy koltói versben: *A szerelem országa*. Tüdőbajos költő verse.

Álmodtam a minap...

Már nem tudom, hogy ébren-e vagy alva?

A nászhetek álmának első fele szép: prózai tájak vándora egyszerűcsak dicső vidékre, paradicsomi völgybe, óriási rózsafák közé érkezik. Ámde riadtan tapasztalja, hogy az „égi látomány” közelebbről halálos arculatot mutat: virágos mezein ifjú emberek mérges füvet keresnek, regényes kőszikláiról halálra szántak vetik magukat alá, rózsafáinak ágán akasztottak hullája inog. A szerelem országában mindenütt: *Dúlt arcok és öngyilkolás!...*

Csupán csak a táj és az ég mosolygott.

Vajon nem e halálos mosollyal int-e felénk, arany párái közül, Watteau Cytheréje? Vajon nem hádeszi alászállást sejtet-e a kép két nagy tagoló íve: a lejtős partvonal s a magasból leszálló puttók deszcendens vonala, mely a végzetes hajónál összetalálkozik? S e gazdag ruházatú utasok, kik szinte mind visszatekintgetnek az elhagyandó föld s nyájas lugasai felé, melyeknek ölen annyi élvezetben volt részük, hogy azt a szerelem szigete már nem tevétheti, nem is vágyódnak oda tehát, s ezért menetük minden késztetés ellenére lassú és habozó – vajon ezek a kényszeredett utasok nem azért késlekednek-e, mert örömpoharaikból már megszerezték az irgalmatlan tudást, hogy a beteljesülés pillanatánál a halál leselkedik?

A halálra ítélt század végőrája persze nem a szerelem szigetéen, hanem a guilotine alatt következett el. Versailles egykori látogatója, Berzeviczy Gergely, nem helyeselte ugyan XVI. Lajos kivégzését, de szinte közönyösen vette tudomásul a forradalom logikáját. Hideg közöny uralkodik Watteau utolsó remekművén is, Gersaint műkereskedő cégtábláján. A bolt előkelő vendégei, kiket az élettől búcsúzó ecset kissé már sápadtabb ruhákba öltöztetett, elmerülnek a csábító műkincsek szemlélésében, s észre sem veszik, hogy a helyiség egyik sarkában otromba szolgák lábába csomagolják a Napkirály arcmását. Még csak 1720-at írunk; elmondhatjuk, hogy Watteau, ki tanúja s poétája volt egy fényes kor bájának, örömének, látnoki ábrázolója tudott lenni elmúlásának is: magnéziumláng percenése, mielőtt mindenfelől reánk omlik a setét...

1984
ANNÉE XLIX.

vigilia

DÉCEMBRE-DEZEMBER
DECEMBER-DICEMBRE

Revue mensuelle - Monatschrift - Rédacteur en chef - Chefredakteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1 - Abonnements pour un an - Abonnement für das Jahr: 23 - US dollar

RÉSUMÉ

Ce numéro de Noël est consacré à l'idée de la joie. L'article initiant de Gellért BELON, évêque, sur la théologie de l'incarnation, est suivi de deux études (Károly KERÉKES et Dénes FARKASFALVY) qui développent la théologie de la joie sur les bases bibliques. Puis, vingt et un écrivains, philosophes et théologiens exposent leur opinion sur la joie, répondent à l'enquête de Vigilia: Quel rapport voyez-vous entre joie et bonheur, joie et souffrance, joie et christianisme? C'est une image très variée et très colorée que les réponses nous esquissent sur „le plus grand désir” et en même temps „l'article le plus manquant” de notre vie humaine. Ce numéro est coloré par un jeu pastoral, poèmes et un récit qui est suivie de la seconde partie de l'étude de Béla HAMVAS, intitulée: Silentium.

INHALT

Im Zentrum der Weihnachtsnummer steht der Gedanke der Freude. Nach einem einleitenden Artikel von Bischof Gellért BELON über die Theologie der Inkarnation setzen sich zwei Studien (von Károly KERÉKES und Dénes FARKASFALVY) mit der Theologie der Freude auf biblischer Grundlage auseinander. Einundzwanzig Intellektuellen, Schriftsteller, Philosophen und Theologen schildern dann ihre Meinung über die Freude indem sie eine Rundfrage der Vigilia beantworteten, die wie folgt lautete: Welche Beziehung sehen Sie zwischen Freude und Glück, Freude und Leiden, Freude und Christentum? Die Antworten zeichnen ein farbiges und abwechslungsreiches Bild über diesen „höchsten Wunsch” und über diese „grösste Mangelware” unseres menschlichen Lebens. Ein weihnachtliches Hirtenspiel, Gedichte und eine Erzählung bereichern das Heft in dem auch die Fortsetzung des Essays von Béla HAMVAS, betitelt Silentium, zu lesen ist.

CONTENT

The central subject of this Christmas issue is the idea of joy. The introductory article by Bishop Gellért BELON on the theology of the Incarnation is followed by two essays (by Károly KERÉKES and Dénes FARKASFALVY) on the theology of joy taking the Bible as a basis. Then twenty-one writers, philosophers and theologians express their opinions about joy in reply to the question of Vigilia: What relationship do you see between joy and happiness, joy and suffering, joy and Christianity? The answers form a colourful and varied image of this „greatest desire” and „greatest shortage” in human life. A Christmas play, poems and a short story also add colour to this issue. The essay Silentium by Béla HAMVAS is also continued here.

SOMMARIO

Il numero di Natale si concentra attorno al concetto „gioia”. Dopo l'articolo introduttivo del vescovo Gellért BELON sulla teologia dell'incarnazione, due saggi (di Károly KERÉKES e Dénes FARKASFALVY) spiegano la teologia della gioia su basi bibliche. In seguito vent'uno scrittori, filosofi e teologi esprimono la loro opinione sulla gioia e rispondono all'inchiesta di Vigilia, su quale sia il rapporto tra gioia e felicità, tra gioia e sofferenza, tra gioia e cristianesimo. Le risposte disegnano un quadro vario e colorito del „massimo desiderio”, della „maggior carenza” della nostra vita umana. Scenette natalizie pastorali, poesie e racconti ravvivano il numero, in cui continua la pubblicazione del saggio „Silentium” di Béla HAMVAS.

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT karácsonyi könyvajánlata

BIBLIA (Ő- és Újszövetség)	300,- Ft
Hetényi Varga Károly: BESZÉLGETÉS A MESTERREL (római katolikus imakönyv)	110,- Ft
ISTEN GYERMEKE VAGYOK (gyermek imakönyv)	60,- Ft
Dr. Belon Gellért: IMÁDKOZZÁL (átdolgozott II. kiadás)	58,- Ft
ÍGY IMÁDKOZD A SZENTOLVASÓT	10,- Ft
Rajz Mihály: CSALÁDUNK KATEKIZMUSA I., II.,	125,- 120,- Ft
Romano Guardini: ÖRÖKMÉCS	45,- Ft
Hartmut Nikelski: KERESZTÉNY SEGÍTSÉGNYÚJTÁS HALDOKLÓKNAK	60,- Ft
Dr. Előd István: VALLÁS ÉS EGYHÁZ	120,- Ft
Dr. Szennay András: ISTEN VÁNDORLÓ NÉPE	90,- Ft
Dr. Előd István: SCHÜTZ ANTA, A HITTUDÓS	85,- Ft
Dr. Előd István: KATOLIKUS DOGMATIKA (2. kiadás)	250,- Ft
Dr. Király Ernő: KERESZTÉNY ÉLETHIVATÁS	150,- Ft
TEOLÓGIAI ÉVKÖNYV 1982	160,- Ft
TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR SOROZAT: I., II., III., IV., V., VI., 160,- 165,- 200,- 190,- 150,- 170,- Ft	
ÓKERESZTÉNY ÍRÓK SOROZAT:	
EUSZEBIOSZ EGYHÁZTÖRTÉNETE IV.	130,- Ft
AZ ÓKERESZTÉNY KOR EGYHÁZFEGYELME V.	110,- Ft
A KAPPADÓKIAI ATYÁK VI.	185,- Ft
VÉRTANÚAKTÁK ÉS SZENVEDÉSTÖRTÉNETEK VII.	110,- Ft
A II. SZÁZADI GÖRÖG APOLOGÉTÁK VIII.	145,- Ft
SZOKRATÉSZ EGYHÁZTÖRTÉNETE IX.	125,- Ft
AZ EGYSZERÜSÉG ÚTJA – FACIMBALOM	125,- Ft
György Attila: JÉZUS ASZTALÁNÁL I–II–III.	150,- Ft
René Laurentin: LISIEUXI TERÉZ	60,- Ft
René Laurentin: BERNADETTE ÉLETE (2. kiadás)	40,- Ft
Thomas Merton: A CSEND SZAVA	140,- Ft
SZIENAI SZENT KATALIN – DIALÓGUS	140,- Ft
SZIENAI SZENT KATALIN – LEVELEK	210,- Ft
Dienes Valéria: HAJNALVÁRÁS	115,- Ft
Dienes Valéria: MIÉNK AZ IDŐ	120,- Ft
Domokos Pál Péter: ÉDES HAZÁMNAK AKARTAM SZOLGÁLNI	250,- Ft
Volly István: KARÁCSONYI ÉS MÁRIA ÉNEKEK	180,- Ft
Bálint Sándor: SZEGED ALSÓVÁROS.	130,- Ft
Pázmány Péter: VÁLOGATÁS MŰVEIBŐL I., II., III.,	160,- 160,- 155,- Ft
VÁLOGATÁS PAUL CLAUDEL MŰVEIBŐL	190,- Ft
Joni Eareckson: JONI – EGY LÉPÉSSSEL TOVÁBB	90,- Ft
Rónay László: HAJRÁ, FELHEGY!	80,- Ft
Dr. Bánk József: IGÉRE VÁR A NÉP	180,- Ft
KATOLIKUS ALMANACH	180,- Ft
„A MEGNYESETT FA KIZÖLDÜL” Portré Dr. Lékai Lászlóról	112,- Ft
Walter Nigg: A SZERZETESÉK TITKAI	135,- Ft
Graham Greene: HATALOM ÉS DICSŐSÉG	76,- Ft
HOZSANNA	70,- Ft